

Борці за Церкву

Життєписні оповідання

частина друга

ОПОВІВ А. ЛОТОЦЬКИЙ

Л Ї В І В

1931

З друкарні Щ. Беднарського в аренді „Промислу
Графічного“ Львів, Ринок 9. — Тел. 76-14.

10
БІБЛІОТЕКА УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Ч. 15

Борці за Церкву

Життєписні оповідання

ЧАСТИНА ДРУГА

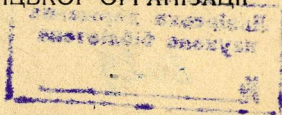
оповів

АНТІН ЛОТОЦЬКИЙ

кабон

ЛЬВІВ Р. Б. 1930

НАКЛАДОМ УКР. КАТОЛИЦЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

WS(2=Ue/S-677.2)
Ч. 9424

Дозволяється печатати

Від гр.-кат. Митрополичого
Ординаріату.

У Львові, дня 26 вересня. 1930 р.

† Іван
Еп. Пом.

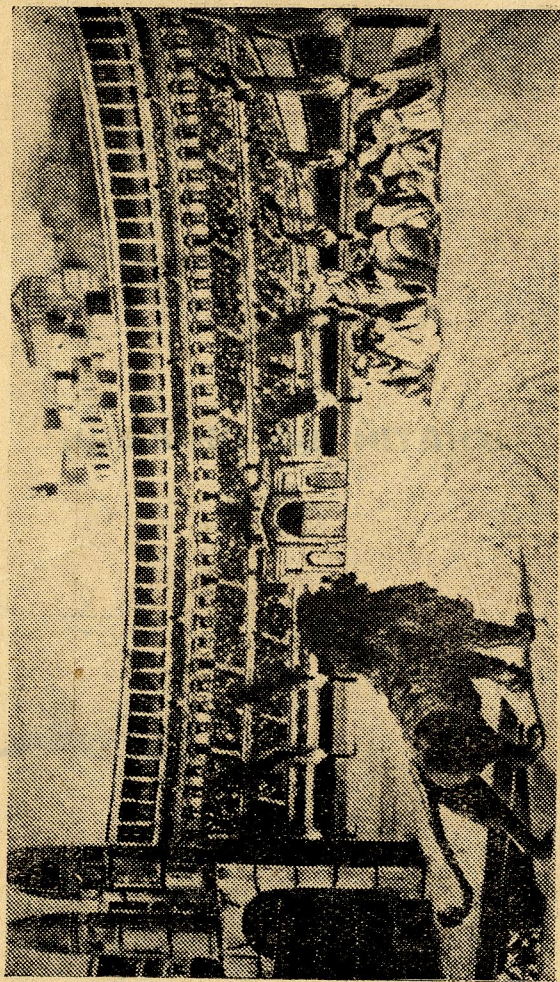

ІГНАТІЙ БОГОНОСЕЦЬ

25.7.38.

1. У преторії.

Шумить, гуде, хвилює город Смирна, народ вулицями юрбється. Чим ближче до преторії, тим густіш народу. Усе товпиться тамечки старці, мужі й молодь, ба й жінки та діти...

— Ведуть, ведуть!

— Ведуть! Бачите, який спокійний, який щасливий, який вдоволений у нього вид.

— Егеж, егеж! Начеб він і не вязень, начеб сам добровільно наложив на себе ланцюги...

Шум, гамір, голоси. Хтось оповідає:

— Привели його з Антіохії, ведуть у Рим. Там судити будуть. Кажуть, що християне змовляються проти держави...

— Не плети дурниць — на це другий — я знаю християн чимало! Усі вони добрі громадяне. Вони сходяться тільки на молитву, щоб своєму Богові поклонитися...

А перший:

— Так чогож цісар Траян, справедливий і розумний володар велить їх вязнити й карати. Колиб вони не були небезпечні для римської держави, він певно не переслідувавби їх...

— Не знаю чого воно так — на це другий — Та думаю, що це тому, що цісар Траян не знає християн, не знає їх науки, їх віри. Він заборонив усі тайні товариства, всі гетерії й колегії, бо знає, що вони небезпечні для держави, що там придумують різні заговори, різні способи на шкоду держави. І такими гетеріями вважає цісар мабуть і християнські зібрання, та воно так не є...

А перший:

— Може воно й твоя правда! Та ось уже й три легіонери з вязнем.

І справді десять римських легіонерів пробиває собі дорогу крізь товпу. А в середині між ними високий та худощавий понад сімдесятьлітний старець. Із лиця цього старця бе такий спокій, таке вдовілля. Тільки очі його, тільки зір його палає неземським огнем.

На худих руках у нього ланцюги, Підносить у гору руки. Ланцюги дзвонять, виблискують у сонці, а він мов любить цим дзвоном їх і блеском.

До нього пробивається невеликий

гурток. Жінки й чоловіки. Та більше жінок. Чути слова з цього гурта:

— Щоб хоча торкнутися його одежі.

— Адь, щоб глянути зблизька на нього.

— Він другий Павло!

— Він як Йоан євангелист!

Пробивається до нього гурток. Це очевидно християне. Та жорстокі легіонери, закалені в воєнному ремеслі, відтручують їх без милосердя, дико. Не питають чи це старець, чи жінка, чи дівчина.

— Геть, геть від вязня! — кричать

— Чого вам тут!

Якась християнка оповідає:

— Я чула, що то він це диття, що його Спаситель наш держав на своїх раменах, коли говорив: «Хто не прийме царства Божого, як мала дитина, не увійде в нього».

— Егеж, так говорять — притакнув інший із гурта християн.

Не зважають християне на це, що легіонери відтручують їх і штовхають, а тиснуться все ближче й ближче до вязня.

Та вже легіонери з вязнем протиснулися крізь товпу, вже на камінних сходах міського дому, преторії.

Повели його до начальника міста.

Десятник легіонерів передає письмо антиохійського начальника й голосить :

— Приводжу в'язня. Він християнин, ворог держави.

Начальник запитує в'язня:

— Хто ти, як тобі на ймення?

— Я Ігнатій, єпископ Антіохії.

— Так ти ворог цісаря й держави, бо ти християнин.

— Так я християнин вірний син церкви Христової, та не ворог ні цісаря, ні держави.

— Всі ви християне вороги римської держави, цеж загально відоме.

А Ігнатій поправив сиве волосся на голові й підніс бистро в гору руку, аж задзвонили ланцюги, що ними були авязані обі руки:

— Це неправда, це тільки противники наші голосять таке про нас. Господь наш навчав: «Віддай цісареві, що цісареве, а Богові, що боже...» І ми держимося цього. Сповнюємо слухняно й вірно наложені на нас державою й цісарем обов'язки й повинности...

Тут перебив йому начальник:

— Не знаю я, як воно є тай часу не маю тепер слухати тебе. Буде мені треба, покличу тебе, тоді боронитимешся. Вкінці не я тебе судитиму, тільки там у Римі. Нехай вони ломлять собі там Я маю тебе тільки ціло доставити туди.

Тому мушу тебе задержати тут у преторії поки не буде нагоди відставити тебе в Рим. Будеш під сторожею вояків, та коли маєш тут у Смирні свояків, чи знайомих, вільно їм буде відвідувати тебе...

Невдоволені були з цього вояки, що привели Ігнатія з Антіохії й говорили відходячи між собою:

— Як можна так! Він небезпечний бунтар, ворохобник. Ворог він цісаря, римської держави й богів римських.

А інший собі:

— Бачилиж ми, як горнувся до нього нарід в Антіохії, як пильно слухав його наук.

Ще інший:

— Або й тут! Увесь час старають продістатися до нього ці християне. А тут у преторії заявляють: «Вільно буде приходити своякам і знайомим». Таж він готов збунтувати так усю Смирну.

— Ну це ні! Смирненці це торговці. У них у голові торгівля, а не якісь там бунти. Слухати то вони люблять усякого, як загалом усі Йонці — каже десятник.

— Тай не страшні їм оці християне. Не знають ще їх добре, бо тут їх ще дуже небагато, не так як у нас у Антіохії — каже перший легіонер. Та якби там не було при першій нагоді му-

сять в'язня відіслати в Рим, а там уже з ним справляться, як треба...

— І це правда — сказали інші.

І рівною ходою пустилися в похід антиохійським шляхом.

І пішла вістка по Смирні по місті, покотилася: «Ігнатій із Антіохії є тутечки, сидить у тюрмі.» В найдальші закутини продісталася вістка, ба й ув околиці.

І нема дня, нема години, щоби хтось не допрошувався в начальника тюрми: «Хочу бачитися з в'язнем Ігнатієм із Антіохії.» Начальник спершу не противився, пускав усякого. Та потім, коли вже йому не давали спокою, як воно звичайно буває, тільки визначніших. Іншим говорив уже: «Не можна — цеж мука й в'язничникам і в'язневі.»

Та нарід не давався відстрашити. Знали вже де його в'язниця, знали котре вікно у його келії. Товпилися під вікном.

— Слава великому Ігнатієві, слава! — кликали одні.

— Прохаємо тебе, вийди до нас, покажися в вікні народові — кликали другі.

А ще інші:

— Промов до нас, промов до народу, промов до вірних Христових!

А Ігнатій стояв у келії на вколішках, молився Господові.

Та не вгавали прохання перед вязницею:

— Покажися, отче, промов до нас, потіш душі наші!

Підвівся Ігнатій і задумався.

— Показуватися народові, чи ні?
— не міг довго рішитися він.

Та вкінці:

— Ти пастир стада Христового! Часи важкі! Вовки чигають на безбронне стадо звідусіль! Твій обов'язок берегти стадо...

І показався за решіткою вязничного вікна.

Сиве довге волосся й борода замаячили в вікні, заблисли святим огнем старечі очі.

Як те море під ударом вихру захвилювався народ...

— Показався, показався!..

— Витай, витай нам!

— Промов, промов до нас!

Мішалися слова привіту й прохання, а очі всіх впилися в закратоване віконце, де біліла стареча постать.

Ось підносить старець худі руки в гору. Руки в кайданах. Підносить, при-тулює кайдани до губ старечих, цілує. А сонце з неба летиться саме струєю

в віконце, ллється, озолочує залізні кайдани.

Народ дух запер у грудях. Жде: ось-ось заговорить, ось-ось промовить вязень. А він:

— Стадо Христове! Не трівожся, не сумуй, що я в тюрмі! Це ласка Господня для мене! Глядіть на ці заліза! Це мої душевні перлини, жемчуг мій найцінніший.

І знов цілує їх, свої кайдани. А потім голосно:

— Друзі мої! Моліться за мене до Всевишнього, просіть у Нього ласки для мене, щоб ці знаряди, ця найцінніша окраса рук старечих моїх, стали милі Богу й щоби я через них став жертвою на хвалу Творця. Моліться, моліться за мене, друзі мої, діти мої...

Тихо, тихо, ні найтихішого шепоту не чути. А всіх очі один зір — в одному напрямі.

А сонце сипле й сипле промінням на старця, на кайдани.

— Брати мої! Брати! Велика любов до вас у серці мойому й бажавби я покріпити вас радістю, що переливається. Та не я, це Ісус Христос, Господь наш, що в ньому я зв'язаний. Моя любов розпята й у мені не огонь, що любить світ, тільки живуча вода, що говорить мені, що кличе до мене:

«Ходи до вітця!» Ніщо хай вам не подобається, брати мої й сестри, тільки це одно, за що я ношу кайдани, ці душевні перлини, що в них за вашими молитвами вільно буде мені колись воскреснути.

Старець говорив і все більше й більше розпалювався. Падали слова мов грім та серця слухачів голубили мов неньчині обійми. Зібраний народ слухав, дух запирав у собі, щоб не пропустити ні одніського словечка. Так тихо було, коли Ігнатій на хвилинку перестав говорити, що здавалось муху булоб чути, як летить.

По хвилі говорив знов:

Ніщо видиме й невидиме не в силі спинити мене дійти до Господа могого, до Ісуса Христа! Хай огонь, тічні хижих звірів прийдуть на мене, хай крають тіло, розривають жили, хай ломлять кости мої, щоб я тільки дістався до Христа! Всі страхіття, язви всі пекла хай спадуть на мене, коби лиш я з Христом злучився! Моліться за мене, брати мої, сестри мої, щоб я не тільки говорив, а щоб і хотів цього, щоб я не тільки звався християнином, а щоб мене й віднайшли як християнина...

Старець спинився, зір його пробіг по здвигіві народу. Народ не видер-

жав уже. Нараз мов нагальна буря загреміло з усіх грудей грімко, грімко:

— Витай, Ігнатіє!

— Хай живе великий борець Христовий!

— І ми, Ігнатіє, й ми готові за Христа терпіти найтяжчі муки, смерть найстрашнішу!

А Ігнатій іще:

— Моліться, брати, моліться, бо — йде велика година, що розділить пшеничне зерно від куکیлю! Моліться, моліться!

І мов на приказ усі перед тюрмою на вколішки припадають. Єпископи проводять молитву й усі голосно моляться. Переходять попри тюрму погане, чудуються:

— Що це? Чого вони ці христіяне в такому захваті?

— Моляться, бачите! Там у тюрмі їх єпископ! А вони моляться — пояснює хтось.

— То це того так вони товпляться тут, що у тюрмі їх єпископ.

— Егеж, того!

— Хочуть увільнити його, визволити з тюрми? — питає якийсь чужосторонній купець.

На це вартовий вояк:

— Ні! Вони так що дня приходять тут слухати старця єпископа з Антіохії

й моляться. Та визволяти його насильно вони не хочуть...

— А моглиб визволити легко, бо їх тут багато — на цеінший вояк — бо їх тут багато й усе прибувають нові. Моглиб! Та вони якісь чудні люде! Як зрозумів я з мов старця вязня й із розмов цих людей, вони всі готовляться на смерть за свою віру й тішаться, що терпітимуть за свого Бога...

— Дивні люде, чудні люде! — говорять кругом.

— Як так, то цісар Траян робить їм добро, що вязнить їх і карає смертю — сміється якийсь жартун.

Та старець у римській тозі докірливим голосом йому у відповідь:

— Так їм добро, та державі шкоду, велику шкоду! Громадянство наше в упадку, зіпсуття нищить усе, паде родинне життя. А вони, христіяне вносять у громадянство свіжий подих, живу струю, що відновлює життя. Вони будують, не руйнують.

А якийсь муж у середніх літах, з вигляду пізнати вченого філософа додав:

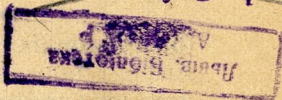
— Ікажу вам переслідування не вдіють ніщо! Муки й терпіння за ідею це благодатній травневий дощ, що ростить і кріпить визнавців переслідуваних переконань.

Пізно в ніч розходилися люди з під тюрми. Та й то не всі. Багато й ночувало під тюрмою.

І так день у день, аж поки не повезли Ігнатія в Рим перед суд цісаря.

25.738.

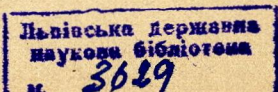

3. Перед Траяном.

Ходить цісар Траян по кімнаті цісарської палати, ходить думу думає. Морщить чоло, кулаки затискає. Хвилинами спинюється, пристає, а потім знову ходить...

Пригадує: рідну свою країну Еспанію, Італіку свою. Пригадує свій сон, малим ще хлопцям снів його! Стояв він на долині, горою мчав орел понад гори, понад скелі. Орел знизив свій летівзяв його на крила та знов в гору стрілою — до хмар, над хмари. А він, хлопя мале без жаху на спині у вірла буяє у просторах.

Пригадує свій сон! Сповнився він, чудовий, любий сон! Він на горі, на шпилі, на найвищій — він володар, він цісар Риму, держави всього світа. Та мало цього, він межі її ще далше поширив. Ніюдин із попередників його ще так далеко не сягнув, не вславив так ще римського оружжя, як він хлопя еспанської, хлопя підбитої країни! Ні навіть славний Юлій Цезар ні Август великий! Ніхто, ніхто! В Європі по той

бік долішнього Дунаю, а в Азії по Евфрат поклав він межі, став там сильною ногою, стопою залізною, крицевими щитами, сталевими мечами загородив їх. Високо, високо знявся римський орел, широко крила розпростер, а він на ньому.

На всьому світі, на землі усій нема йому вже рівні.

І згадує великий цісар життя своє: проминуло стрілою, тріумф ішов за тріумфом!

Він бачить себе в битвах завзятих! Він всюди переможець. Бачить себе на тріумфальному возі, в вінці переможця! Попереду повязані переможені й війсьсько. Нарід уздовж на вулицях і з вікон домів, ба й із покрівель вимахує платтям, кидає квіти йому під ноги. Не має впину окликам у його честь.

І гордо випрямлюється при згадці про це великий полководець і цісар славний:

— Не має мені рівні!

Та морщить чогось чоло! Думає:

— Мушу оставити по собі державу сильну, могутню! Це тепер найважливіша мета життя мого. Та мало ще це! Я хочу, щоб тут у цій державі була правда, щоб малий чи великий не зазнавав кривди, щоб кривдників гостро карати. Я хочу, щоби в моїй державі був лад,

щоби всі щасливі чулися. Я так хочу й так буде!

І знов затиснув сильніше кулаки:

— Так буде! Я всі гетерії, колегії всі знищу, ніяких бунтів не стерплю, ніяких тайних змов. Вони то, ці колегії й гетерії були за попередніх цісарів зародниками всіх нещасть, невдач, знищу їх — всі до одніського.

В цій хвилині зголосився дворецький:

— Привезли письма з Бітинії.

— Давай їх! — приказав, і до себе:

— Від Плінія. У моїй державі це одна з наймудріших голов.

Подали письмо.

Цісар насамперед узяв за письмо від Плінія, намісника Бітинії.

Отворив, читає. Спинюється на одному місці, наморщив чоло.

— Ах ці християне! І їх треба знищити! Це теж гетерія!

Читає:

...Це мій обов'язок, володарю, всі сумніви тобі предложити. Бо хтож краще від тебе знищить мої вагання й незнання моє краще освідомить? Я не був іще при допитах проти християн. Тому й не знаю, що й як далеко карати їх ялося й допитувати. Також я в неменьшому сумнівові щодо цього, чи треба робити різницю в віці, або чи зі зівсім

молодими людьми таксамо треба обіходитися як зі старшими... дальше, чи вже сама назва: християнин повинна бути карана, хоч нема ніякої вини, чи тільки проступки привязані до цієї назви.

Доси робив я з цими, що мені донесли про них, що вони християне, так: я питав їх, чи вони християне. Коли вони признавалися до цього, то я питав їх у друге й у третє під загрозою кари смерти. Коли вони стояли при цьому, казав я їх карати смертю, бо я мав пересвідчення, що воно й не булоб це, що вони ісповідували, за неслухняність і впертість мусить ся карати. Інші, що їх доносці подавали як християн, признавалися до цього, та вскорі знов заперечували: вони були ними, та відступили від цього перед трьома роками, інші перед більше, а ще інші перед двадцяти роками. Всі покланялися твому образу та образам богів, також зневажали Христа. Вони твердили тоді, що на загал їх провина в цьому: в означений день перед сходом сонця збиралися вони, щоб у навіперемінному співі відспівати пісню Христові, як своєму Богові. Крім цього зобовязалися вони під святою присягою — не до злочину, тільки до цього не красти, не грабувати, не чужоложити, не ломити даного слова та не заперечувати повіреного со-

бі добра. Потім розійшлися, щоби знов сходитися на спожиття спільної, невинної страви. Однак і цього не робили вони вже по тім, як я видав розпоряд, що по твоєму приказові забороняв гетерії.

Тим пильнішим здавалося мені потім вивідатися муками правди від двох християнських рабинь т. зв. служниць. Та не міг ніщо добути з них, як помилений, безмірний забобон. Тому перервав я допит, щоби спитати в тебе ради. Справа видалася мені варта твоєї розваги, тимбільш, що дуже багато тут виствалених на небезпеку. Бо багато з кожного віку, кожного стану й полу підпали під цю небезпеку або підпадутъ. Поширився вже сей забобон не тільки по містах, а вже й по селах і присілках.»

Задрожав Траян, як прочитав це. Задрожав і знов підвівся зі стільця та став неспокійно ходити по кімнаті.

Говорив голосно до себе:

— Треба, треба їх знищити цих поклонників якогось дивного забобону, треба конче. Та як, як їх знищити? Лихого, як бачу з Плінієвого письма, не роблять вони ніщо...

Довго ходив цісар із кута в кут і не міг рішитися, що відповісти Плінієві.

— Знищити, знищити та як? Я сторож ладу в державі й не позволю нищити його руїникам.

І прикликав писаря та казав писати йому:

«Плінієві Секундові від цісаря Траяна поздоровлення.

Ти, мій Секунде, при допитах проти цих людей, що тобі подали їх як християн, вибрав правильну дорогу... Одного, загального, означеного напрямку не дасться установити. Та коли хтось на них донесе й їх приведуть, то треба їх карати...»

Коли писар скінчив писати, казав собі прочитати написане. Писар прочитав.

А цісар:

— Ну, так! Ну, так! Треба не допустити, щоб вони, ці християне, могли ширитися, розвиватися.

— Вислати зараз це письмо в Битинію намісникові Секундові — сказав цісар твердо.

Писар поклонився й вийшов, а виходячи думав:

— Що з ним? Якась велика зміна, чи що? Деж таке? Траян, що про нього говорили старці, що вже доволі довго жили, бо бачили Траяна, а молодь аж тепер бажає собі довгого життя, Траян оборонець правди, противник

кривди — цей Траян дає таку відповідь. Що це?!

Писар мав чимало другів між християнами й тому знав їх добре:

— Бажатиб нам радше треба, щоби всі громадяне римської держави були такі вірні, такі совісні, як християне. Інакше стоялаб тоді римська держава, інакше!

Тут пригадав собі цісар, що сьогодні має бути в нього молодий ще та славний уже історик Гай Светоній Транквілій.

— З такими людьми треба добре поводитися — подумав Траян — щоб оставили по нас у своїх писаннях добру згадку. А потім усміхнувся:

— Та ба, перед його бистрим оком мабуть ніщо не скриється. Так здається й читає тобі з лица.

Ударив у долоні, з'явився прислужник:

— Чи жде хто там? — спитав цісар.

— Так, ждуть Марк Фабій Квінтіліян і Гай Светоній Транквілій.

— Введи їх! — приказав цісар коротко.

І за хвильку ввійшли в кімнату старий сивий огрядний і молодий стрункий чорнявий муж.

Поклонилися цісареві, а він простягнув руки обом :

— Витайте в мене, слави Риму !

На це старий Римлянин влесливо :

— Що наша слава проти твоєї, божеський Августе !

А цісар :

— Не знаємо чия слава більша, це осудить прийдешність. Кожен із нас у своїй ділянці оставить тут на землі свої діла, а вже наші нащадки судитимуть нас, хто з нас більший, чи не так Марку Фабіє ?

— Так воно, Цезаре, та хто зна, чи треба нам ждати аж будучини, хто зна чи трость Гая Светонія вже тепер не осудила наших діл.

Цісар засміявся :

— Твоя правда, Марку Фабіє ! А як там, Гаю Светоніє ?

Светоній поважно :

— Ще я за молодий, щоби теперішнісь судити. Я щойно збираю матеріали до давнішої минувшини Риму.

Тут Квінтіліян :

— Він, божеський Августе, цілісінькими днями нишпорить у старих пергамінах та папірусах, сміло можна сказати, що щодо цього не має він суперника в цілому світі, це другий Тит Лівій,

Светоній на це весело :

— Може й не маю суперника, та за це ти, Марку Фабіє, дістав суперника, ще й якого.

А Квінтіліян зі сміхом :

— Небезпечного — кажеш а хтож це такий ?

— Ну, небезпечний він не є, бо привели його тут у кайданах. Дивний це муж ! Старий уже, а худий, висушений, як єгипетська мумія. Тільки зір у нього палає, палає таким неземським огнем, а говорить мов золото та жемчуг із уст розсипає — говорив Светоній і зпід лоба поглядав на Квінтіліяна.

Зацікавився цісар :

— Хтож це такий тай чогож він у кайданах, злочинець чи що ?

— Це християнин, християнський архиєрець — відповів Светоній.

У цісаря очі засвітилися якось ілюто так і жадно :

— Християнин кажеш іти чув, як він говорив ? — спитав.

— Так, чув ! Вели його в преторію, звідкілясь із далека. А за ним і кругом нього ішло повно народу, так що вояки не могли пропхатися з в'язнем. Вони йшли й благали в нього, щоб промовив до них. І він промовив. Такої промови я ще не чув як жию. Мало що так палко й із таким огнем, а й із такою глибокою

вірою в це, що говорить. Ні, хоч як тебе ціню, Марку Фабіє, ти так не втнеш таки!

Цісар на те:

— Християнин! Цікаво, мушу його побачити.

Оба мужі ще якийсь час розмовляли, а потім відійшли.

Цісар зараз післав вояка в преторію, щоб привели «старого християнського архиєреця» на пополудне.

★

По полудні сповістили цісаря, що з преторії привели в'язня.

— Привести його сюди — приказав цісар.

Ввели.

І станули проти себе могутній володар усього тодішнього світа й теж могутній володар душ стада Христового.

Вклонився Ігнатій цісареві, як звичай велів, а цісар сидів випростований на золоченому та слонівкою прикрашеному стільці та глядів гордо на худощаве лице сивоголового старця.

Довго глядів так і не говорив ніщо. Аж по хвилі:

— Хто ти, старче?

Старець підніс очі в гору й каже спокійно:

— Я пшениця Божа й зуби диких звірів мусять змолоти мене, щоб винай-

шли мене як чистий хліб Христовий.

Цісар глянув на старця з зачудуванням і з гнівом:

— Що ти говориш?! Я питаю хто ти, як називаєшся та відкіля тебе привели.

— Цісарю — каже на це Ігнатій спокійно — я людина, слуга Христовий, християнин.

— Це я знаю, що ти член цієї гетерії ворожої моїй державі. Говори, як тобі на ймення та відкіля тебе привели?

— Я Ігнатій, Христовий єпископ із Антіохії.

— Так і кажи! Ти з Антіохії, значиться, і християнин. А чи ти знаєш, що я велів християн карати, як ворогів держави?

— Цісарю, я цього бажаю, бо це злучить мене з Господом моїм — сказав із запалом Ігнатій, а зір його засяв таким огнем, що Траян не видержав і потупив свій зір у землю.

— Я нікого несправедливо не караю й тому велів тебе привести тут, щоб довідатися від тебе, хто ви такі, християне, в що віруєте, чи добрі ви горожане римської держави — сказав цісар по хвилі.

Ігнатій повагом:

— Правда, справедливість Божа річ і тільки всевишній Бог безоглядна

Правда !

— Правду кажеш — та тиж знаєш, що кожен цісар бог і божа честь належиться йому.

Гнівом загоріли на хвилину очі старця, та вмить зник із очей огонь гніву й на його місце появився в них вираз співчуття, милосердя й Ігнатій лагідним голосом говорив :

— Цісарю, тебе Всевишній настановив сторожем закона й правди найбільшої держави світа, та ти людина як ми всі — людина смертна. Умреш, а по тобі остануть тільки добрі, або лихі діла. Це одно в твоїй волі: добро чи лихо творити! Все інше в Божих руках.

Говорив старець таким лагідним, таким ласкавим голосом. А цісар, загартований у лютих боях вояк, глядів на старече лице, на волос як молоко, на сиву бороду й не міг відірвати від нього очей. Колиб хто інший був йому таке сказав в очі, що він не бог, пожалувавби цього, та тут цісар під поглядом цих лагідних очей, не мав сили запалати гнівом. Сидів мовчки, а старець говорив далше.

— Тільки один є Бог на світі всесильний, всевідущий, всемогучий і тільки йому належиться від людей Божя почесть — говорив старець далше ла-

гідно, мов батько, що любого сина картає. — Людині за заслуги належить тільки вдяка й людська пошана.

Цісар не перебивав.

— І тобі, цісарю, дістанеться в участі вдяка за те, що ти доброго зробив для держави. І зате, що ти по своєму розумінні бажаєш ширити правду й карати кривду. І ми христіяне будемо тобі вдячні по вічні віки, бо ти призначений всевідучим Богом на це, щоб пересіяти пшеницю й відділити зерно від полови. Очищене зерно дасть багатий плід, хоч багато з нього змелять на хліб Христовий, щоб мали поживу ці, що Правді Божій поклоняються...

Тут цісар мов отямився:

— Ти знову мені про якусь Божу пшеницю. Ти краще скажи мені в що ви христіяне вірите, яким богам поклоняєтеся. Як що ваші боги не ворожі Римові, візьмемо їх у наш пантеон. Багато вже чужих богів Рим признав за своїх...

— Це неможливе! — скрикнув майже з обуренням Ігнатій.

Зчудувався Траян:

— Чому не можливе?

— Не можливе, бо є тільки один Бог, що сотворив всесвіт і все що на ньому. А всі інші боги, це видумка,

це блуд людського розуму — сказав палко Ігнатій.

Траян глядів на нього й захопив його палкий зір сивоголового старця й грізний та zarazом такий привабний вираз лица його. Колиб так хто інший був зважився сказати цісареві, напевно ждала б його смерть. Та тут могутній цісар відчув своє безсилля перед слабосилим тілом старцем та мужем віри могутньої. Він сам не вірив ні в що. Говорив, що віра для простого народу й мило влещувало йому, що його самого ще за життя славили богом. І тому коли хто виступив проти державної віри, він був строгий, бо вважав, що такий виступає проти держави, проти його влади.

Та тут не важився він вже тепер сказати присуду: на смерть! Він махнув тільки рукою й сказав сторожі:

— Відведіть його назад у тюрму.

Пішов Ігнатій. Сумний. Пропала надія. А він так надіявся, так надіявся, що Всевишній прийме його жертву й він стане тим зерном, що дасть сторичний плід у Христовому винограднику. Зате велика, безмежна радість запанувала серед християн, що дожидалися перед ворітьми цісарської палати, коли почули, що цісар не віддав ще Ігнатія під суд.

Казав Ігнатій їм сумно :

— Діти мої, друзі мої ! Не прийняв Господь ще жертви моєї, ще я недостойний стати жертвою за віру правдиву ! Моліться, моліться щиро разом зі мною, щоб Бог прийняв мою жертву, бо треба її так треба, щоб хитких і малодушних у вірі скріпити, щоб їм відваги додати й завзяття. Треба зробити ниву родючою...

Говорив він сумно, та з очей усіх біла радість, тільки радість.

— Є надія, що цісар не покарає смертю єпископа, верне йому волю—думали всі.

І пішла вістка по всій громаді християн у Смирні: — Є надія, є надія!

І пішли гінці з цією радісною вісткою в Антіохію.

А в цісарській кімнаті цісар ходив задуманий із руками заложеними на грудях.

— Дивна людина цей старець. Вид його начеб знайомий мені. І то не давно. Десь я його вже бачив? Та де й коли?

Нараз мов блискавка пробігла йому в голові, пригадалася одна хвилина.

— Таж я бачив його таки в Антіохії й сам велів його ув'язнити на донос! Так вибило з тямки.

Ніщо воно дивного. Тільки лиць бачу щодня тай забув. Та таке харак-

теристичне лице, цей погляд забути—таки дивно!

— Дивна людина, дивний муж цей старець — повторяв він раз-за-разом в голос до себе й думав:

— Коли вони всі такі, коли така в усіх віра, то не побороти мені їх, не побороти. Мушу, мушу запізнатися з їх вірою. Та не від нього, не від цього старця! Він загорілий приклонник, а я хочу безстороннього осуду. Треба буде вишукати когось, що пізнав їх віру, а не є приклонником їх.

А Ігнатій у тюрмі сидить сумний, пресумний.

— Боже, Боже, чому відкинув ти мою жертву? Так треба її, так треба!

— Боже, я знаю мою вітчину, знаю Малу Азію, знаю чого треба їм христі-янам тутешнім. Цеж тепер країна великих поганських філософів, реторів і педагогічних шкіл, відсіль іде їх наука по всій римській державі, цебто по всьому культурному світі. Тут ув Олександрії й ув Антіохії найбільші бібліотеки світа, тут зїздяться вчені з усіх усюдів. Навіть Римлянин, пан цього світа, навіть він тільки тоді вважається культурним світовиком, коли побував бодай недовго в Малій Азії.

— Знаю я своїх. — І похилив старечу голову Ігнатій, спер на худі долоні.

— І тут у цю землю принесли добру новину св. Петро й Павло й Йоан, найбільші апостоли Христові. Так, тут саме святкує християнство свій перший розцвіт — тут в найважливіших осередках духової культури — в Антіохії, в Ефезі, в Олександрії. Яке тут завдання, яка бажана проба для переможної сили нашої святої релігії!...

І живіще заграла кров у старечих жилах, старець підвівся, випрямився. Задзвонили кайдани.

— Любі ви мені ланцюги мої, любі, бо все ще не трачу надії, що доведете ви мене там, де моя душа бажає стати жертвою за правду...

А по хвилі нові думи:

— Ой, жде, жде тут вірних Христових велике змагання. Чиж устояться всі проти тільки небезпек! Малаж Азія з давних давен видном, що ним проходили всі віри Заходу, Сходу й Півдня. І вийшло тут справжнє вавилонське помішання всіх вір. І тепер загально голосять тут погане: «Ця релігія найзвершеніша, найкраща, що лучить у собі всі віри світа». Чиж у цій суматосі вір удержиться чисто віра Христова? Чи остане моя вітчина осередком християнства!

Бо що християнство переможе всі поганські віри, я того певний. Воно в

небі народжене й не має йому рівні на землі. Казав-жеж сам Господь Христос: «Направду, кажу вам, заки небо й земля минуться, не пропаде з Закона ні одна йота, ні точка одна»... Так воно буде, встоїться віра Христова, бо вона самотньо правдива, бо вона Божя... Та чи всюди, чи тут у моїй рідній землі теж... чи не насіє злий дух кукілю...

Сіє вже, сіє! В молоденьких ще християнських громадах уже бувають тут і там блудні науки, захабляють ниву Христову, різні ересі, ширять блудні науки, що Христос зійшов на землю не як Бог, а тільки як вплив незгубимого Божества в сповидному тілі. Баламутять, засмічують ниву Христову...

Треба буде конче, треба буде написати до цих Церков, де це хабаззя найбуйніше розростається, треба написати щоб стереглися, треба повчити як виконувати його...

І вже в думці укладає собі Ігнатій послання: ...Напишу в першу чергу Ефезові... Напишу їм, що я не прикази шлю їм, бо щож я, порошок. Хоч я й ношу кайдани в ім'я Христа, та всеж я не совершенний... Я щойно в зачатках навчання й говорити можу до них, як до своїх співучителів. Бо й вони повинні повчати мене в вірі, в витревалости

та в терпеливості. Так! Та неможу мовчати! Любов до них не каже мені мовчати...

Лягли вечірні тіни на келію... Похилилася стареча голова. Сон зморив її.

Ніч надходила...

Лиш перші проміні ранішнього сонця вдарили в закратоване віконце тюрми, проснувся старець. Протер очі та станув на вколішках до молитви.

Довго молився.

— Господи мій, прийми мою жертву. Не багато я вже на землі можу для добра церкви зробити. Дух, правда, в мене ще кріпкий, бодрий іще, та сили недописують — що я вже тут? Є молодші від мене, без пастиря не остане стадо, що Ти, Господи, віддав його мені під опіку. Та бють вихри в молоду деревинку, що Ти, Господи, засадив її й треба їй сили, щоб могла встоятися ціло, щоб могла перемогти бурі й громи. Боже, Боже, молю, благаю Тебе, прийми мою жертву. Нічого, нічого я так не бажаю, як умерти за віру святу, за церкву святу, Христе Боже! Нехай я стану добичею диких звірів, нехай їх зуби змелють мене як пшеницю Божу.

Так молився старець, аж тут закріпили двері. Вязничник отворив їх і впустив цісарського прибічника в золотистій збруї.

Зрадів Ігнатій :

— Приносять мені присуд на смерть
— подумав.

А він, прибічник цісарський :

— Витай, Ігнатіє !

Старець підвівся зчудований таким привітом і аж по хвилі відповів і собі :

— Витай !

А прибічник :

— Радуйся, старче, найшов ти ласку перед очима імператора. Він хоче дати тобі волю...

— Волю ? — стрівожився Ігнатій.
— Я не бажаю волі на землі. Воля моя не тут, а там на небі в Царстві Божому. Я раб і аж смерть визволить мене з рабства. Тутечки на землі в кайданах не бажаю я вже ніщо земного й суетного. А там буду визволенцем Христовим і там воскресну як вільний, як свободний у Ньому !

Як вчора цісар, так сьогодні його прибічник глядів із зачудуванням на старця, що з таким жаром говорив і так нічогісько не бажав від життя...

Мовчки стояв він, не перебивав старцеві, аж як той уже скінчив говорити, сказав :

— Чудний ти, старче ! Смерть сьак, чи так не мине нас. Чогож бажати собі смерти ?

На це Ігнатій :

— Є хвили, коли треба вмерти за велику справу, є хвили, коли смерть одиниці стає життям мільйонам.

Прибічник :

— Може й є такі хвили. Та відкіля ти, старче, знаєш, що тепер така хвиля й що саме твоя смерть дасть життя мільйонам.

— Поганин ти й не розумієш мене: Я не про земне життя говорю, а про духове — не про життя тіла, а про життя душі. Тіло смертне, з землі повстало й у землю повернеться. Я з Божої волі хочу бути цим хлібом Христовим, що дасть поживу всім, що підуть на поклик Його...

— Не розумію справді тебе, старче, та бачу, що ти пройнятий вірою в це, що говориш. І нове воно для мене й бажавби я пізнати, зрозуміти слова твої.

А старець на це підняв зір у гору й каже :

— Зрозумієш тоді, коли побачиш кости мої в зубах хижих звірів.

— Не бажаю я цього бачити, старче, бо подобається ти мені й стаєш мені все ближший, рідніший усе...

— Ще ближчий, ще рідніший буду тобі, коли відійду з цього світа до Господа могого. І кажу тобі, що ти тоді покинеш усіх і все тут на землі й пі-

деш по моїй стежці до Господа мого
й твого...

І вже сливе з синівською любов'ю
глядів цісарський прибічник на старця,
аж по хвилі каже :

— Старче, не від себе приходжу
я, від цісаря. І що я тобі тепер говори-
тиму не від себе говоритиму, а від ці-
саря.

— Говори — сказав старець спо-
кійно.

— Каже цісар, що дарує тобі жит-
тя й ласками обсипле тебе найвищими,
щоби ти тільки вирікся свого Бога,
а признав богом його, цісаря, володаря
всього світа.

В одній хвилині загоріли страшним
огнем гніву старечі очі. Він підняв руки
в гору й закликав грімко та грізно :

— Іди геть, спокуснику, іди геть !
Ніколи, ніколи не зважуся я на такий
низкий, на такий підлий вчинок ! Не
зраджу я Господа мого, що віддав
мені в опіку стадо своє...

— Я знав, що ти так відповіш —
перебив йому цісарський прибічник. Та
я не свої слова говорю, тільки цісаря —
я сповнюю тільки вложений на мене
обов'язок.

— Тож іди й скажи цісареві : «Ігна-
тій просить тебе, щоб ти віддав його
на роздертя цирковим звірюкам, щоб

міг дійти до Бога, до Господа його». Нехай хижі звірі стануть мені гробом, щоб ніщо не оставили, щоб я не заваджав нікому, коли всну вже на віки.

Прибічник стояв з похиленою головою й слухав, аж старець підняв руку й сказав приказуюче :

— Іди й скажи цісареві, що я тобі сказав.

Цісарський прибічник мовчки вклонився й вийшов.

4. Туга до Бога.

І цього самого ранку римські християне зійшлися на нараду, як ратувати Ігнатія.

Довго радили. Ріжні подавали способи. Один радив звертатися до цього, другий до того впливого на цісарському дворі патриція чи сенатора. Найшлися й такі, що зобов'язалися самі вдатися до цих впливових людей...

Аж тут виступив єпископ Риму, а разом і голова всіх християн, де вони ні булиб, папа Олександр.

— Брати — каже він — радимо тут, як визволити Ігнатія, як вернути йому волю, а забуваємо про одно: чи згодиться на нашу постанову цей про кого ходить, чи згодиться Ігнатій. Із розмов із цим святим старцем знаю, що він тужить до цього, щоби вже получитися на все з Богом, щоб могли покинути цей грішний світ. На мою думку годі нам робити щонебудь проти його волі. Треба нам прохати в нього згоди на це. Така моя думка...

По цих словах найвищого голови Церкви стало тихо в громаді, так тихо, що чути булоб, як муха літає.

Аж по добрій хвилі тут і там знімалися голоси :

— А справді про це ми забули...

— Треба, треба спитати в нього самого.

— Може справді кривду зробилиб ми Ігнатієви, колиб подбали про його висвободження...

Аж вкінці виступив один і каже :

— Я думаю, найкраще зробимо так. Нехай єпископ Олександр піде від нас і спитає, чи годиться Ігнатій на нашу постанову.

— Так буде добре ! Так буде добре ! Так найкраще ! — обзивалися голоси довкола.

Тоді ще хтось :

— Та нехай єпископ Олександр усеж таки старається пересвідчити Ігнатія, що він іще потрібний між нами, що кожна одиниця, що стоїть на чільному місці тепер дуже потрібна.

— Добре — каже папа Олександр — піду й перекажу йому бажання ваші, брати, а потім сповіщу вас про вислід.

І розходилися християне спокійніші, в надії, що вдасться їм вирятувати Ігнатія, так потрібного для добра Церкви.

Папа Олександр зараз таки подався в тюрму, де замкнули Ігнатія.

Без перепон впустили його, бо між сторожею були приклонники християн, що знали й цінили Олександра.

Прихід Олександра врадував старця Ігнатія, бо він тут у заперті, в самоті так потребував щирої душі, що перед ньюю мігби виговоритися, висповідатися,

Обі руки простягнув старець гостеві.

— Вітай, святіший Отче!

— Вітай, Ігнатіє — сказав Олександр руки йому стискаючи.

— Так тішуся, такий радий я, що ти зайшов до мене, а то таки нудно трохи на самоті. Правда, завів я тепер розмови з вязничним сторожем моїм, та він не все може бути тут. І знаєш — говорив врадувано старець — я здається придбаю одну душу більше для Царства Божого. Так тішуся! Він усе більше схиляється до християнства.

Олександр слухав мовчки старця, потім каже:

— Так кожна нова душа придбана для Царства Небесного радує нас.

А по хвилі:

— Я приходжу від римської християнської громади з проханням до тебе.

— Чого бажають собі в мене брати? — спитав Ігнатій.

— Ми зібралися були, щоби подумати над цим, як виблагати та вистаратися для тебе в цісаря, щоб дарував тобі життя й волю — сказав повагом Олександр.

Бистро перебив старець:

— Нема для мене волі на землі. Моя воля там, на тому світі, а до цього треба мені, щоб я з волі Божої був звільнений, звільнений із пут тіла... Душа моя більше нічого не бажає, тільки, щоб зуби циркових звірюк роздерли моє тіло, поломили старечі кости мої — зуби хижих звірюк це мої ворота в Царство Небесне. А туди тільки я тужу, там моя вітчина, вітчина, з якою, коли раз із ньою злучуся, вже ніколи, ніколи не розстануся.

— Знаю це, Ігнатіє — на це Олександр — знаю це й усі ми знаємо, бо читали недавно твоє послання до нас. Знаємо, що твоя туга шлеться туди, де всі ми бажаємо бути. Та вір, що це тільки любов до тебе велить нам прохати в тебе, щоб ти бажав остати ще в Христовому винограднику тут на землі.

На це Ігнатій сумно:

— Я знаю, що це любов ваша до мене велить вам старатися, щоб я даль-

ше носив кайдани тіла. Та я боюся, що ця любов ваша може пошкодити мені. Вам легко виконати ваш намір, та мені важко дійти до Бога, коли мене щадити схочете. Не найду я вже кращої нагоди дістатися до Господа мого, як ось тепер. Тому найкраще зробіть, коли закинете всі старання, щоб мене звільнити з оцих кайдан, задержати при дочасному життю. Найбільшу прислугу зробіть мені, коли мовчатимете. Коли мовчатимете про мене, я буду Божий. Коли ж любите моє хирне тіло, то я заблуканий. Позвольте мені, дайте змогу, щоб я був посвячений Богу, поки жертівник наготовлений, щоб ви всі могли одностайно славити Ісуса Христа, що вдостоїв єпископа Сирії привести від сходу аж на захід сонця. Гарно воно, сходити зі світа, щоб вийти до Бога, бо як каже св. Павло в посланні до Коринтян: «що видиме дочасне, що невидиме вічне».

Старець говорив спершу зівсім рівним, спокійним голосом, та чим далш тим більш запалювався. Олександр слухав його й глядів на старече поморщене лице, що з нього була тепер наче якась неземська ясність. Глядів і пізнав, що цей Божий старець уже не для цього світа, що він тут на землі вже чужениця, що всею душею він уже там

перед престолом Господнім. І не пробував уже говорити Ігнатієві, що він потрібний на землі.

Тож лиш сказав Ігнатієві :

— Добре, передам твою волю братам.

І розпрощавшись відійшов. А старець остав знову сам, а вид його сів тепер радістю.

У цісаря Траяна зголосився прибічник зараз тільки вернув із тюрми від Ігнатія.

— Ну й щож ? — спитав Траян.

— Він твердий у своїй вірі, непереможний — відповів прибічник.

— Якжеж відповів тобі ? — спитав цісар.

— Відповів так : «Ігнатій просить тебе, щоб ти віддав його на роздертя цирковим звірюкам, щоб він міг дійти до Бога, до Господа свого...»

Цісар скипів гнівом :

— Так сказав ! Добре, так і буде йому ! Побачимо, чи буде такий завзятий, коли почує на собі зуби хижих звірюк.

І дав знак прибічникові, щоб вийшов.

Потім велів собі подати спис підозрілих у християнстві.

Коли подали йому жаданий спис, шукав за йменням Ігнатія. Коли очі спи-

нилися на його йменні, вже не читав даліше — тільки підписав: «На роздертя хижим звірятам на арені цирку й підписався.

Таки цього самого дня перевели Ігнатія з в'язниці в преторії в в'язницю в кольосою.

Радий та веселий ішов Ігнатій мов на пир величавий.

— Всевишній Боже, Господи мій! Дякую Тобі, що Ти вислухав молитви моєї й дав мені змогу стати жертвою за Правду Твою.

І цілував ідучи вулицями Риму кайдани на руках своїх:

— Дорога ти мені, окрасо рук моїх, дорогі, над усе дорогі ви мені кайдани мої — шептав він.

Деякі з вояків, що відводили його стали насміхатися зі старця:

— Буде з нього знаменитий глядіятор! Цей напевно не дасться ні тигрові ні львові.

— Не дуже ласі будуть звірі на ці старі кости — казав другий. — Є в підземних казаматах кольосою для них краща добича з цих загорільців, є мужі й жінки, є юнаки й дівчата.

А інший додав:

— Є навіть діти! Я вчора відводив туди їх цілий гурт. Були там батьки й матері з дітьми. І що скажете, малі

діти втішно говорили про муки, що їх ждуть за їх віру й подячних пісень співали своєму Богові за ласку, що дав їм змогу вмерти за віру.

Тут св. Ігнатій вмішався :

— Так, радо йдемо на муки й на смерть, бо знаємо, що ні одна каплина крові не йде на марне ! Кожна каплина крові пролита за Христа дає сторичний плід. Побачите це завтра на арені цирку — сказав грімко, а зір його так палав, а вид так яснів...

Вояки з подивом гляділи на старця й уже ніхто не важився насміхатися з нього.

Привели старця в кольосей і передали начальникові циркових казamat.

І зачинилися за старцем важкі, залізом окуті двері.

В тюремній келії було вже повно християн. Були тут цілі семі з дітьми.

Як побачили Ігнатія, обступили його, бо багато зпоміж них знало Ігнатія, одні з лица, а інші зі слуху.

— Вітайте — привитався Ігнатій — вітайте, браття й сестри в Христі ! Вітайте зерно Христове, призначене на засів під багате жниво.

І побачив у куті двоє молодих людей : чоловіка і жінку, що сумні сиділи, держалися за руки й мовчки гляділи на себе.

— Чого сумні ви, діти мої, чого?— спитав.

На те юнак :

— Отче, ми що йно недавно повінчалися, ще й тижня нема...

— Ітого сумні ви?! Чиж це не щастя для вас, чиж це не ласка Божа, що в такому молодому віці доля судила вам одержати мученицький вінець за Правду Христову. Чиж це не доброта Господа нашого, що дозволив вам разом віддати життя й разом кинути цей грішний світ, разом відійти в Царство Боже.

Обое молодята слухали старця не випускаючи рук одно одного.

І знов каже юнак :

— Ми не нарікаємо й сміливо йдемо на муки й на смерть за Христа. Та всеж таки сумно нам, що лютий ворог не дав нам змоги пожити довше разом, що наші надії й мрії наші молодечі розвіялися. Сумно нам, та ми не нарікаємо. Хай буде воля Господня в усьому.

А молодичка теж :

— Хай буде воля Господня в усьому!

А Ігнатій на це :

— Так, діти, так! Хай у всьому буде свята Його воля...

І підійшов до матери, що кругом ньої сиділо пятеро діток, хлопчиків і дівчаток. Мати навчала дітей:

— Як виведуть вас на арену й випустять на нас злющих звірів, не лякайтеся діти, не плачте, нехай вашим плачем не тішаться ці, що глядіти будуть на нас із сиджень, нехай бачать вони, що й малі діти вміють умирати за Христа.

— Ні, нене, ми не будемо плакати, не будемо боятися — впевнював неньку найстаршенький може десятилітній хлопчик...

— Не будемо плакати! Я не буду плакати, ненечко — лепетала наймолодша пятилітня дівчинка.

А Ігнатій на це:

— Благословенна будь, мати, що так виховала діток своїх. Великих часів дожили ми й треба, щоб навіть малі діти були великих душ! Щаслива ти, мати, що таких дітей маєш! Коли всі християнські матери так виховують дітей, то не далека вже перемога правди над неправдою.

І так обійшов він усіх, до кожного промовив, кожного потішав, на дусі покріпив.

А потім станув у куті на вколішках і молився. За його приміром пішли й інші. Припали на вколішках і молилися палко, гаряче. Дякували Все-

вишньому за це, що дав їм змогу принести життя за віру святу, за правду Христову. І просили в Бога, щоб дав їм силу витривати до кінця, не заломитися, не злякатися.

По молитві Ігнатій сів у куті й задумався...

Картина за картиною пересувалися перед його уявою моменти його життя. Ось він малий хлопчина веселий, безжурний, щасливий біля неньки. А там він уже в школі. Милі часи, дорогі часи. Старий Демоген умів влити в дитячу душу любов до правди й погорду для кривди й зла. Він теж засіяв у його душу перші зерна Христової науки, бо був християнин...

Потім він у вищих школах в Атенах.

А потім уже все його життя присвячене трудам у Христовій винниці. Ось він молодий діякон, потім священик, а там несподівано для нього він антиохійський єпископ. Не змарнував він цих днів. Багато, багато душ врятував він для Царства Божого. Хоч були й невдачі, що сумом наповняли палке серце його...

А тепер... тепер сповниться його туга відійти до Бога. Ще сьогодні вечір, ще ніч одна, ніч остання, а завтра...

Вечірні тіні все густіш і густіш встелювали келію, а там і темна ніч

оповила її. Крізь невеличке закратоване віконце продерлося срібне сяєво місяця й дріжучою смужкою прослилося з гори аж на долівку.

Багато з в'язнів уже позасипляло. Перші діти, а там і старші. Небаром усі вже спали тихим, спокійним сном. Не спав тільки Ігнатій. Та вкінці зморив сон і його...

5. І сповнилося бажання, здійснилася туга.

На другий день рано відвідували ще християн в'язнів свояки й знайомі. Відвідав Ігнатія єпископ Олександр. Приніс радісну вістку Ігнатієві, що римські християне зрозуміли бажання Ігнатія й молитви їх усіх товаришитимуть йому на його останньому шляху на цій землі

Ігнатій на це :

— Дуже це тішить мене й наповняє серце моє спокоєм ! Є доволі вже на моє місце робітників у Христовому винограднику, що робитимуть свою роботу краще від мене, немічного вже старця. Моя служба остання, повести оцих усіх, що тут зі мною на суд Господній і в Царство Христове. І не на марне піде моя жертва.

Щиро, сердечно розпрощався старець із єпископом Олександром :

— Хай Всевишній благословить твій труд і дасть тобі змогу вийти переможно з боротьби з поганством, а ще більше з вовками в стаді Христовому, з еретиками. Бо кажу тобі, що незгода

й розєднання між своїми страшніші, як найлютіші наступи чужих. І тому хитрий ворог старається насамперед розєднати противника, щоб сам себе нищив, а тоді вже йому легко докінчити знищення.

Час ішов скоро.

Як наспіла хвиля, що мали вже виходити на арену, каже Ігнатій до співв'язнів :

— Діти, заспіваймо Всевишньому подячну пісню за це, що сподобив нас стати жертвою за правдиву віру, стати засівом під обильне жниво для Церкви святої.

І з казамати понеслася з грудей усіх : мужів, жінок і дітей набожна пісня в подяку Всевишньому за ласку велику. Голос відбився об товсті мури, а в тій хвилі відчинилися двері.

Вязничник крикнув :

— Виходити !

І пішов попереду Ігнатій, а за ним рядами всі.

На арені давали христіянам у руки короткі мечі до оборони, та всі відкидали оружжя.

Місця глядачів уже були заповнені. Сидів і Траян на своєму місці.

Його очі, видно було, шукали когось на арені. Найшли. Спинилися на Ігнатію, що стояв по середині арени,

а кругом нього всі інші, як діти кругом батька. Старець підняв у правиці невеличкий хрест, а зір усіх, що кругом нього, звернений на це християнське знамя.

Впялив Траян зір у старця, вперто глядів на його поморщене лице й наче шукав його зору.

Ігнатій і собі слався очима туди, де сидів Траян і теж шукав його зору. Тільки на хвилинку, малу хвилиночку спинився його зір на цісаревих очах так ясно, так сміливо, мов говорив цісареві: «Не перемогти тобі мене, ні нікого з наших, навіть найменшої дитинки, що бачиш тутечки горнеться до неньки своєї! Ми переможці, не ти».

І вже зір старця шлеться вище, там на гору, на найвищі сидження. Там сидять римські християне й із запертим віддихом глядять на арену. Ігнатій посилає їм прашальний погляд і хрестом благословить їх.

А потім дріжучим голосом зачинає співати псалом :

Нову пісню заспівайте Господу святому
Заспівайте Господеві зично вся земля,
День спасення сповіщайте світові усьому,
Сповіщайте, прославляйте Господнє ім'я.
Божу славу голосіте помежи народи,
Між всі роди голосіте Його чудеса,

Славить Творця вся вселенна: гори, доли, води,
 Славлять Творця сонце, зорі — цілі небеса.
 Бо великий Господь Бог наш і достойний слави,
 Рукотворні проти Нього всі боги ніщо,
 Лише Бог наш сотворив той світ весь величавий
 Мають Його величати всі роди за що
 У Його святині всюди Його слава й сила,
 Перед Його видом велич Його і краса
 Виславляймож Бога Творця всюди в кожній хвили
 Хай полине пісня слава наша в Небеса."

Пісню зараз підхопили всі християне, що були на арені й вона неслася грімко й велично по всьому кольосею.

А в кольосеї всі втихли, мовчки гляділи на гурт засуджених на смерть ненависних їм християн, що з піднесеним у гору зором і з розясненими лицями однодушно співали величальну пісню Богові.

Аж і випустили на арену хижих звірят!

Вискочило попереду двох тигрів, а за ними чотири льви. Вискочили з клітей і стали розглядатися. Здавалося, що й їх спинив величній спів. Та ні! Бистро з лютим ревом кинулися на гурт християн і стали розшарпувати цих, що були з краю. Поплила на пісок арени людська кров і зачервонила його.

Глядачі мов проснулися, наче аж червона людська кров пригадала їм,

чого вони тут прийшли, збудила в них наново притишену на хвилину дику жажду бачити муки й кров. Товпа заревіла з усіх боків...

— Чого вони спокійно стоять, чого не борються зі звірями?! — кричали одні.

— Дайте їм мечі в руки, хай б'ються зі звірями — кричали інші.

— Ось тигр ухопив молоду дівчину й волочить її по арені, тягне на бік.

— А другий дитину роздирає.

Довго, довго не вгавали крики, аж нараз понісся з арени грімкий, хоч старечий голос!

Всі втихли.

— Римляне — говорив грімко Ігнатій. — Пригляньтесь, як умираємо ми, християне! Коли думаєте натішитися нашим жахом, нашою тривогою перед муками й перед смертю, то шкода, що ви прийшли тут — цього не побачите! Побачите зате, як радо йдемо на смерть за нашу віру. А радо терпимо муки й смерть тому, бо ми знаємо, що по смерті жде нас вічне життя на тому світі, в небі.

А звірі розюшені видом крові справляли свій пир далше. Арена щораз більше спливала кровю.

В тій хвилі на місці біля цісарського

сидіння роздався грімкий голос :

— Старче, і я христіянин — і я вірю в одного Бога ! І я готов на смерть за Христа !

Всіх очі звернулися туди, відки йшов голос.

— Це цісарський прибічник ! Найлюбіший цісарський прибічник Мебій ! — шептали люди довкола.

І Траян зірвався з сидження й грімнув :

— Що ти вдурів, Мебіє !

— Ні, цісарю, не вдурів ! Говорю свідомо й ясно : я христіянин.

— Відколи став ти христіянином — питав Траян уже червоний із люті — відколи ? Кажі !!

А прибічник спокійнісінько :

— Від сьогодні, від цієї хвилини, цісарю !

— Відклич це, що ти сказав — крикнув грізно Траян.

— Нема сили, щоб змусила мене відкликати. Іду там до них !

І рівною ходою зійшов зі ступнів на арену. Тут скинув зі себе шолом і панцир і відпоясав меч та відкинув на бік. Тоді підійшов до Ігнатія й каже йому :

— Старче, я прийшов умерти разом із тобою.

А Ігнатій :

— Сьогодні станемо разом перед
лицем Господа нашого.

І поцілував прибічника, як сина.

Розюшені звірі кинулися вже на
них.

А всі глядачі з запертим віддихом
гляділи, як люті звірі роздирали тіла
старця й цісарського прибічника. Ігна-
тій ще підвівся на хвилину на вколішки
й закликав :

— Я Божа пшениця ! І зуби хи-
жих звірів мусять змолоти мене, щоб...

Не доповів. Хижий тигр кинувся на
нього й звалив його на землю.

І за хвилину вже тільки кости бі-
ліли на червоній від крові арені.

Кривавий пир скінчений. Хижі звірі
льви й тигри наповняють ще лютим ри-
ком увесь цирк і відходять із арени.

Глядачі виходять із цирку. Тільки
кількох християн іде в темні підсіння
й умовляється зі службою, що має очи-
щувати арену. І нічю відходять із цир-
ку з найдорожчим скарбом : останками
костей Ігнатія і інших мучеників і з
піском насиченим їх кровю...

Понесли ці християнські найцінніші
скарби в катакомби, щоб там похоро-
нити їх.

П О Л І К А Р П,

єпископ Смирни.

1. Шукають...

Рік 156 по Хр., кінець місяця лютого.

У городі у Смирні великі народні ігрища. Сидження в широкому амфітеатрі*) густо обсаджені. Пізнати по вигляді й по одягах Римлян, Фригійців і Жидів. Жінки й чоловіки. Несеться гамір довкруги, глядачі поки арена порожня розмовляють голосно та живо.

Та ось виходять на арену дванацять людей.

Розмови втихають, тільки тут то там ще чути шепоти: «Християне, християне!»

Тут підноситься зі свого сидження проконзуль і каже:

---

*) Амфітеатер, яйцеватої форми будинок у Римлян без даху й стелі зі сидженням, що йшли довкола ступенями від арени (місця посередині, де відбувалися ігрища) щораз вище. Мало такі амфітеатри майже кожне більше місто в римській державі. Найбільший амфітеатр це був Кольосей у Римі В нім могло зміститися 87 тисяч глядачів.

— Христіяне! Хто з вас зложить присягу на цісаря й проклинає Христа — вільний буде. Даю хвилину до надуми...

Проконзуль сів і глядить на христіян, жде відповіді.

Мовчанка.

Аж бачить він один із поміж них руку підносить, говорити хоче. Говорить дріжучим голосом:

— Я... я вирікаюся Христа...

На салі чути шепоти:

— Це Квінт! Він щойно вчора, як побачив, як вязнять христіян, сам заявив, що й він христіяннин. Ніхто не знав, що він христіяннин...

Із жалем і зі співчуттям глядить на нього одинацять христіян.

Один зпоміж цих христіян говорить Квінтови з докором:

— Нещасний! І пощож ти сам зголошувався їм, коли знав, що не видержиш, коли ти не був певний, що встоїшся! Чи на це, щоб тепер зраджувати Христа.

Та він не відповідає ніщо, тільки очі потупив у землю.

Десь у глибині душі в нього обзивається голос совісти: «Ти зрадник, зрадник, ти зрадив Христа!» Та другий голос каже: «Я жити хочу! Життя таке приємне! Шкода ще мені вмирати».

— Вийди з арени! — каже йому проконзуль.

І він виходить спішно, не оглядається поза себе, щоб не стрінутися з зором товаришів. Так колись виходив перший зрадник, перший відступник від Христа — Юда з Оливного городу.

А проконзуль знов до християн на арені:

— Підіть усі за приміром Квінта. Життя дороге.

Та ніхто не відповідає, стоять мовчки всі одинацять і гордо та сміливо глядять на проконзуля...

— Ні! — зашипів злісно проконзуль. — Не хочете виректися! Випустити звірі на арену! — дав приказ прислузі амфітеатру.

Піднеслися залізні перегороди в клітках зі звірями й на арену вискакують одно за одним хижі звірюки: льви, тигри, пантери...

А з поміж одинацятки, що остала на переді, висувається на переді юнак. Стрункий, високий, із довгим русявим волоссям зі синіми очима. Красень.

І зором шукає Квінта між глядачами. Та його вже там нема, втік. Не мав сили глядіти в очі цим, що відступив від них.

А по амфітеатрі йде шепіт:

— Це Германік, Германік! І він християнин. Хто сподівавсяб був цього! Боги! Як то поширюється ця нова віра.

Тигр прикучнув, чаїться й мірить скок на нового пришельця. А Германік ще більш дразнить його, щоб більше розярити звірюку, більшу лютість розбудити в ньому.

Товпа глядачів зчудована. Така сміливість і така охота вмерти за Христа чудує її. Вона переходить чуття тупоумної юрби.

Аж хтось голосно:

— Це все робота Полікарпа, їх єпископа! Він так учить їх, він вливає в них такого духа — цей чарівник.

Товпа підхопила це й уже кричить:

— Заберіть їх відсіля! Заберіть геть! Головного винувника тут! Провідника їх! Полікарпа, Полікарпа на арену, перед звірів.

І з усіх сиджень не чути більш ніщо, тільки:

— Полікарпа, Полікарпа! Полікарпа тут!

І велить проконзуль нагнати звірів назад у кліти й вивести християн. І кличе сотника:

— Візьмеш вояків і приведеш тут Полікарпа.

Сотник іде сповнити приказ. Та скоріш іще кількох христіян біжить у домівку єпископа:

— Святий отче, рятуйся, скрийся десь! Товпа поган і Жидів жадає твоєї смерти! Зараз тут прийде сотник із військом по тебе.

А Полікарп на це:

— Хай діється воля Божа!

— Ні, отче, — просять, благають його христіяне — ні! Ще не час тобі кидати нас на все, ще ти потрібний, дуже потрібний тут у Смирні. Скрійся десь недалеко, поки товпа не в спокоїться.

— Добре, діти, послухаюся вас — каже вкінці Полікарп. — Скриюся на недалекий хутір. Як така Божа воля, щоб я ще остав на землі, то пережду там поки можна буде мені вернути.

І сів на приготований віз і поїхав на хутір.

А сотник уже йде з відділом во-яків.

Приходить під домівку єпископа:

— Є Полікарп дома? — питає голосно.

Ніхто не обзивається.

Сотник гримотить із усієї сили в двері.

Вкінці отвирає двері молодий слуга Полікарпа.

— Єпископ Полікарп дома? — питає сотник.

— Ні, нема дома!

— А деж?

— Не знаю.

— Як не знаєш? Знаєш, та не хочеш сказати.

— Не знаю — слуга знов.

А сотник до вояків:

— Перешукати весь дім. Слугу берегти, щоб не втік.

Кинулися вояки шукати по всій домівці. Заглядали в найменшу закутину. Нема.

— Не найшли ніде! — звідомляють сотникові.

А сотник лютий до слуги:

— Скажи, де скрився твій пан?

Слуга знов:

— Не знаю.

Сотник тоді воякам:

— Нема пана, так берім слугу! Вже ти там у тюрмі, як добре примучимо тебе, виспіваш нам усе.

І повели слугу перед проконзуля. Питає проконзуль:

— Скажи, де скрився твій пан?

— Виїхав, та куди не скажу, не знаю.

— Не скажеш? Скажеш, небоже, скажеш! Усе виспіваш нам до нитки.

Маємо на це спосіб. Як примучимо добре, все добудемо з тебе.

І вже приказ дає :

— На тортури його поки не скаже, де Полікарп.

І повели нещасного юнака на тортури. Мучили ріжними способами й приладами. Довго держався юнак, вкінці не видержав, закликав серед болю :

— Перестаньте мучити мене, все скажу !

Не на юнака сили було видержати тільки мук.

Перестали мучити :

— Говори !

І говорить юнак :

— Прийшло кількох християн і сказали мойому панові, що нарід жадає, щоб його кинути перед звірів амфітеатру. Він їм на це : «Щож, хай діється воля Божа !» Та вони, як стали його просити, як стали вмоляти, він дався намовити й виїхав на недалекий свій хутір.

Передали цю вістку проконзулеві.

2. На хуторі.

Як вислухав звідомлення проконзуль, зараз:

— Негайно вислати сотника з відділом на хутір, щоб привели Полікарпа.

І рушив чималий відділ піших і кінних.

Прийшли на хутір уже смерком, обставили хату довкола.

Епископ Полікарп засів саме до вечері в горішній кімнаті, як прибіг стрівожений хлопець і каже:

— Військо прийшло. Обставили хату довколівінька.

Старець підвівся з місця й каже до хлопяти:

— Не бійся, дитино, вони тобі нічого не вдіють. Я зараз іду до них.

А хлопчина ввесь трясеться.

— Я за себе не боюся, а за вас, отче святий! — каже.

— Не бійся, дитино — успокоює його епископ і повагом східками зіходить на долину.

І стає перед військом повна достойнства стаття...

Замовкли, затихли вояки на його вид і зніжувалися якось. Тільки тихо дзенькотять панцирі й подзвонюють кайдани в їх руках.

— Хай діється воля Господня! Полікарп їм у привіт, як зійшов у сіни.

І немов причарував усіх цей спокій і повага, що відчувалися в голосі, в рухах і на лиці.

І шепче один із вояків другому:

— Чи вартаж було аж тільки труду, щоби зловити цього старця.

А старець:

— Прийшли ви по мене! Змучилися ви, бідні, далекою дорогою. Спінити трохи! Я скажу видати вечерю, покріпитеся. Ждеж вас знову шмат дороги. А мені позволите за цей час помолитися до Господа Бога мого.

А сотник йому:

— Молися старче, не боронимо тобі. А ми справді помучені, спочнемо трохи.

І казав Полікарп наготовити воякам обильну вечерю. Заставили столи мисками й збанами з вином.

Засіли вояки до вечері. А старенький єпископ станув до молитви.

Такої молитви ще вояки не чули, як живуть!

Молився єпископ за всіх, кого тільки довелося пізнати на довгому шляху життя, за великих і за малих, за друзів і за противників, за ворогів своїх, за цих, що на високих, на найвищих становисках і за цих найменших. Щоби Всевишній Господь був ласкавий для них і змилосердився над ними, коли провинилися чимнебудь і щоб не дав їм оставати в гріхах, а дав змогу покаятися. І за Церкву Христову, поширену вже по всьому світі.

Дві повні години молився єпископ. Була це молитва достойна католицького єпископа. Звучала вона мов відгомін богочоловічого Первосвященника з Небесним Вітцем у світлиці тайної вечері на Сіоні.

По молитві каже єпископ сотникові:

— Я готов уже! Можемо рушати в дорогу.

Глядить сотник на старця й здається якомсь йому, що бачить перед собою не звичайну людину, а «божеського старця». І чує в душі, що цьому праведникові діється велика кривда.

І він каже:

— Ні, старче, і ми помучені й тобі треба спочати. Завтра рано рушимо в дорогу.

А в душі думає сотник:

— Завтра субота. Чей у суботу Жиди не схочуть знущатися над старцем. їх закон заборонює їм цього.

3. Спокуса

На другий день раненько рушило військо в дорогу.

— Тобі, старенький годі йти пішки. Сідай на коня.

І велів сотник одному з вояків зсісти з коня й посадити старця, а самому вести коня за повід.

Похід спішно прямує до міста, до славної Смирни.

Ось уже й видно її, тамечки над заливом лискучим, біліють горді мури серед зелені пальм, облиті ясным промінням сонця.

Найперше, найвеличавіше місто Азії!

Глядить старець на нього й думає:

— Славний ти, городе, та **жде** тебе ще більша слава. Славишся ти цим, оправдано, чи не оправдано, що в твоїх мурах родився Гомер — та не це буде твоєю славою, а муки Полікарпа.

Снуються думи, одна за одною в старечій голові:

— Чи мало вже крові християнської поплило й іще поплине. Важкі терпіння, важкі муки ждуть вірних Христових. Та ці терпіння, муки ці потрібні,

конечні, щоб цвила й росла, кріпла Церква Христова. Без терпінь і без мук нема життя, нема розцвіту, нема овочів...

Так думає старець. Аж тут туркіт коліс і тупіт кінських копит відриває його від цих думок. Він підносить голову.

Напроти них женеться бистро гарна колісниця, запряжена расовими, баскими кіньми.

Хто це? Полікарп прислонює очі долонею, глядить:

— Ах це іринарх Ірод*) і його батько Нікитас.

Похід зрівнюється з колісницею. Колісниця спинюється.

Сотник і військо віддають честь іринархові.

А він гостро питає в сотника:

— Чого спізнилися?

Сотник на це отверто:

— Совісно було мені старця тяг-та зараз мов подобрішав:

Іринарх Ірод закусив губи гнівно, мов подобрішав:

— Ну, добре, добре.

А Нікитас Іродові:

— Вертаймося в місто! Візьмімо старця в колесницю, поговоримо з ним.

---

*) Іринарх, неначе сьогоніді начальник поліції.

Може дасться намовити. Як воно нам вдасться, то це сильно ослабить християн.

— Твоя правда, батьку — признає Ірод і звертаючися до Полікарпа каже: — Полікарпе, годі тобі мучитися на коні. Сідай з нами, підвеземо тебе.

На це Полікарп:

— Мені все одно. Я можу й пішки йти.

— Та чейже не відмовиш мені — на це Ірод — я хочу поговорити з тобою.

— Коли маєш щось поговорити зі мною, то хай буде...

І зліз із коня та пересівся в колісницю.

І каже Ірод:

— Слухай, Полікарпе! Я дивуюся тобі, що ти такий завзятий. Скажи сам! Пощо це? Пощо така впертість? Щож лихого в цьому, що ти скажеш: «Володарю й цісарю?»

А Нікитас собі:

— І чому ж не вдати церемонії приношення жертви цісареві, щоб так рятувати життя? Скажи сам.

Полікарп мовчить.

Ірод і Нікитас певні, що він надується на що йому рішиться теж хвилину не говорять. Мовчки глядять на нього. І читають у його лиці рішучість

і не вгнутість, а при цьому тільки спокій душі. Вкінці каже Полікарп:

— Я цього не зроблю, що ви радите мені!»

— Чому? — питає Нікитас.

— Бо це, що ви радите мені робити, підле...

Гнів ударив у лице Нікитаса.

— Що то ми радимо тобі підле! — крикнув він і в груди кулаком Полікарпа.

Зірвався й Ірод. Забув про повагу свого уряду й собі кинувся на старця.

— Ти смієш нам підлість закидати, нам! Ти!! Геть із воза, злочинче! — І оба з Нікитасом дружили старця з воза. Полікарп упав на шлях і вдарився лицем до гострого каміння. Із ран поплила кров.

Сотник підступив до старця й підвів його й хотів знов посадити на коня.

Та Ірод люто:

— Не вільно! Хай пішки йде ще панькатися з ним.

4. Мандрівка в минуле

Рушив похід знову. Іринархова колесниця помчала бистро наперед.

Сотник зумисне велів воякам іти поволи, щоб Полікарпові було лекше йти.

Іде Полікарп нога за ногою, а думи за ним.

...Ось такечки вже наближається край туземній мандрівці, отвираються вже ворота вічного життя...

І думкою вертає старець на пройдений шлях.

Веселі, безжурні стежечки дитячих літ. Мережками барвистими вються вони в споминах...

Аж ось лучаться стежки в одну широку дорогу. Тут зустрічає він самого найлюбішого Христового апостола, св. Йоана євангелиста. Як жадно слухав він наук апостола! І полюбив його св. Йоан. І це він настановив його головою Церкви в Смирні.

І відтоді він зі Смирною звязаний на все, зрісся з ньою. Тут його винниця, в якій він трудився понад пятьдесят літ...

Важка праця, повна перепон, колючок, болючих ударів, та любя, любя! І не можна сказати, щоб не було висліду. Коли гляне тепер поза себе, бачить, що його сійба дала гарне жниво... Та це не тільки його заслуга. Це заслуга й цих, що його вивели на шлях. В першу чергу св. Йоана євангелиста, а потім і інших... І чомусь першим із поміж них рисується тепер у споминах стать Ігнатія з Антіохії. Буде вже цьому пятьдесять літ, як Ігнатій у своїй останній подорожі з Антіохії в Рим, щоб там стати перед цісарем Траяном, відвідав його. Тоді вони оба заприятимися, хоч уже більше не бачилися, бо Ігнатій не вернувся з Риму, змололи зуби хижих звірів колюсоєю «Божу пшеницю». Ще з Трояди написав йому Ігнатій прашального листа. І мов наново читає Полікарп це дороге письмо... ці ради розумні й мудрі, що йому давав старець і вияв щирої радости, що бачить у Полікарпі тверду скелю в переконаннях. «Я щасливий, що Всевишній дав мені змогу оглядати перед смертю твоє лице. І тужу за хвилиною, коли ми оба вічно будемо бачитися в небі»...

Так, тепер ця хвиля вже прийшла, тепер побачаться й уже не розстануться ніколи...

І відразу якось перескакує думка

увесь шлях життя і Полікарп бачить себе вже рік тому назад у Римі в гостині в папи Аніцета. Прийняв його папа щиро та сердечно, хоч він ріжнився в поглядах щодо часу святкування Воскресення Христового. Він був тай досі є за звичаєм Сходу. Та пошанував папа Аніцет його погляди, пошанував він і погляди св. Отця. Цеж справи, які не нарушують науки віри. І тепер ще зворушує Полікарпа згадка, як папа Аніцет, щоб перед усіми почитити його, велів йому на своєму місці відправляти св. літургію.

І пригадує Полікарп, як то він тоді у Римі відповів еретикові-гностиків Маркіянові, коли цей спитав у нього, злобно, чи він знає його. «О, так, я знаю первородного сатани!» відповів він фальшивникові св. евангелія. Така вже вдача Полікарпа, не вміє скривати, що думає, говорить отверто...

Нараз мов збудився з надуми. Почув знайомий голос. Оглядається. Аж тепер побачив, що біля нього гурт християн. А між ними він, його улюблений ученик Іриней.

Зрадів Полікарп і простягнув руки ученикові своєму.

— Дякую тобі, що ти прийшов побачитися зі мною перед моїм відходом із цього світа — сказав.

А потім із усіми звитався, дякував.
Вже дійшли під місто.

Нараз чує Полікарп виразно голос:

— Кріпися, Полікарпе, й борися
мужно!

І питає Полікарп у християн, що
йшли біля нього:

— Чи чули ви який голос тепер?

— Чули — відповідають йому хри-
стіяне — чули виразно слова: «Кріпися,
Полікарпе й борися мужно!»

— Тепер бачите всі, що Господь
наш призначив уже мене на жертву й
зове мене до себе.

Християне не відповіли ніщо, йшли
мовчки. Бачили вже, що справді така
Божя воля. Хоч дуже сумно їм було,
що прийдеться розстатися з дорогим ар-
хипастирем. Ввійшли в міські ворота,
а відси вулицями до амфітеатру. Перед
амфітеатром розпрощався Полікарп із
християнами.

Повели Ігнатія на арену. Коли під-
ходив до місця, де на величавому си-
дженні сидів проконзуль, Полікарп на
його знак спинився.

В амфітеатрі стало тихо, тихісінько.
Чути тільки там у горі шелест і ляскіт
розіпнятих над амфітеатром наметних
полотен.

Проконзуль нахилився до Полікар-
па. Здається, приязно говорить щось із

єпископом. Ніщо в цьому дивного не булоб, бож знає він єпископа дуже добре й нераз осьтак розмовляв із ним.

Та ось випростовується проконзуль. Прибирає непорушну, холодну, урядову поставу.

Говорить повагом, коротко :

— Присягни на цісаря й кликни :
«Геть із безбожниками !»

І старенький єпископ обводить зором поважно й святочно довкруги, простягає руку до тисячної юрби глядачів і кличе голосом, пройнятим нехиттю й болем :

— Так, геть із безбожниками !

Дуже немило це проконзулеві, що на свій зазив почув таку відповідь. І він повторяє скоро : «Присягни !» й виразніше додає ще : «Проклени Христа ! І будеш вільний !»

Товпа заперла віддих у грудях. Що, що відповість цей завзятуший старець на проконзулів зазив, що зробить ?

А старенький єпископ поволи та рішучо й голосно :

— Вісімдесять шість літ служу Христові й він ніколи не зробив мені кривди. Як мігби я проклясти могого Царя, що спас мене ?

Проконзуль не знав, що сказати на ці щирі та сміливі слова. Аж по хвилі каже знову :

— Присягни на цисаря.

Глянув на проконзуля старець і каже :

— Я християнин і коли ти бажаєш зясувань про християнську науку, то дай мені на це час і слухай.

Тут проконзуль наче отямився й каже :

— Як хочеш, переконай нарід !

На це Полікарп :

— Тебе вважав я достойним цього ! Так нас учили, щоб віддавати Богом установленим князям і владам належну честь у всьому, що не противне добрій совісті. Із цим народом не буду я дальше заходити собі.

На це проконзуль уже грізно :

— Чи знаєш, старче, що тебе жде за твою дурну впертість ?

А Полікарп спокійно :

— Знаю — смерть. Я вже давно до неї приготований. Мое життя, як і кожної людини, в руках Господа Бога. А ти, проконзуле, тільки оруддя Боже, що має зготовити мені мученицький вінець.

На це проконзуль :

— Смерть — кажеш ! Я знаю, смерть для тебе старця це ніщо й так не довго вже тобі бути на цьому світі. Та заки прийде смерть ждуть тебе муки, муки ! Розумієш, старче: або бу-

дуть тебе живцем шматувати хижі звірі, або згориш, спечешся на кострі. Поволи будуть тебе пекти, щоб більших мук завдати. Ну, що? По нутру тобі це?

— Муки? Що муки тут на землі?! Хочби найлютіші, найжорстокіші, що вони? Вони тривають коротко, а потім смерть зробить їм край. Зате, колиб я послухався тебе, ждалиб мене вічні муки в пеклі. Наш Господь навчав: «Не бійтеся цих, що вбивають тіло, а цього, що може тіло й душу струтити в пекло!»

— Га! — на це конзуль — хотів я тебе рятувати, старче! Та не хочеш, то я мушу сповнити мій обов'язок.

І покликав вістника:

— Сповісти, як звичай велить, що Полікарп признався, що він християнин.

І виступив вістник на арену й сповістив грімким, урядовим тоном:

— Полікарп признався, що він християнин!

І вдруге:

— Полікарп признався, що він християнин!

І втретє:

— Полікарп признався, що він християнин.

5. Борець-переможець

Заревіла товпа з радощів, як почувла це. Довколісінько з долини на гору тільки один великий рев дикої радості.

Та тут перепона :

Филип, найвищий жрець, заявляє, що по закону годі сьогодні кидати Полікарпа перед звірів. Пізно вже, час ігрищ скінчився.

Та товпа цим не зразилася.

— Нема звірів — ревіла — то на костир із ним, на костир, на костир, на костир !

І приказує проконзуль :

— Подайте огонь !

А в Полікарпа лице розяснилося неземською радістю. Він знав про це вже з видіння, яке мав давніш, що його жде смерть на кострі. І не раз говорив своїм довіреним, що Провидіння призначило йому смерть на огні. І тепер воно сповняється. Бог велику ласку виявив до нього. І Полікарп тепер уже не з цього світа — що йому теперечки вся ця ненависть засліплених людей !

Як юрба почула, що буде мати видовище палення на кострі, кинулася з амфітеатру роздобувати полін на костир. Із сусідних буд і купелів понастягали купи палива й уже будують костир.

Воно сьогодні субота, закон заборонює жидам усяку працю. Та що закон, коли пристрасти горою! Жиди ще завзятіше взялися до праці, як погане.

А старенький Полікарп спокійно, зі зворушливою покірністю скидає зі себе верхній одяг. Хоче сам і сандали скинути. Та дріжать немічні руки понад вісімдесятьлітнього старця й він не в силі сам розв'язати ремінців. Мусів помогти йому один із посіпак.

І вже ведуть посіпаки благородну жертву на жахливий вівтар ненависти.

По самій середині костра знімається в гору хрест. Беруть катюги молотки й цвяхи, хочуть прибити на хрест старенького єпископа.

Та він просить:

— Лишіть мене так! Бо цей, що дає мені ласку смерти на кострі, дасть мені й силу, видержати непорушно на кострі без ваших цвяхів.

Чудуються кати такої нечуваній хоробрости та ще й у слабосилого старця. Не знають, що дає її йому безмежне вповання на Бога.

І вволюють його волю кати за призволом проконзуля. Та всеж таки недовіряють ще й бодай привязують його.

І вже все готове. Вже тріскотять смолоскипи. Та на лиці в Полікарпа неземський жар. Він немов бачить себе вже в близькості Всевишнього, мов на яві оглядає Його вид. Він молиться голосно :

«Господи, Всемогучий Боже, Отче Твого улюбленого й благословенного Сина Ісуса Христа, що через Нього пізнали ми Тебе, я величаю Тебе, що Ти мене сьогодні й у цій годині удостоїв ласки в ряді мучеників участь узяти при чаші Твого Христа...»

Слухають цеї подячної молитви за муки в полумі, за смерть в огні Жиди, слухають погане! І дивно їм, і чудно їм, як можна дякувати за муки, за смерть.

Високо в гору вдаряє жадне, голодне полумя! Та що це?! Воно, полумя це не займає, не хапається тіла єпископа!

— Чари, чари! — кричать Жиди.

— Чари, чари! — кричать за Жидами погане.

— Чудо, чудо! — кличе гень на горі гурток християн.

Шепчуть між собою християне :

— Чи бачите тіло єпископа нашого ясніше так, мов зодягнене в срібло та в золото, чи бачите?...

А інший :

— А все повітря немов ладаном і бальзамом насичене.

Вже й погане зачинають говорити голосно :

— Чудо, чудо !

Тільки Жиди все ще :

— Тут чари, тільки чари !

А вже найлютіший Нікитас, батько іринарха Ірода. Він нахиляється до проконзуля й шепче йому :

— Кажі скоро покінчити з цим чарівником, кажи вбити його. А то готов цей чарівник Полікарп ще більше людей збаламутити, на свою безбожну віру навернути.

І приказує проконзуль одному з воїків :

— Пробий грудь Полікарпа списом.

Вояк іде слухняно та вбиває гостру спису в грудь старця.

Нове чудо !

Із рани кров погоями тече так обильно, що відразу загасила костир.

Похилилася сива голова Полікарпа, старенького єпископа Смирни не стало в живих.

Полинула його свята душа до Бога, щоб уже ніколи не розстатися з видом

Всевишнього, полинула, щоб не розставатися ніколи й із Ігнатієм Богоносцем і з іншими.

Глядачі спішно виходять із амфітеатру, видовище скінчене. Виходять байдужі, холодні.

Тільки християне ще лишилися, хочуть забрати дорогоцінні моці свого батька й провідника та похоронити з почестями.

Та стоїть іще в амфітеатрі кількох Жидів.

Побачили, що готовляться робити християне й заразійсько до Нікитаса біжать:

— Християне хочуть забрати тіло Полікарпа. Піди до проконзуля, щоб не дозволив їм забрати тіла. А то християне крім розп'ятого будуть мати до почитання ще й другого!

В невіжі своїй думали, що християне можуть крім Ісуса Христа, що неповинно терпів за грішників на спасення всіх нас, почитати так ще когось. Не знали, що християне покланяються Синові Божому, а святих мучеників люблять справедливо як учеників Христа й учеників Його наслідників за їх безмежну любов до свого Царя й Учителя.

Старий Нікитас хитрий лис!

— Добре — каже Жидам — піду зараз.

І пішов:

— Не pozwоль видати Полікарпового тіла христіянам, бо це причиниться до скріплення й поширення христіянства.

Та проконзуль:

— Тут я не вдію ніщо! Старий римський звичай позволяє видати тіло засудженця родині й приятелям.

— То бодай кажи знищити його так, щоб тільки попіл остав із нього, вели спалити.

Проконзуль задумався:

— Добре, це можна!

І дав приказ сотникові сторожі ще раз підпалити костир і спалити тіло на попіл.

Сотник сповнив приказ. Тепер тіло мученика Полікарпа згоріло.

Підходять знову христіяне, збирають дорогоцінний попіл і останки костей і радяться, де поховати дорогі моці.

Каже Іриней:

— Треба нам поховати їх так, щоб ніхто з противників не знав, де вони поховані. І щоб ми могли спокійно та безпечно сходитися й на його могилі святкувати уродини мученика, на пам'ятку цих, що вже покінчили свою боротьбу й на заохоту нащадкам, щоби були

вправлені й готові до таких самих терпінь.

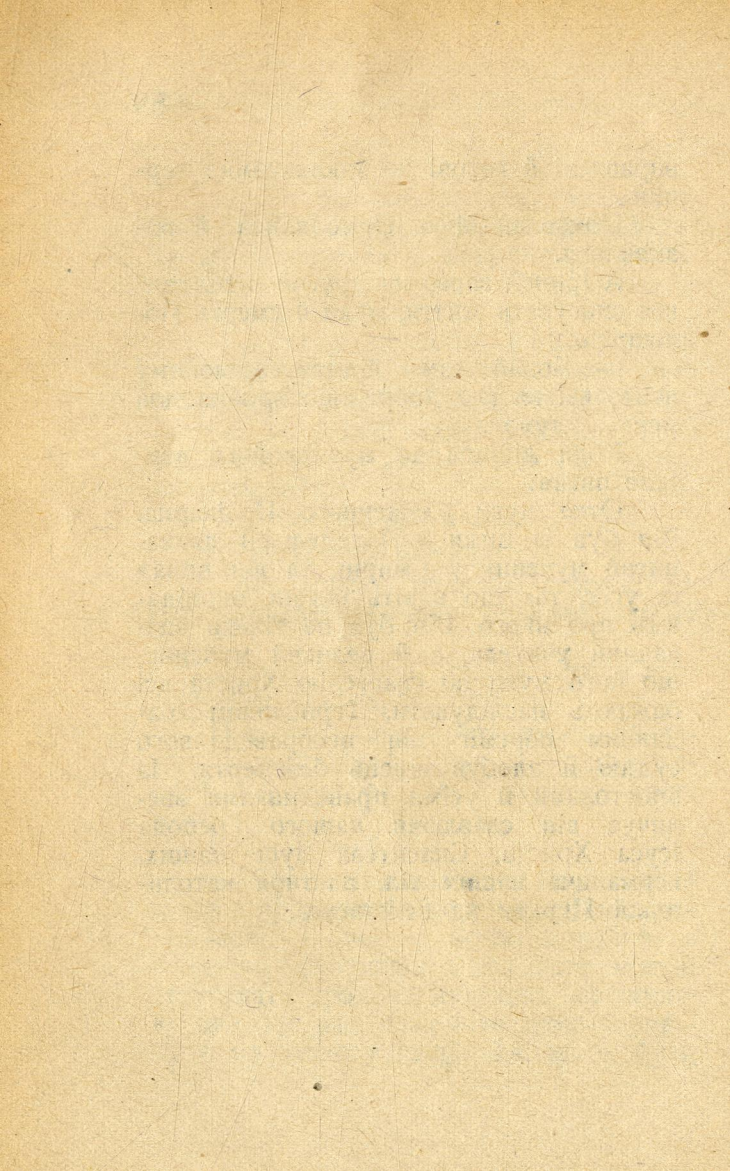
Поховали нічю. Помолилися й розійшлися.

А Іриней зараз на другий день узявся списувати життя, муки й смерть Полікарпа.

— Бодай цим віддячуся моєму вчителеві за все добре, що зробив для мене — думав.

Коли дійшов до мук свого вчителя писав:

Отсе муки блаженного Полікарпа. Він був із цими з Філядельфії дванадцятий мученик у Смирні, та він понад їх усіх, так що навіть погане оповідають про нього. Він був не тільки визначний учитель, а й великий мученик, що його муки по євангелію Христа всі бажають наслідувати. Терпеливим страданням переміг він несправедливого суддю й здобув вінець безсмертя. Із апостолами й усіми праведниками звеличує він славлючи нашого Господа Ісуса Христа, Спасителя душ наших, керманича наших тіл, пастиря католицької Церкви на всій землі.

Св. Юстин філософ

Св. Юстин Философ

Шукає Бога...

Сидить у малій кімнатці молодий мужчина. На колінах у нього розвинений пергамін. Та він у цій хвилині не читає його. Спер голову на праву руку, задумався...

Думки його линуть далеко, далеко в Самарію, в родинне місто Сіхем, що теперечки зветься Флявія Неаполіс.

Гарні часи, любі часи! Не довго тривали. Батько завважав, що син охочий до наук і талановитий і найняв йому вчителя Грека. Жадне знання хлопа кинулося з жаром до криниці наук і черпало з неї повними пригорщами. Вскорі вже старий учитель не мав чого вчити малого хлопця:

— Йому треба в Атени, там криниця знання, там він заспокоїть свою спрагу.

І батько не жалів гроша, післав хлопця в Атени до свояків:

— Учися там та принеси славу нашому роду — так пращав сина батько, коли виправляв його в Атени.

І юнак не марнував часу. Вишукав собі вчителів і вчився.

Одна думка ще з малечку не давала йому спокою:

— Як воно, що кожен нарід почитає іншого бога, ба й багато богів, кожний свого бога, чи своїх богів уважає правдивими, а всіх інших ложними. Чийже Бог правдивий, чия віра правдива?!

Правда, чув він від якогось філософа, що Бога нема, що він видумка людська. Та він таки в очі сказав йому, що це неможливе, що хтось мусив дати початок світові та хтось мусить кермувати ним. Це тільки глупота людська й може зарозумілість твердить таке, що світ сам із себе взявся і не має ніякої ціли ні призначення, що людина має тільки жити й уживати.

І задумався молодий мужчина:

— Та як воно є справді?

Тільки вір, а що віра то інша наука, інакші правди голосить, інакше розуміє, інакше вияснює божество. Деж правда? Блукаєшся серед тих усіх вір і їх наук мов у густому пралісі.

Ось хочби тут у Греції. Ріжні філософічні школи, кожна на свій лад вияснює і повстання всесвіта й лад у ньому й ціль життя людини.

Питаєшся в них, у цих усіх філософів і бачиш, що всіх їх огортає роспука, безнадія й немає їм спокою. Стоїки*) блукаються на шляхах Плятона, а Плятоніки на вулиці Епікура.***) Вибирають уже з кожної науки, це що їм видається найбільш правдиве, та всіх їх наук один кінець, всі їм міркування кінчаються одним болючим питанням: «Де правда, де Бог?».

Шукати, шукати правди, шукати Бога, та як, та де? — мучився ум молодого мужчини.

Вкінці підвівся й сказав собі:

— Треба перейтися.

І вийшов повагом із хати.

¹⁾ Стоїки: грецькі філософи, вважали дослід основою всякого пізнання Найвищим добром уважали чесноту й постійний спокій душі, найбільшим лихом гріх. Плятон: (427—348 до Христа) грецький філософ, ученик Сократа — його науки й його вчителя були найблизчі християнській вірі з усіх наук — він учив, що є один Бог дух, що сотворив увесь світ — Плятоніки, філософи, що опиралися на його науці.

²⁾ Епікур: (340—271 до Хр.) грецький філософ, навчав, що все на світі отже й люди складається з дрібненьких частиночок (атомів) й що у них є теж передумови духових прикмет людини. Найбільшим добром людини вважав щасливість у житті.

Над морем

Перейшов вузкі вулички та завулки міста і подався над море. Любив сидіти над морем. Любив глядіти в безмежну безкраю водну площину й небозвід. Здавалося нема кінця, краю не має цим водам. Любив глядіти, як воно філює, то спокійно малими рівними філями то збуриться й кидає буруни як гори.

Тоді нераз приходило йому на думку, що людський дух такий як це море. Ось він спокійний, зрівноважений, вдоволений, аж тут якась думка стрівожить його, як той вітер море й уже в душі ціла буря, нераз може й страшніша як та на морі.

І тепер сів він над морем і глядів на спокійні філі. Недалеко від берега плив молодий рибалка з сітями в невеликому човні.

Дунав молодий мужчина:

— Безкрає море, та й глибоке й багато криє в собі тайн. І знов, що це так само, як і душа людська. Ось рибалка

запускає в море сіти й щось не щось попадеться йому в них. Та яка це дрібничка проти цього, що море криє в собі. Так воно й із душею. Незглибима вона, як море. Шукаєш тайн її і нераз вже тобі здається, що маєш їх, що відкрив тайни. А потім побачиш, що це тільки манісінька частиночка всіх тайн душі, такісінько, як ось та рибка, що її виловить рибалка з моря, а може й ще менша.

Нараз молодий мужчина почув чийсь руку на своєму рамени.

Здрігнувся й оглянувся. Побачив за собою старця, що легко всміхався до нього.

— Задумався, що? — каже сивобородий старець із семітським виглядом. — Над морем добре думати. Колись і я осьтамечки сідав тут і думав над ріжними справами, над питаннями ріжними! Думав про Творця всесвіта, про всемогучого Бога.

Молодий мужчина аж стрявся:

— Про Бога — закликав живо — про Бога? Ти також шукав його?...

А старець:

— Ні, я не шукав Бога, я вже з малечку знав його. Мене з малечку вчили, що є один Бог, що сотворив увесь цей світ. Я Жид, а Жиди, як певно знаєш, не поклоняються божкам, витесаним з

дерева чи з каменя, або вилитим зі срібла чи золота. Ми віримо в одного невидимого Бога, Творця землі й усього, що на ній є, Творця сонця, місяця й зір на небі.

Молодий мужчина підніс голову:

— А відки ти це все знаєш?

— Я вірю в це.

— Віриш і тільки всего.

— Так, я вірю, однак і мій розум каже мені, що світ не може бути без господаря, що кермує всім і заводить лад і що хтось мусив дати початок усьому.

Молодий мужчина на це старцеві:

— То тепер тебе ніяке таке питання не мучить?

— Тепер уже ні! Та перше, хоч я знав правдивого Бога, в нашій старій вірі було багато такого, що непокоїло мій ум.

— Кажеш у старій вірі, або ти тепер пізнав якусь іншу від твоєї, нову віру?

— А вжеж, я тепер християнин. У християнстві найшов я заспокоєння, вияснення всіх питань, що перше не давали мені спокою.

Важко зітхнув молодий мужчина:

— А я так довго вже мучуся цими питаннями й досі не найшов заспокоєння.

— Хочеш, поможу тобі — на це старець.

— Добре — відповів мужчина.

І став йому оповідати старець Трифон (так звався цей Жид) насамперед про себе як він пізнав світло Христової науки. Він вчитувався у книгах старого завіта, а найбільше в книгах пророків. І звернуло його увагу, що ці, що проповідували Христову науку, покликалися на місця в пророків, де вони заповідають прихід месії. Тому й став він прислухуватися наукам християнських проповідників. Спершу тільки так із цікавості, а потім зі щораз більшим запалом. І щораз ясніше ставало йому, що Ісус цей месія, що його прихід від давна заповідали пророки, пізнав, що наука його Божа наука, а віра одиноко правдива.

І закінчив старець Трифон :

— А всі ці філософи, що в них ти шукав правди, що в них старався ти найти шлях до Бога, все це ніщо, або дуже дуже маленько. Тільки найбільші уми, такі як Сократ і його учень Платон пізнали тінь Правди, а тінь не сонце, тільки товаришить соняшньому промінню. Ось і ти кілька нашукався по цих різних філософічних школах. І що найшов, крім блудів і пересудів — хіба що ще більше збаламутився,

більше збився з дороги на манівці. І воно так мусіло бути, бо не може бути дві правди, тільки одна, а ця Правда Ісус Христос, Бог, що зійшов на землю й прийняв на себе тіло людини, щоб терпінням і муками спасти рід людський від первородного гріху.

Все це було для молодого чоловіка таке нове, таке ще мало зрозуміле, а однак відчував уже він у глибині душі, що тут саме правда, що тут аж найде він Бога.

І він каже Трифонові:

— Говори, старче, виясни мені все! Я вже знав трохи про християн і їх науку. Чудували мене не раз, як приглядався їх мукам і смерті, їх постійність, непохитність і твердість у вірі в їх Бога й їх охота вмерти за Правду. Та я вважав, що це віра простих, невчених людей, що не має нічого спільного з наукою, аж ти зацікавив мене щораз більше. Говори, старче, говори.

І став йому старець наводити місця з святих книг старого завіта, де Бог об'явив провідникам вибраного народу правду й заповів прихід Спасителя І як з приходом Ісуса Христа сповнилося все, що в цих книгах заповідалося, все до найменшої дрібниці. Чуда, що творив Христос на землі, а передусім сповнення старих пророцтв, це певний доказ, що

Ісус Христос месія й Син Божий. Хто досліджує Святе Письмо старого й нового завіта, найде цю правду. — Однак тут не так, як у поганських філософів, що можна блукатися різними манівцями. Тут є один певний шлях до Світла, та до досліду на цьому шляху треба покірної молитви. Тільки, коли ти дослід злучиш зі щирою молитвою, найдеш те, чого шукаєш, найдеш Бога й пізнаєш його.

Вечеріло вже й старець розпрощався з молодим мужчиною.

— Час мені до дому — Та ти виходи тут над море частіше, могтимемо далше говорити про науку Ісуса Христа.

Повагом у задумі вертав молодий мужчина з над моря у свою тиху дoмівку. Дорогою передумував він іще раз усе, що почув від старця Трифона.

— Так тут правда — говорив він до себе. — Недаром уже давніше чудували мене вони, христіяне. Ще тоді, як я був усею душею плятоніком і чув, що закидували христіянам, ще тоді чудувало й захоплювало мене це, як вони не жахалися ні смерти, ні найстрашніших мук. І тоді вже приходило

мені на думку. «Не можливе, щоб ці лю-
де жили в грісі та в проступках!» А те-
пер певний я, що вони мають правду,
віру правдиву, й вона саме давала їм цю
силу не жахатися ні мук, ні смерти.

3. Борець Христа.

Спокій найшов тепер Юстин. (Таке ім'я одержав молодий філософ при хрещенні). По тільких блуканинах манівцями різних людських філософічних наук, вкінці найшов він спокій у Христі.

Та чим ясніше, чим тепліше розпливалося Христове світло в його душі, тим болючіше мучила його думка, що так багато людей ходить у темряві:

— Боже, Боже! — молився він — дай мені змогу, дай мені снагу, дай мені силу навернути як найбільше блудних овець на Твій шлях Правди. Дай мені можливість бути другим людям помічником і дороговказом. Зішли на мене Духа Святого, так як зіслав Ти колись на апостолів Твоїх у Зелені Свята.

І дивне диво! По цій щирій молитві чув він у собі більшу силу й більшу потребу душі голосити Христову Правду.

І ще з більшим запалом брався він тоді до читання святих книг. Пив із

них мов із криниці цілющої води. Що знав уже науки всіх поганських філософів і цих, що шукали правди й цих, що вдавали, що найшли її, знав їх способи й засоби, то легко йому було виступити до розправи навіть із найбільш ученими.

І сказав він собі:

— Від тепер я посвячу всі мої сили на службу Христові.

І як колись св. Павло, так він тепер пустився на мандрівку. Від країни, до країни, від міста до міста, від оселі, до оселі.

І велика була ловля апостола-філософа. Не менша як перших апостолів. Та спосіб його голосити Христову науку був інший. Він і як християнин лишився філософом.

Думав він собі:

— Колись св. апостол Павло хотів в Атенах навертати грецьких філософів, та по розмові з ними закинув цю думку на все. А я таки піду між них і їх засобами буду вияснювати їм Христову науку. Бож і в цих поганських філософів є зерна Божої Правди, тільки дуже, дуже перемішані з кукілем і половиною. Великі уми прочували це, що Господь наш Ісус Христос виловив ясно, що відкрив нам, об'явив. Тай це пізнання, це розуміння, що його здобули

поганські філософи, від когож воно як не від Бога. Заки Бог зіслав свого Сина, щоби спас світ, об'явив великим умам частинку предвічної Правди, чи радше дав змогу їх розумови прочувати її. Усяж Правда в світі тільки з одніського джерела, вся від Бога, від Христа Господа, що як божеське Слово від прапочину кермував долею людства. І божеське Слово було саме, що дало Плятонові й іншим великим умам дрібку просвітління.

Осьтак думав Юстин і так робив. Ішов між учених тодішнього світа й голосив їм Христову правду. Знав він, що ці вчені були горді на своє знання. Що вони навіть не схочуть слухати його, коли він обезцінювавби їх високе, на їх думку, знання. Тому треба тут поборювати їх їх власною зброєю — філософія на філософію. Тільки тепер піде на них не їх поганська, а християнська філософія, пройнята Божим Духом, Правдою Правд!

І виступив до бою.

Бачили його скрізь на прилюдних спорах на майданах і по домівках, де сходилися філософи й загалом передові люде. Розправляв із ними, збивав їх твердження й скрізь бачили найученіші філософи, що мають до діла з визначним ученим, з філософом великим. Ба-

гатьох вдалося йому пересвідчити в Правді Божій і вони стали ревними його учениками. Правда, були й такі, що хоч бачили, що не перемогти їм християнського філософа, та не піддавалися йому. Це були головно ці, що взагалі нівщо вже не вірили, що вважали, що життя є на це, щоб як найбільше вживати приємностей і розкошів і ці, що їм гордість власна не дозволяла признати, що вони переможені. В душі нераз признавали, що його правда, та на зверх ніяк не хотіли цього показати.

Юстин говорив про таких: «Я проповідую Боже слово, вияснюю Божі заповіді. Колиж погане не хочуть мене слухати, це вже не моя вина!»

Бувало й так, що Юстин проповідував філософам, вченим на прилюдному місці, вони слухали його, сперечалися з ним і, хоч чули його перевагу, чули, що його правда, не признавали себе переможеними. За теж раби, що з боку прислухувалися його вченим розправам і відповідям, ставали його ревними учениками. І багато зпоміж цих рабів охрестив Юстин.

Нераз казали Юстинові приятелі його:

— Юстине, замало цього, що ти проповідуєш в саях, чи на майданах — твоя наука повинна йти дальше й повин-

на остати по тобі. Пиши!

Задумався Юстин:

— Справді розумна думка. Я тут проповідую найбільше соткам, а так піде моє слово широко, широко по всьому світі. І мене не стане, а воно остане й буде даліше робити свою роботу. І пильно взявся він до писання. Кожну вільну хвилину використовував на писання. Писав і проти жидів і проти поган і проти ересей. А ученики його зараз переписували його твори й у десятках, а то й сотках примірників ішли вони в світ, а там даліше переписували їх.

І ширилося його трудом слово Боже по всій великій римській державі і в Європі і в Азії і в Африці, а з ним і росла слава Юстина філософа. І стали його закликати, просили: «Приїдь до нас, у нас добре поле під жниво Христове!»

— Добре, чи не добре — всюди треба засівати зерно Христової науки. Хлібороб засіває зерно в землю, в надії, що дасть багате жниво, та не знає, чи бурі, гради, чи що інше не знищить його надії. Таксамо й я — сію зерно Божої правди в надії що буде з цього жниво для Господньої житниці, та не знаю, чи все зерно прийметься, чи й те, що прийметься не знищить ворожа сила. Не

знаю, це знає один тільки Бог. Я сівач слова Божого й маю його сіяти...

І сіяв. Їздив від міста до міста, писав, розсилав свої писання, всюди ніс «веселу новину», ніс у новій філософічній оправі між круги, що доси були сливе неприступні для Божого слова, бо Христову науку вважали наукою для рабів і понижених, а не для освічених людей. Тепер, коли побачили, що великий учений, що філософ зясовує її, а при цьому звалює вміло всі інші філософічні науки, що противляться вірі в одного Бога, стали цікавитися його науками, а там і щирими ставали христіянами.

Велике жниво збирав філософ Юстин.

Велике жниво, бо велика, висока душа була в нього. Любов до Христа зродила в ньому сили, що певні перемоги визивали весь світ до бою — та найперше, правда, духовий світ. Та надходив час, що ворожий спротив тілесних сил мав припинити його величний, вірлиний лет.

Цеж минало вже сливе пів століття як цісар Траян видав свій, правно неможливий рескрипт, яким відібрав христіянам певну охорону закона й видав їх на самоволю урядників і товпи. Казав цей едикт: не треба вишукувати християн, та коли хто донесе на них,

тоді їх карати. Це в основі таксамо глупе як і насильне запорядження видало як найсумніші наслідки. Коли навіть цісарі покищо сами не давали ще знаку до гонення християн, то всеж спалахував то тут то там сліпий запал якогось заїлого урядовця або рознуздана скаженість юрби і скрізь текла християнська кров.

І Юстин сам мусив пережити ще як поганин і його серце зворушувалося на вид невинної жертви. А як мусив він терпіти тепер на вид страдань братів. Тут найдурніші досягають наклепи, щоб його одновірців передати на муки й на смерть. Не дозволяли на ніяке слідство, на ніяку оборону. Вистало, що хтось признався, що він християнин. Це обурювало Юстинову душу до глибини.

— І як можуть це робити люде, що хочуть, щоб їх уважали освіченими людьми, що розуміються на законах. Нещасна ти, велика римська державо, коли такі люде правлять тобою, кермують твоєю долею.

Держава, що переслідує своїх громадян, що одних уважає низчими, а других вищими, одних галубить, а других переслідує, ця держава не довго встоїться, ця держава мусить впасти. Ох, жаль мені тебе велика римська державо, жаль, бо люблю я тебе!

Любив Юстин свою рідну державу, гордий був на її силу й велич і тим більш усе, що лихого, що беззаконного діялося в ній, боліло його.

— Не ми християне вороги римської держави, а ви, що нас несправедливо гоните, переслідуйте.

І знов нова думка будиться в ньому, думка, що наповнює його серце відрадою, надією.

— А може це не Рим тут виною, не цісар! Він може й не знає що діється поза Римом, а як і знає, то не противиться, бо не було кому йому доси з'ясувати, вияснити цього. Треба мені в Рим. Так, треба в Рим!

І ця думка відтепер не давала йому спокою — треба, треба в Рим, треба пізнати обставини, оточення цісаря й треба щось робити, треба рятувати не так християн від мук і смерті, як римську державу від упадку, від загибелі.

— Поїду, зроблю, що буде в моїй силі. Кажуть цісар Антонін Пій справедливий і розумний.

І поїхав.

Насамперед розвідувався між римськими християнами про відносини на цісарському дворі, про оточення цісаря.

— Цісар добрий і розумний — кажуть Юстинові християне — та він уже

старий, вже понад сімдесятка літ йому. Тепер він під впливом Марка Аврелія, що прийняв його за сина й який має засісти по ньому на цісарському престолі.

— Хтож то цей Марк Аврелій? — питає Юстин.

— Він називався Анній Вер, та по усиновленні дістав назвище цісаря — Аврелій. Він прихильник філософії стоїків і великий ворог християн. Як він вступить на цісарський престіл, то знов зачнуться гонення християн.

Зажурився Юстин:

— Так, значить нема як мені йти до цісаря, не допустять. Лихо. Та знаю, що зроблю. Напишу письмо до цісаря. Виясню все. Так буде може краще, ніж, колиб я пішов на послухання. З письма може й Марк Аврелій пересвідчиться, що правда по моему боці.

І сів писати.

Узяв за писарську трость і немов якесь натхніння почув у собі. Так легко напливали думки, так до ладу укладалися добірні слова. Сила духа й благородна сміливість виливалася огнистими словами на пергамін. Писав він, що змушує його звернутися письмом до цісаря не тільки любов до Христа, не тільки співчуття для гонених, а й якесь прочуття й журба за долю, за існування дорогої

йому римської держави. Держава лютує на християн, а вони саме, хоч їх віру переслідують, найвірніші й найвідданіші піддані її. І лихо буде з римською державою, горе їй, коли вона відкине від себе нові, відмолоджуючі життєві сили.

Написав письмо й передав довіреними людьми, щоб вручили цісареві.

Ждав наслідків свого письма. Дарма. Видно за великий уже вплив має на цісаря його прибраний син Марк Аврелій.

Ба ні, діждався, та діждався чогось зівсім противного, як бажав, як сподівався.

Ще раз написав Юстин і вручив цісарям Маркові Аврелієві й Люцієві Варові письма. А спонукала його до цього подія, що мусіла обурити до глибини душі кожную чесну людину, не тільки християнина. Римський міський префект покарав знову смертю трьох християн, виключно тільки за те, що вони були християни.

Це зворушило й обурило zarazом Юстина до краю. Різко й рішучо виступив він і в цьому письмі проти беззаконня й нечесних засобів у боротьбі з християнством. Представив також ясно божественну вищість християнства й на прикінці усильними словами просив обох

цісарів в ім'я правди й справедливости не лишити цієї його остороги без вислухання.

Виступає Юстин сміливо й отверто, не зважаючи на це, що й сам себе наражує так на небезпеку. Немов сподівання скорої мученицької смерті озивалося в цьому другому його письмі, коли закінчує опис мук цих трьох християн такими словами: «І я дожидаюся, що один із названих доносців підступно викрие мене й я піду на хрест!»

І справді був один такий підляка, що ждав тільки нагоди, щоб донести на Юстина. Був це цинік*) Кресцент, що вже не раз і не двічі здобував собі ласку юрби найгидкішими брехнями й очорненнями. Та теж не раз і не двічі змусив його християнський філософ мовчати, виявивши перед усіма його ганебне неучтво. При низкому способі думання цього Кресцента можна було побоюватися, що він постарається, щоб Юстина покарали смертю.

Та сміливого й правдолюбного Юстина це не злякало, не спинило ви-

---

*) Циніки, філософи які навчали, що людина не повинна мати ніяких потреб, більше як має їх звірина. Слово „цинік“ грецьке „кінікер“ від грецького слова „кіон“ собака. В дальшому значінні цинік це людина простацька та безоглядна.

ступати все й усюди в обороні гонених християн. Так сміливо й явно виступав він, що всі аж чудувалися, що його доси не займали, що міг він виступати безкарно. Було це без сумніву тому, що християн судили й карали щойно тоді, коли хтось доніс на них. А Кресцент покищо якось мовчав.

4. Вінець мученика вінець перемоги

Як сподівався Юстин, так воно й склалося.

Знов мусив Юстин виступити проти Кресцента, знов виявив його крайнє не-уцтво й пусту балаканину.

Це розізвірило вже Кресцента зівсім. Він рішився позбутися вченого, так не-вигідного для нього суперника. Стежив за ним скрізь. А що Юстин, як усе, не скривався зі своїми науками, голосив їх явно, явно проповідував Боже слово, то йому не трудно прийшлося зробити донос на Юстина.

Раз прислухувався він під вікном, як Юстин навчав гурт молодих людей правд християнської віри й заразісінько побіг до міського префекта Рустика. Поклонився йому низенько аж до землі та каже :

— Я відкрив кубло християнських злочинців і їх ватажка.

— Так ? — питає Рустик — хтож вони ?

— Імен інших я не знаю. Та знаю імя їх ватажка.

— Хтож він? — питає Рустик.

— Це Юстин філософ. Він саме тепер у своїй домівці навчає гурт молодих людей.

І дав префект Рустик приказ сотникові пійти з відділом війська до Юстинового дому й увязнити всіх.

І небаром під домом Юстина появився відділ війська. Сотник заковтав довбенькою в головні двері. Вийшов юнак і виглянув крізь отвір у дверях:

— Хто там? — спитав.

Та замість відповіді почув:

— Чи тут живе Юстин, учений філософ?

— Тут — відповів юнак стрівоженим голосом, бо пізнав уже сотника міського відділу війська.

— Як так, то отвори двері! В нас до нього справа.

Та юнак не отвирав дверей, тільки побіг у хату.

— Сотник міської сторожі з військом під дверми, домагаються, щоби впустити їх — закликав стрівожений хлопець.

— Я сподівався їх — відповів спокійно Юстин. — Іду сам отворити.

В хаті в Юстина було тепер тільки шістьох християн. Інші вже були розійшлися.

Отворив Юстин вхідні двері, а сотник питає в нього :

— Ти Юстин ?

— Так, я Юстин !

— Я маю приказ арештувати тебе й усіх, хто є в твоєму домі.

— Я готов — відповів спокійно Юстин.

А сотник воякам :

— Обставити всі виходи й перешукати ввесь дім, чи хто де не скрився.

Шість християн самі станули біля Юстина.

Перешукали всю хату, не найшли більше нікого. Тоді наклали кайдани на руки Юстинові й його товаришам і повели всіх до префекта.

Префект списав імена їх усіх, а тоді до Юстина :

— Я маю донос на тебе, що ти християнин і других баламутиш та наvertsаєш на християнську віру. Я не хочу няти цьому віри, бо бачу, що ти освічена людина й не можеш ширити якісь забобони та ще й ворожі цісарям. Я певен, що доносець доніс на тебе з підсти, або з зависти, бо він виглядає на підлу людину.

— Я знаю його — відповів Юстин
— це цинік Кресцент.

Сотник на це :

— Тож, щоб завдати брехню цьому підлому доносові, ти в першу чергу віддай честь богам і будь слухняний цісарям.

А Юстин на це :

— Годі брати нам за зле й ганити нас за те, що ми виповнюємо заповіді нашого Спасителя Ісуса Христа.

А префект Рустик каже :

— До яких наук ти признаєшся ?

Юстин відповів :

— Я старався пізнати всі науки, та вкінці остав при правдивій науці християн, хоч цих наук не хвалять ті, що ходять у блуді.

Тут Рустик уже гнівно :

— Ці науки ти хвалиш, нужденний ?

— Так, я держуся їх кріпко в згоді з правдивою догмою.

Префект Рустик спитав :

— Щож це за догма ?

— Що ми почитаємо Бога християн — відповів Юстин — який, як ми пересвідчені, один від початку, Творець всіх творинь, видимих і невидимих ! І Господа Ісуса Христа, Сина Божого, що про Нього пророкували пророки, що Він зійде між людський рід, як голоситель спасення й наук високих уставів.

Я, слаба людина, свідомий цього, що можу голосити тільки недостаточно в порівнанні з Його безконечним Божеством. До цього треба пророцької сили. Бо Його прихід, цього, що Його я саме назвав Богом, заповіли пророки наперед. Я саме знаю це, що колись пророки голосили, що він зійде між людей.

Юстин говорив палко й переконуюче. Воно може й зробило вражіння на префекта, та він не дав цього по собі пізнати. Був передусім урядником і мав виповнити, що до нього належало.

Спитав ще тільки, де живе Юстин і де збиралися християне, як він навчав їх.

На це друге питання відповів Юстин виминоюче :

— Всюди, де була нагода та змога.

Тоді префект :

— Значиться, ти християнин ?

— Так — відповів Юстин — я християнин.

— Досить — відповів Рустик — переслухали ми вчителя, тепер переслухаємо учнів.

Переслухання шістьох товаришів Юстина, в більшості рабів, тривало коротко.

Префект звернувся насамперед до Гієракса :

— Чи ти християнин?

— Так, я християнин! Я люблю й почитаю цього самого Бога, що й вони — тут вказав рухом голови на Юстина й товаришів.

— Чи Юстин зробив тебе християнином?

Гіеракс на це:

— Я все був християнин і все остану християнином.

Тоді Пеон сам без питання:

— Я також християнин.

— Хто навчав тебе християнської віри?

— Я одержав цю добру науку від батьків.

Префект звернувся до Епельпіста:

— А ти?

— Я з великою втіхою прислухався наукам Юстина, та християнської віри навчили мене ще мої батько й ненька.

— Так, значиться, ти всеж таки навчав їх своєї віри — звернувся префект до Юстина. — Мене це чудує! Слухай: тебе зовуть освіченим, а ти думаєш, що маєш правдиву віру. Коли я тепер тебе скажу бити бичами, а потім зрубати тобі голову, чи ти думаєш, що й тоді дістанешся в небо?

— Сподіюся — відповів Юстин — дістати нагороду, що призначена для

тих, що держаться Христових заповідей, коли зазнаю терпінь, що ти їх заповів мені.

— Так, ти думаєш, що підеш у небо, щоб дістати нагороду?

— Я не тільки думаю так, я цього так певний, що не маю навіть наймалішого сумніву.

Бачив Рустик, що даремні всі зусилля зрушити таку душу. І закінчив коротко:

— Приступімо до річи! Підійдіть до жертівника й жертвуйте всі богам.

Тоді Юстин сказав різко:

— Ніяка розумна людина не покине набожності, щоб упасти в безбожність і блуд.

Гнівню на це Рустик:

— Коли не послухаєшся наших приказів, то мучити будуть вас без милосердя.

І знов промовив Юстин:

— Це наша найбільша туга, терпіти за нашого Господа Ісуса Христа й так спастися. Бо тоді певні й спокійні станемо перед страшним судищем нашого Бога й zarazом Спасителя, де по Божій волі мусить явитися весь світ.

Тоді всі Юстинові товариші закликали:

— Роби скоро, що задумав. Ми християне й не жертвуватимемо божкам!

І префектові не осталося ніщо, як проголосити присуд :

— Тому, що вони не хотіли жертвувати богам і бути слухняними приказові цісаря, мають їх бити бичами й відвести на смерть, як кажуть закони.

Присуд виповнено.

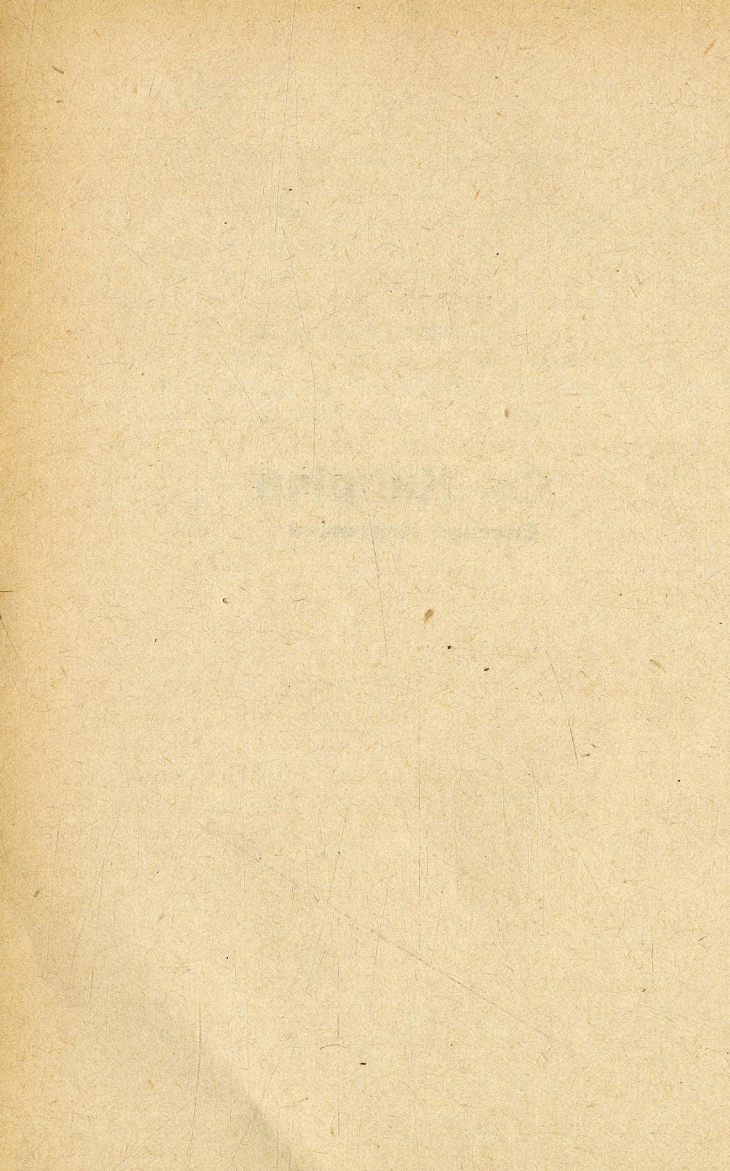
Мощі мучеників християне похоронили потайки в відповідному місці, де не могли зневажити їх погане.

Так одержав великий християнський філософ мученицький вінець, а разом вінець перемоги правди над неправдою, християнства над поганством.

Св. Кипріяи

Епископ Картагіи

1. У темряві

Велика радість була в домі Цецілів, перших багатіїв Картагіни. Велика радість, народився їм син. Батько не може натішитися. Такий радий, такий щасливий витає родину, приятелів і знайомих, що приходять зложити бажання щасливим неньці й батькові.

— Здоров, як риба! — хвалиться батько всім гостям.

Ще більш щасливі чулися батько й мати, як малий Кипріяно пробував вимовляти перші слова, а як вперше став на ноги, то вже їх radoщам не було краю, ні впину не було.

— Який жвавий, який гарний! — хвалила мати.

— Які розумні оченятка в нього! — хвалив батько.

А як уже бігати почав, то вже так його пестили, так пестили, нічого йому відмовити не могли.

Аж пройшов час, каже батько:

— Треба нашому Кипріянкові вже почати науку, треба йому вчителя найняти.

А мати:

— А може він іще за малий до науки? Хай ще бавиться. Навіщо йому вже так завчасу голівку мучити.

Та батько все такий уступчивий, тут не подався:

— Ні, каже, треба дерево нагинати, поки воно деревце. Ми з тобою й так уже занадто розпестили його, розпустили занадто.

І найняли вчителя.

Наука приходила малому хлопцеві дуже легко. Був він пустий і свавільний, та до науки цікавий і тямущий. Не мав старий учитель з ним клопоту в науці, хіба тільки за сваволю часом скартає його.

Любив малий Кипріян свого вчителя, привязався до нього й слухався його в усьому. І коли прийшлося, що вчитель докоряв йому, прикро йому було дуже.

А батько з ненькою радяться нераз зі собою заздальгідь:

— Чим би то бути нашому Кипріянкові? — говорить батько.

— А ти чим бажавби бачити його? — на те мати.

— Я — каже батько — хотівби, щоб він вступив до воєнної служби, там здобувби славу й почеси.

А ненька з трівогою:

— Ой, я не хотілаб! Небезпечна це служба! Хай краще вчиться права й красномовности. І тут здобувають славу. Ось Марк Тулій Ціцеро, чиж не здобув безсмертної слави.

На це батько:

— Правда твоя, та на його примірі бачиш, що й красномовство небезпечне звання, бо згинув він від меча, хоч не був на війні.

На це мати:

— Так, та всеж, колиб був не вміщувався по вбитті Цезара в спір Антонія, не бувби так згинув. Та як би ні було, всеж таки красномовство не таке небезпечне, як воєнна служба.

А батько:

— Та то все дарма, що ми говоримо! Виросте наш син, то буде тим, чим сам хоче бути.

— Та воно так! — на це мати.

А Кипріян ріс і розвивався і тілом і духом.

Як уже підріс, не вдержати його було в хаті. Любив товариство, товариство його любило, завів розгульне життя. Аж мати стала трівожитися. Вона, хоч поганка, як і батько, та вихована

була ще в старих строгих обичаях. І говорила вона чоловікові:

— Ой, боюся я за нашого сина, боюся, щоб його те буйне, розгульне життя не завело на лихі шляхи.

Та батько сам уже був вихований по новітньому, то на такі жінчині жалі й тривогу тільки махне було рукою тай каже:

— Дурниця! Молоде вино мусить вишуміти! Вишумить, а потім устаткується.

То мати вже потім і не говорила ніщо, та в душі журилася далше. Вкінці рішилася поговорити з сином в чотири очі.

І найшла нагоду та стала напонинати сина:

— Журбу ти завдаєш мені, синочку, твоїм нестатком.

Та він розсміявся дзвінко, а потім кинувся неньці на шию тай каже:

— Не журіться, ненечко, нічого лихого ні соромного я не зроблю. Ти думаєш, що як я в хаті не сиджу, то вже Бог зна що виробляю! А я ніщо, от забавляюся з товариством весело тай тільки.

І бігцем із хати.

А мати заспокоювала себе:

— Може й справді ніщо, а я так журюся!

І Кипріян даліше бував із товариством. Вечері проводив у театрі, де давали веселі комедії римські міми (актори) чи в амфітеатрі, де головню відбувалися боротьби глядіаторів, чи в цирку на перегонах двоколесницями, чи в табернах при вині, а то й на гулятиках.

Та не все давався Кипріян затягнути товаришам у їх розгульні забави. Мав хвили, коли до всіх цих розгульних забав чув нехіть, ба й відразу. Тоді любив він самоту. І найчастіше йшов на старе місто. Їх дім був на новому місті недалеко морського берега. Та Кипріян любив часто ходити на старе місто. Хоч був він гарячий римський патріот, то все коли ходив по старому місті чув якусь прихильність до цих фенікійських Картагінців, що заснували Картагину й довели її були до розцвіту й свою державу до могутности. Знищив Рим Картагину, бо боявся її суперництва на морі. Розуміли римські політики, що «або ми, або вони будуть панами світа — іншого виходу нема!» Чи справді не було іншого виходу? — над цим думав нераз Кипріян, по старому місті ходячи. Може й був, та захланність Риму й завзяття Картагінців не дали довести до згоди, до якогось рівного поділу впливів. І тепер зі старих мурів, зі старих будівель Картагінни ні сліду.

Переможний Сціпію велів збудити мури й будівлі, а місце, де була Картагіна заорати плугами. Та дарма, хоч і сліду не остало з могутнього міста й держави, то остала слава про героїську оборону міста. Поки люди будуть на землі, доти будуть тямити, будуть оповідати, як то по героїськи Картагінці боронили своєї держави й волі своєї, як навіть жінки коси втирали собі, коли не стало пряжі на линви до кораблів, а як Римляни здобували вже Картагіну, то й жінки з мечами в руках сміливо виступили проти них і завзято боронилися. Ні не пропаде слава Картагіни. Знищив ти мури, Сціпіоне Африканський Молодший, та не сила твоя була знищити славу й пам'ять героїства Картагінців. Мало цього, хоч заорав ти місце, де була Картагіна плугами, не міг ти знищити навіть назви Картагіни. Ось великий Август побудував тут нове місто під цією самою назвою.

Такі думки снувалися по голові юнака, коли блукався вулицями старого міста, де колись процвітала горда столиця Картагінців, або по місці, де стояв табор переможного Сціпіона.

Минав так час Кипріянові в рідному місці, аж одного разу батько каже:

— Треба тобі, сину, пійти на вищі науки. Думав я над цим, чи післати тебе

в Атени, чи в Олександрію, й вибрав Олександрію. Атени живуть уже тільки давньою славою, найбільші вчені попереносилися тепер в Олександрію, де й є найбільша бібліотека в світі. Та ще й вигода в цьому, що там живе твій вуйко, брат матері, не потребуватимеш жити в чужих...

І поїхав Кипріян в Олександрію. Кинувся він тут до науки, жадно пив із керниці знання, та разом зажив ще розгульнішим життям, як у Картагіні. Не було тут уже сторожнього ока неньки, а вуйко дав сестрінцеві повну волю.

Веселе товариство відразу втягнуло його в своє буйне, розгульне життя. І подобався всім новий товариш за веселість, дотепність, а найбільше за щедрість, бо не жалувал Кипріян гроша на гулянки.

Олександрія заснована Олександром Великим, славна столиця Птоломеїв і під римською владою не стратила давнього значіння. Була й тепер осередком знання, культурного руху та світової торгівлі. І як кожне велике місто крила в собі й великі багатства й нужду найбільшу. Була пристановищем високих наук, але й осередком всякої розпусти. Ховзкі тут були стежки головно для молоді, що зіжджалася тут

із усіх усюдів великої римської держави.

В перших днях Кипріяні із товаришами оглядав усе, що було цікавого в місті: музей, бібліотеку, величаву святиню Посейдона, ходив у театр, що стояв на березі «великої пристані». Дім його вуйка був у середмісті Брухіоні. В Брухіоні та в Царській ділянці жили найбагатші громадяне Олександрії. Біднота жила в нужденних хатинах ділянці Ракотіс, що була на захід від Брухіону. Тут була святиня Серапіона, підземного бога Єгиптян і висока колюмна Помпея. На схід від Брухіону була жидівська ділянка.

Перші дні побуту в Олександрії так і минули Кипріянові на оглядинах міста.

Та як трохи пізнав місто, кинувся знов у вир веселого буйного життя. Було там більше його земляків з Картагіни, з Утіки, з Гадруметни, з Тапсуса та з інших міст. Вони й утворили своє окреме земляцтво. А в земляцтві дібрався гурт юнаків, що забави й пиятику вважали не менше важними, як науку. Туди втягнули й Кипріяна. Скоро він вибився в них на чільне місце, став їх провідником.

Гей, скоро пізнала Кипріянів гурток вся Олександрія. А вже таки найбільше

жидівська дільниця. Там вони не раз нападали на жидів. Як скрізь, так і в Олександрії не любили жидів. Правда, Кипріян не любив таких нападів на невинних людей, та гарячі напитки робили своє, в похміллі не думав він над цим, що чинить кривду зівсім невинним людям. І хоч вони просилися, розбивав усе й нищив, а то й бив жидів, як і другі.

Правда, на другий день було йому прикро й соромно. Він тоді брав гроші зі собою та йшов потайки від товаришів винагороджувати покривджених. Ішов від хати до хати й перепрошував за себе й за товаришів:

— Вибачні будьте — говорив — ми були нетверезі та не знали, що діємо. Скажіть, що вам знищили. Ми рішили звернути вам кошти за знищені предмети.

І платив усе. Великих грошей, правда, не треба було давати, бо це була переважно жидівська біднота й не мала в себе дорогих річей. Коли застав якого побитого, давав йому на лікаря й ліки.

Одна подія зробила на ньому велике вражіння!

Якось раз прийшли до нього товариші й кажуть:

— Знаєш, сьогодні підемо в амфітеатер. Буде цікаве видовище. Будуть боротьби християн зі звірями.

А другий:

— То тільки так кажеться боротьби християн. Християне зівсім не борються. Вони відкидають мечі й ждуть спокійно, щоб їх хижі звірі розшарпали. Я вже був на таких видовищах. Відважно заглядають страшній смерті в очі навіть жінки, а то й діти.

Кипріян знав багато християн, бо їх уже й у Картагіні та в Олександрії було повно. Знав їх, як людей спокійних й добрих. Тож спитав тепер:

— Завіщо саме ловлять і карають християн:

На це один із товаришів:

— Бо вони вороги держави й цісаря.

Це заспокоїло Кипріяна. Він сказав тільки:

— Хіба що так!

А цей товариш говорив дальше: — Їх віра, то якийсь дикий забобон. Вони сходяться на вечерю та споживають тіло невинної дитини.

— Що їдять дітей! — аж скрикнув Кипріян. — О, за таке, то треба їх карати! Та чи це правда, чи дійсно воно так?

А товариш:

— Я не бачив цього й ніхто ще їх на цьому не приловив. Та таке говорять. Вони сходяться на тайні вечері й там це відбувається, їх віра вимагає цього.

Такі чутки про християн ходили скрізь між поганами. Вони чули щось про «тіло й кров» Ісуса Христа, та не знали, радше не могли зрозуміти таїнственої переміни хліба й вина в «тіло й кров» Ісуса Христа й тому пускали такі чутки й тому такі чутки легко ширилися серед поган. Тимбільше, що християне з огляду на переслідування відбували богослуження в тайні, а до самої таїнственої переміни не допускали навіть цих, що були вже християнами, а ще не прийняли хрещення. Вони, що їх звали «оглашеними» в часі проголошення таїнственої жертви мусили виходити з місця, де відбувалася відправа богослуження.

Пішли в амфітеатер. Спершу були інші видовища. Виступали міми й розсмішували дотепами глядачів, потім були перегони квадриг*), аж потім вивели християн. Було їх усіх п'ятнацять: був

---

*)Двоколесниці запряжені в чотири коні один побіч одного.

між ними один старець, трьох мужів, а інші жінки, молодь і діти. Вивели їх на арену й дали чоловікам у руки короткі мечі. Та вони повідкидали мечі. Збилися в гурт на середині арени й старець проводив голосно молитву й усі молилися враз із ним, навіть діти.

Кипріян глядів пильно на них і знов промайнула йому в голові думка:

— Чи можливо, щоб такі люди вбивали дітей і зідали?

І якийсь голос говорив йому, коли глядів на цього сивобородого старця, на жінок і дівчат, що з таким захватом гляділи на старця:

— Ні, воно не правда, це видумка їх противників. Та, що вони вороги держави, це мусить бути правда, бо інакше не каралиб їх.

Ця остання думка заспокоїла його. І він уже спокійно дождався, як випустять на цих «ворогів держави й римського народу» хижих звірів.

Випустили. Вискочив лев і львиця, а потім тигри. Голодні були звірі, бо два дні не дістали ніщо їсти, щоб взятище кидалися на христіян.

Та що це?! Звірюки вибігли на арену й станули як вриті. Не кидаються на христіян, тільки стоять оподалік і глядять на гурт христіян, що голосно від-

мовляють молитву. Звірі мов прислухуються пильно.

Глядачі вже починають нетерпелитися. Вже тут і там кричать:

— Підженіть звірят, роздражніть їх, щоб змусити їх до нападу!

Служба бе звірів довгими залізними дрючками, ба й коле їх до крови. Ніщо не помагає. Звірі ніяк не хочуть кидатися на гурт християн. Служба ще більш роздражнює хижаків, ранить їх. Тоді один тигр кидається до служби, та вона за залізними кратами безпечна.

Юрба люта кричить на весь амфітеатер. Чути голоси:

— Ви певно дали звірям їсти й вони не голодні.

— Ті християне, то чарівники, вони мають силу над звірями! Мечем їх треба покарати!

— Не мечем, огнем, на кострі спалити їх!

Реве весь амфітеатер, чути тупіт невдоволених, голоси мішаються, що вже й не можна зрозуміти, що хто кричить.

Аж тут старець на арені підносить руку в гору й голосить грімко:

— Громадяне, ви помиляєтеся, ми не чарівники.

На його голос увесь амфітеатер втихає. А старець говорив дальше:

чари, це взагалі не є ніякі чари. Ми всі християне раді вмерти для Христа, нам смерть не страшна. Муками й мученицькою смертю заслужимо собі вічне життя в небі, то пощож нам уживати якихось чарів — ми християне ніяких чарів не знали й не знаємо. Це, що ви бачите тут, це не чари, це чудо Боже. Всемогучий Бог, що сотворив увесь світ і кермує ним, показав тут свою силу, він спинив звірів, щоб не кидалися на нас, бо іншу смерть призначив нам. Показав Всевишній тут свою силу, чудо зробив, щоб і ви, погане, пізнали його й стали його поклонниками.

Довго ще говорив старець, вияснював правди Христової науки, а глядачі слухали мовчки. В амфітеатрі було тихо, хоч маком сій.

Тоді цісарський намісник велів загнати звірів назад у кліти, а християн у тюрму. Зробив він це тому, щоб не дати старцеві християнинові говорити.

— Завтра побачимо — сказав намісник — чи це чари, чи ні. Завтра знов виведуть християн перед звірів.

Отся подія зробила велике вражіння на Кипріяна.

— Ні це не можливо — думав він — щоб ці люди допускалися злочинів, що їх їм закидують, ні це не можливо!

Не знаю ще що воно, та мені здається, що по їх боці правда.

2. Перші проблески.

Час минув скоро. Скінчив Кипріян науки в Олександрії й рішився посвятитися реториці (бесідництву). Став учителем реторики в рідному місті, в Картагіні.

Скоро здобув собі славу та впливи молодий учитель. І стали зїздитися в Картагіну юнаки жадні науки навіть із дальших провінцій великої римської держави.

Шлях до слави й значіння стояв йому отвором, стелився перед ним широко.

Міг думати про почеси, міг старатися дістати високий уряд, навіть державний. Легко йому було стати високим урядником і тому, що походив зі старинного, визначного роду й тому, що слава його вчености й таланту дійшла вже й у Рим. І не раз таки думав він про те, як то гарно буде, як він як високий урядник ітиме рідним містом, а перед ним ліктори з вязками прутів*) і кликати будуть до прохо-

---

*) Слуги вищих римських урядників, що нести перед цими урядниками їх відзнаку вязку прутів.

жих: «Розступіться, дорогу зробить благородному такому то високому урядникові Цецілієві Кипріянові Тасцієві». Як то гарно буде!

І товариші його намовляли його:

— Старайся конче дістати вищий уряд. Тобі це легко прийде.

І Кипріян не раз думав про це.

Та часом інші думки приходили йому в голову. Якись сумніви вдиралися. І чим більше літ прибувало йому, тим частіше вдиралися ці сумніви в душу.

— Що цей світ, навіщо та вся гонитьба за високими урядами, за почесностями?

Бачив він, як багато з цих, що ганялися за високими урядами та почесностями, це були людці, що не мали ні хисту ні здібностей потрібних до цих урядів, ба й характеру хибувало їм і чеснот. До урядів перла їх тільки жадоба почесностей, а то й зисків, наживи.

Бачив це все Кипріян і тоді говорив собі:

— І я мавби враз із ними разом урядувати! А що, як і мене пре туди не охота прислужитися державі й народові, а жадоба слави, а з часом може прийде жадоба наживи. Чи ж я вже так знаю себе, чи я такий певний себе, своєї сильної волі?

І так ішли дні за днями, тижні за тижнями, роки за роками.

Вже кілька разів старався Кипріян здобути якийсь уряд, а потім відступав.

Товариші докоряли йому за це.

— І щож ти доброго зробив — казали. На твоє місце прийшов такий нездра, безхарактерний, а хапчивий такий.

Та Кипріян відповідав:

— А відкіля ви знаєте, що я краще сповнявби цей уряд від нього. Я знаю одно, що колиб я обняв якийсь уряд, то на цьому потерпілаб моя наука. А цього мені шкода булоб, дуже шкода.

Кипріян справді любив свою науку, всею душею віддавався реториці. За реторикою забував він про всі сумніви, що мучили його душу. А це також змушувало його все більше й більше віддаватися своїй науці.

Учнів мав він так багато, як ніхто інший у Картагіні. Вже кілька разів запрохували його, щоб перенісся в Олександрію, та він не хотів кидати рідного міста.

Тоді в Картагіні було вже дуже багато християн. Їх родинне життя дуже відбивало від веселого, розгульного життя багатих поган. В домах християн царила згода й любов. Навіть багаті християнські семі зі старинних родів, а їх

було вже чимало в Картагіні, жили тихо, помірковано. Не влаштовували ніяких пирів і не брали участі в ніяких пирах ні пиятиках. Це звертало увагу всіх у Картагіні. Розважні, розумні старші Картагінці, що знали з оповідань та з історії про давнє просте життя людей, говорили:

— Вони вертають до цих давніх часів, де всі люди ще чулися братами, жили просто, всі працювали, не знали що це розкіш, розгульне життя та розпуста.

— А всеж вони вороги цісаря — завважував не один.

— Вони це заперечують — відповідали йому на це.

— Не признають богів почитаних у римській державі — казав інший.

— А ми освічені признаємо цих богів, зроблених з каменя, срібла чи золота — на це інший.

— Ну, ні! Та не виступаємо проти них.

— Бо нема в нас відваги. А вони мають відвагу сказати правду — на це перший.

Осьтакі розмови не раз доводилося чути Кипріянові, та він не вмішувався в ці спори. Однак поволи й сам став роздумувати над цим. І щораз більше подобалися йому християне, ба й їх на-

ука в одного невидимого Бога Творця. Це більше промовляло до його розуму, як поганська віра в багато різних богів. Тільки одно не припадало йому до вподоби, саме те їх домашнє, замкнене життя, те, що вони не любили ні гулянок ні пирів і виминали їх.

— Щож варте життя без веселощів — думав він собі. — А вони жиють тихо, працюють і моляться, ніяких веселощів не признають.

А Кипріян, як із малку, так і тепер любив часом пійти на гулянку з веселим товариством. Тоді відразу з поважного вченого перемінювався в розгульного юнака. За чашами вина забував про повагу свого становища. Як колись учнем, пив, жартував, доказував тоді. Та не брав уже участи в бійках і в нападах на жидівські дома. Одну гарну прикмету своєї вдачі задержав і тепер. Коли довідався, що його учні зробили погром жидів, старався зараз направити кривду. Тільки тепер не йшов сам, а посилав свого раба Грека Ксенона й він залагоджував усе.

Раз по такій пиятиці, крикнув хтось із гуртка:

— Ходім бити християн! Вони вороги цісаря.

— Ходімо, ходімо! Геть із християнами.

І пішли.

Пішов і Кипріян. Очевидно, не на бійку, а думав, що як вийдуть з таберни, на свіже повітря, вдасться йому їх опам'ятати й став відмовляти товаришів:

— Даймо спокій, товариші! Не ялося воно. Що нам християне винні!

Та не вдалося йому пересвідчити їх. Пішли. Ішли, де тільки знали, що там живуть християне. Очевидно, напали тільки на бідаків, бо до багатших домів, добре забезпечених, де було більше служби, не мали відваги.

Кипріян іще з двома товаришами, що теж не хотіли брати участі в нападах, ішов по заду з цікавості, щоб знати на кого вони будуть нападати. Думав собі:

— Завтра пішлю Ксенона, хай їм винагородить кривду.

Отак зайшов за ними на старе місто аж до воєнного порту. Чує в гурті кричать:

— Там у цім домику живе їх священик! Старий, та в нього є гарна дочка.

І гуртом подалися туди. Старенька хатина була зачинена. Всі вже спали. З криком кинулися пияки до головних дверей і стали їх виломлювати. Чути

було, як у хаті заметушилися, блимнуло світло, а потім згасло.

Каже один із двох, що йшли з Кипріяном:

— Ходімо, може треба буде рятувати невинних людей перед цими шибай-головами. Я знаю цього старця, жреця християн. Він дуже добра людина. Живе сам з дочкою. Жінка його давно померла.

— Ходімо — сказав Кипріян.

А ті вже нищили все в хаті.

Почув Кипріян:

— Де, старий, твоя дочка? Скажи, де ти скрив її?!

Та старий священик на це тільки одно відповідав:

— Нема її тут!

Деякі з гурта бралися вже бити старця.

Тут вмішався Кипріян:

— Товариші, киньте це, йдіть відсіль, а то будете зі мною мати справу!

— Що ти обстаєш за цею християнською собакою — закричали його.

— Так, обстаю — крикнув Кипріян і станув так рішучо, заслонюючи собою старця, що напасники мимоволі подалися назад. А коли побачили, що біля Кипріяна стоїть ще двох, готових виступити проти них, винеслися.

Тоді старець став дякувати Кипріянові й його двом товаришам:

— Дякую вам, дякую, що оборонили старого.

— Оборонили ми тебе, та бачу, шкоди вони тобі вже нарobili.

— Це дурниця — відповів старець я боявся тільки за дочку.

— А де твоя дочка? — спитав знайомий старця, цей самий, що закликав Кипріяна й товаришів іти боронити старця й дочку.

— Вона втекла в город — відповів старець.

За хвилину вернула в хату молода, може п'ятнадцятилітня дівчина, дуже гарна. Вона бачила, що напасники відійшли й думала, що батько сам у хаті й увійшла безпечно в хату, трівожилася тільки, чи її батечкові не зробили напасники що лихого.

Та як побачила в батька трьох чужих людей, скрикнула з жаху:

— Ах! — і хотіла тікати.

Та батько їй:

— Не бійся, Маріє, це добрі люде, вони оборонили мене перед напасниками.

Дівчина лишилася й поклонилося гостям. Аж тепер завважала, що один із гостей, знайомий і каже:

— А й Тулій Пріск тут!

На це Кипріян:

— Він закликав нас, щоб ми йшли вас боронити.

Дівчина осміхнулася й каже до Тулія:

— Дякую тобі, благородний Туліє!

— Нема за що! — відповів Тулій.

— Це обов'язок кожного боронити невинних людей.

Ще хвилину розмовляли, а на відхідньому каже Кипріян:

— Старче, зробили тобі мої товариші шкоду, я хочу тобі її винагородити.

На це старець:

— Не треба, не треба! Ця шкода, то дурниця!

А дівчина:

— Я дякую вам, що ви батька мого вирятували. Це важніше. Тамто річ набута.

Попращалися. На відхідньому каже Кипріян:

— Старче, коли не заборониш мені, то я буду до тебе частіше заходити на розмову. Ти християнин, а мене ваша віра цікавить не від сьогодні.

Старець йому:

— Просимо, просимо! Раді витати час у наших убогих хоромах.

Розпращалися, вийшли. Дорогою каже Тулій Кипріянові:

— Що, впала тобі в око гарна Марійка? От, і готово небаром весілля бути.

Кипріян зашарився на виду, мов соромлива дівчина:

— Ні, я справді зацікавився християнською вірою, хочу її пізнати.

— Хочеш стати християнином?

— Ну, це ні! Хочу тільки пізнати їх науку тай тільки — відповів Кипріян уже спокійно.

Кипріян таки частенько заходив до старенького християнського священика. Звався він Кикіліян.

Спершу може радше заходив тому, щоб побачити його гарну донечку. Любо тай мило було йому глянути на неї, а ще любіше поговорити з нею. Бо й була вона якась така інакша, як усі інші картагінські дівчата, що він знав їх. Така якась привітна, така ввічлива, а така тиха, а як говорила то так розумно, мов старший досвідний муж.

Любив слухати її мови вчений учитель реторики Кипріян.

Та чим дальше, тим більше, тим уважніше слухав він і старого священика, а чим більше слухав, тим більше переймався його науками. Щораз більше розумів, щораз ясніше ставало йому, що віра, що її проповідує цей старець, одинокіо правдива. Бачив Кипріян, що хоч

старий священик не так високо вчений як він, а вміє переконати його.

І не раз заявляв Кипріян священикові:

— Чим довше слухаю тебе, тим більш переконуюся, що моя наука ніщо проти твого знання.

А священик на те:

— Це не моє знання заслугою тут. Це тому, бо те, що я голошу Боже слово, Божа наука. Правда всіх правд.

І не стямився Кипріян як став горячим прихильником християнської науки.

І сказав вкінці Кипріян священикові:

— Тепер уже можу прийняти хрещення.

Та священик йому:

— Не спішися ще, випробуй краще свою віру.

І Кипріян згоджувався з ним:

— Хай буде, як ти радиш.

А християнство в Картагіні ширилося все більше й більше. Вже й Кипріян сміливо голосив Христову науку. Перша, що він її навернув на християнство, була його рідна мати й це радувало його найбільше.

А змінився Кипріян тепер зовсім. Як перше вів веселе, розгульне життя, так тепер завів життя, спокійне. Аж това-

риші, учасники колишніх його гулянок, чудувалися.

— Що з тобою сталося, Кипріяне?— говорили йому товариші й знайомі — Ти якийсь мов не той став! Зівсім змінився.

А Кипріян їм:

— Таки справді я не той став, справді змінився. В мені в душі настала велика переміна.

— Щож так вплинуло на тебе? — питають у нього.

А Кипріян, коли знав, що з кимось можна щиро поговорити, можна душу відкрити йому, відповідав:

— Правда свята осяла мене. Я пізнав, пересвідчився, що я доси ходив блудними шляхами, манівцями. Аж тепер попав я на правий шлях, шлях правди.

Колиж питав у нього такий, що перед ним він не хотів звірюватися з тайн своєї душі, то відповідав:

— Сам не знаю, як воно сталося, я змінився тай тільки.

І цьому говорив він правду, бо він сам не знав, як воно могло статися, що він так зівсім змінився, зівсім іншою людиною став.

І було говорить він старенькому Кикиліянові:

— Коли я ще в темряві, у глухій ночі потопав, коли мене на бурхливому морі світа кидало сюди й туди, тоді не мав я ніякої життєвої мети, був я далекий від правди, від світла, тоді не знав я, що ласка Божа дасть мені змогу спасення... Я й досі не розумію, як можлива така повна переміна, як воно сталося зі мною грішним. Як міг я так відразу відкинути від себе те, що було в мені так немов уроджене, питоме, або що довгий час зробилося наче другою моєю природою? Коли вчиться ощадности цей, хто привик до величавих пирів?! А хто пишався дорогими, пишними одягами, золотом та баграницями, коли вдоволяється він одягом убогих?! А хто змагав до лікторських палиць і державних урядів, як може він вдоволитися тишою приватного життя?!

На це старенький священик:

— Та чи справді воно так тобі без боротьби прийшло? Чи не обзивалася в тобі, не домагалася свого набутого права ця твоя друга природа, як кажеш.

Кипріян задумався, а по хвилі:

— Правда твоя, вчителю! Нераз обзивалася вона тай тепер іще обзивається. Що правда, давніше це було частіше й сильніше й треба було мені зводити завзяту боротьбу з самим собою. І сьогодні приходить ся нераз зво-

дити цю боротьбу, та вона вже багато лекше. Твоя правда, вчителю, а всеж таки без Божої помочі, без ласки Божої не поборовби я моїх лихих навичок. Бо ти й не знаєш, старче, як я був мов у сіти густі замотаний у безліч блудів із моїх давніших літ. Думаю, серцем відчував я, що я на манівцях, що я на блудній дорозі, та не знав, як визволитися з цих густих сітей, що обхопили мене мов муху павутиння й так піддавався моїм порокам і так зжився був із ними, неначеб вони поріднилися зі мною. Тож скажи сам, чи не ласка це Божа визволила мене від них?

— Твоя правда — каже Кикиліян — твоя правда! Без ласки Божої ми мов ті блудні вівці без пастуха.

А Кипріян:

— Ласка Божа була й у цьому, що післав мені тебе, вчителю на мій шлях. Без тебе я не вийшовби був переможцем із цієї боротьби з темрявою.

— У всьому ласка Божа, Боже Провидіння у всьому — відповів на це тільки Кикиліян.

3. Хрещення

Вкінці прийшов час, що Кипріянові сказав священник Кикиліян:

— Тепер уже можеш прийняти хрещення.

Боже, як зрадів тоді Кипріян.

Постом і молитвою приготувався він до цього великого дня.

Хрестив його так його вчитель священник Кикиліян.

Радий та веселий говорив Кипріян зараз по охрещенні в домі свого вчителя.

— Тепер я мов удруге на світ народився. Вода відродження змила зовсім із моєї душі плями попереднього мого життя, в грішні мої груди влилося тепер веселе й чисте світло повними струями. Із небес зачерпнув я нового духа, друге народження зробило з мене нову людину. Теперечки все, що було сумніве, дістало вже певну, тверду основу, тепер відчинилося, що було зачинене, прояснилася темрява, що здава-

лося важким, легке стало, стало можливе, що неможливим здавалося....

На це священик Кипріян:

— Від Бога все, що ми можемо вдіяти. Богом живемо ми, Богом ми сильні, Богом осягаємо й удержуємо геройського духа й Богом пізнаємо в цьому життю сліди прийдешнього. Тільки нехай страх буде сторожем невинности.

В кілька вже днів по хрещенні, прийшовши в хату Кикиліяна, каже зараз на вступі Кипріян:

— А я прийшов порадитися з тобою вчителю мій у важній справі.

— Добре, — каже Кикиліян — коли почую про що тобі йде, дам тобі раду, коли тільки буде воно в моїй силі.

А Кипріян:

— Жив я до недавна розгульно, а жив тому так, бо батьки оставили мені велике майно. Не я його придбав власною працею, а мої батько й мати та дід і прадід. Колись радів я цим майном, тішився, що не мушу бідувати, нужду й недостаток терпіти, що маю змогу жити вигідно в достатках. Та тепер коли я став учасником найвищого щастя, навіщо воно мені те майно, що дало привід до тільки злого, що тільки лиха заподіяло моїй душі. Я хочу те майно, що не на добро служило мені,

вмістити так, щоб воно служило на добро, на користь.

Тут каже священик:

— Твоя правда! Майно так як залізо, як меч. Меч служить на добро, до оборони правди перед кривдою, та й на лихо, коли дістанеться в лихі руки. Щож ти думаєш зробити зі своїм майном?

— Хочу дати його на убогих, нехай служить їм. Хто знає, чи нема на цьому майні сліз убогих, покривджених колись моїми предками може й несвідомо. Не треба мені тепер ніякого земського майна, коли моя душа стала учасником небесного щастя, душевного майна.

Як почула ці палкі й щирі слова донечка священика, вельми зраділа й стала хвалити Кипріяна за його постанову.

Тільки старий священик:

— Добра твоя думка, твоя постанова, Кипріяне, достойна найвищої похвали. Вже перші христіяне дбали про убогих, опікувалися ними. Та одно, чи не будеш ти, що привик до вигідного життя, жалувати опісля свого вчинку. Тому моя рада тобі, розваж насамперед добре, випробуй себе. Господь наш Ісус Христос не вимагає тільки жертви від людей, щоб відмовляли собі всего, до раджує тільки, що коли хто хоче осяг-

нути совершенство, нехай оставить батька, матір, братів, сестер і всіх найдорожчих людей, нехай відречеться майна й іде за ним на шлях совершенности. Коли ти, Кипріяне, чуєшся настільки сильний, зроби так. Та в кожному разі, я раджу, тобі ще не відразу позбувайся всего майна. Погоди привикай до недостатку.

На це Кипріян:

— Ні, я рішився відразу позбутися всего майна! Лишу собі лиш тільки, що конче потрібне до життя.

А потім звернувся до дочки священика й каже:

— І тобі я хочу щось сказати. Я любив тебе й люблю й мріяв доси про це, щоб ти стала мені дружиною. Однак тепер, я змінив думку. Я хочу бути тобі братом, будь мені сестрою. Я хочу увесь посвятитися службі Богові, жити в безженстві.

Дівчина побіліла спершу мов та стіна. Батько глядів сумно на донечку. Стояла вона хвилинку мовчки, та потім простягнула обі руки до Кипріяна й сказала:

— Добре, брате, буду тобі сестрою. Я також посвячу себе на службу Богові.

Тут Кипріян:

— Ні, сестро, я цього від тебе не вимагаю. Найдеш собі любого дружину й будь із ним щаслива.

— Ні, брате, другого нікого я не хочу! Коли ти посвячуєш усе на службу Всевишньому, то й я таксамо! — сказала дівчина твердо. — Буду тобі сестрою, буду за тебе молитися, молися ти, брате, за мене!

Праця для Христа.

І роздав Кипріян усе своє майно. Відрікся всего, що могло йому дати щастя цього світа. Одно задержав собі — найкращих приятелів, свої любі книжки.

Призвичаений до наукової праці, рішився тепер віддати все своє знання Христови, Церкві. Невпинно трудився він над тим, щоб поглибити своє знання християнства. Запопадно працював він над розслідами Святого Письма. Крім Святого Письма головним джерелом його дослідів були писання св. Тертуліяна*). Цінив наукові твори свого земляка дуже високо, хоч не в усьому погоджувався з ним. Називав Тертуліяна своїм учителем і вчитувався в його твори сливе що дня.

В часі цієї наукової праці збудилося в ньому само з себе бажання, туга стати

---

*) Тертуліян Квінт Септім Фльорус, латинський Отець Церкви родився коло 160 в Картагіні помер 230 р.

священиком, щоб ще більше могли зробити для Бога.

Небаром здійснилася його мрія. Став священиком. Його щастю не було краю. Та небаром осягнув він іще вищий степень, степень, що його він ніколи не бажав собі.

В два роки по охрещенні Кипріяна, в 248 р. помер єпископ Картагіни Донат.

Стали розглядатися, хто бувби достойним наслідником покійного єпископа.

Хтось перший сказав:

— Найкращий на картагінського єпископа буде Кипріян.

Та інші зараз:

— Це правда, що він добрий бувби. І вчений і талановитий і невсипущий у праці для Христа, для Церкви й готов для слави Бога на всяку посвяту. Та є одна перешкода. Кипріян, щойно тому два роки став христіянином і охрестився. А вже від апостольських часів ча те звертали увагу й видавали заповідження, щоби новонаверненого не висвячувати на єпископа.

Та ці, що бажали Кипріяна мати єпископом говорили:

— Це правда, що так воно є! Та Кипріян, хоч недавно охрестився, вже давніш був христіянам прихильний, виступав у їх обороні й давніш уже був

обізнаний із основами Христової науки, з правдами Божими.

А ще інші:

— Хай і так, що він недавно прийняв хрещення. Та чи знайдете тут у Картагіні, а хочби й далше від Картагіні, чи знайдете людину таку сильну вірою й чеснотами, так обдаровану всіми гарними прикметами душі?! Не знайдете! Чи маєте йому що закинути? Ніщо не в силі ви закинути йому! І з роду славного походить і становище, що його здобув собі в світі ще до хрещення, визначне, все що прикрашувати повинно священика, слугу Божого, все те є в ньому, а нінайменшої плями. Він одинокий гідний стати в нас єпископом.

Всі це признали й рішено тільки вислати в Рим, до св. Вітця запит, чи св. Отець згідний признати Кипріяна достойним стати єпископом.

Скоро наспіла з Риму прихильна відповідь.

Коли Кипріян довідався, що вірні хочуть, щоб він був єпископом і що церковні достойники також заявляються за ним, заявив спершу:

— Я недостойний стати єпископом. Є гідніших чимало від мене, що вже давно прийняли св. Хрещення, що їх батьки й діди вже були христіянами.

Та єпископи, що зіхалися були на нараду в цій справі сказали на це:

— Кипріяне, ми бачимо в цьому, що весь народ за тобою, волю Божу. А проти Божої Волі ми не можемо виступати. Тимбільше, що й апостольська столиця бажає, щоб ти став пастирем стада картагінської дієцезії.

Та Кипріян ніяк не дався намовити:

— Ні, недостойний я такого високого й такого відповідального становища.

Щоб не примусили його згодитися стати єпископом, Кипріян потайки вийшов із дому та скрився.

— Пережду в укритті, поки не виберуть нового єпископа — думав він. — Тоді поверну до дому до любої праці.

Та не скрився. Коли по Картагіні рознеслася вістка, що Кипріян скрився й не показується народові, щоб не примусили його прийняти уряд єпископа, нарід збирався гурмами й кликав:

— Шукаймо Кипріяна, шукаймо Кипріяна! Він мусить бути нашим єпископом.

І найшли.

Тепер уже годі було Кипріянові опиратися. Він сам бачив у цьому голос Божий. Був уже пересвідчений, що Бог призначив його на це високе становище.

4. Децієве гонення Христіян

Ставши єпископом Картагіни забрався Кипріян зараз до праці. А було праці доволі.

Сумні й страшні часи настали для христіянства. Не тим страшні, що цісар Децій почав гонення христіян. Гонень пережила вже Церква до часів Кипріяна чимало. Були гонення багато страшніші й лютіші, як ось гонення цісаря Нерона, з цих гонень христіянство виходило не переможене, а переможне! Ще більше скріплене, ще чистіше! Були правда й тоді христіяне, що зі страху вирікалися Христа. Та робили вони це, щойно в останній хвилі, перед лицем грізного судді, або вже в часі, як їх мучили, як не стало їм сили видержати страшного болю. А тепер?

Тепер, тільки цісар Децій видав розпорядок, щоби в означений день христіяне зголосилися на замок перед міською владою й там заявили, що вони вже не христіяне, а вже цілі юрби христіян

у цей визначений цісарем день, подалися туди. В розпоряді зазначив цісар, що хто в цей визначений день не зголо-ситься, цього вважатимуть уже христі-янином і завзиватимуть його перед суд.

І цього вже було доволі, щоб цілі юрби христіян вирікалися Христа.

Цілі лави христіян рушили в цей означений день на замковий майдан. Ішли з цвітами, кадилом і жертвами в руках, щоб їх зложити перед жертів-ником. Юпітера. Ішли багаті й убогі, ішли вільні громадяне, ішли визволенці, ішли раби. Чоловіки силою тягнули жі-нок, коли вони не хотіли йти.

Одну молодицю батько, мати й чо-ловік її притащили силою, хоч вона ввесь час кричала:

— Я христіянка й остану христіян-кою.

Перед вівтарем Юпітера на силу вложили їй цвіти в руки й кадило, так, що воно посипалося перед ідолем Юпі-тера на жертівник. Роспачно борони-лася нещасна молодиця й кликала:

— Це не я зробила, це ви! Я хри-стіянка є й буду!

Все нові лави відступників напли-вали. Одні заохочували других.

— Ходіть — казали — нащо, щоб вас потім тягали перед суд. Та цеж дрібниця, принести китичку цвіття й ки-

нути на жар трохи кадила. Нехай думають, що ми погане, а ми в душі дальше останемо христіянами.

Говорили таке ці відступники, щоб виправдати себе, заспокоїти свою совість. Звичайно, коли людина робить щонебудь злого, нечесного, все шукає товариша, спільника свого злочину. Здається їм, що тоді їх злочин не такий великий, не такий страшний, як і другі роблять його. Тоді в душі, а то й перед людьми виправдує він себе:

— Не сам же я це роблю, більше нас таких.

Сумне воно було й страшне. Та найстрашніше було це, що навіть священики найшлися між відступниками. На годину іспиту, на годину проби не приготувалися й вони, пастирі стада Христового. Це було найбільше згіршення для пастви, а найсильнішою зброєю в руках противників:

— Таж бачите, і ваші провідники, ваші священики пізнали свій блуд і відреклися християнських забобонів.

Боліло це все Кипріяна страшно, він терпів душею за всіх.

Своїм друзям жалувався він:

— Вони навіть не ждуть, аж їх зловлять. Вирікаються Господа свого ще заки їх покличуть на переслухання. Без битви перемогли їх і без бою пова-

лили на землю. І не мають навіть оправдання, що тільки присилувані жертвували поганським богам. Як охоче, як радо спішать вони на замковий майдан! Добровільно спішать на смерть душі, так начеб уже здавна тужили за цією смертю, начеб тільки ждали доброї нагоди, щоб це зробити!

І з жалем та смутком слухав він, як оповідали йому:

— Такий натовп був перед замком сьогодні, що вечером значну частину урядники відправляли й веліли їм: «Прийдете завтра, сьогодні вже за пізно, нема часу!» І були такі між ними, що просили в урядників, щоб конче таки ще нині дозволили їм жертвувати богам.

Кипріян молився ночами цілими за цих нещасних, благав, щоб Всевишній зіслав їм опам'ятання й силу духа.

Були, правда, й ясні картини, гарні приміри сильної віри, бо були такі, що з радістю йшли на муки й смерть за Христа.

Із радістю пішовби був на муки й смерть і Кипріян. Він уже від перших літ, як прийняв християнство, тужив до цього, щоб мученичою смертю заслужити собі нагороду в Бога. А мали на нього погане око! Знали, що як Кипріяна не стане, Христове стадо в Картагіні розбіжиться. Тож як тільки появився ці-

сарський едикт про гонення християн, заразісінько на торговиці, в театрі та скрізь, де збирався нарід, лунав заклик: «Кипріяна львам, Кипріяна львам!»

І Кипріян у першій хвилині, у першому пориві готов був на це, готов був принести себе в жертву Правді Христовій. Був рішений із ясною радістю пійти на смерть за віру й дати своєму рідному містові світлий примір вірності Христові. Смерти не боявся, як кожен справжній Картагінець і був рішучий у постановах та повен християнського героїства. Все це перло його: «Іди сміливо на муки й на смерть за Христа, за Його Правду».

Та був Кипріян не тільки герой у жертві, а вмів і спокійно розважувати кожну справу.

Він розважував:

— А що буде, як я згину мученицькою смертю й Всевишній Суддя скаже мені: «Ти дбав про спасення власної душі, а занедбав спасення тисячів душ, відданої в твою опіку пастви моєї. Що буде тоді?! Шож уже тепер є?! Страшний упадок Церкви, порученої мені. Хтож збере ці останки, що остали на руїнах, як я думаючи тільки про добро власної душі віддамся катам? Хто збере в одно розбите стадо, хто відбудує руїну?! Нема, нема на жаль нікого! Не

тільки вірні, а й діякони й священники слабодухи та ще й у незгоді, спори за спорами виводять! Нема нікого, що міг би заступити його. Він один, один як палець. Не можна, не можна думати тільки про себе, годі!

І Кипріян, хоч із важким серцем рішив усунутися на якийсь час із очей гонителям. Тай не він сам так зробив. Зробили це тоді й інші єпископи, як от Діонізій з Олександрії та Григорій Чудотворець із Неокесарії з цих самих спонук, із цих самих причин.

Кипріян переселився в самотину, не-вподалік від Картагіни.

Тільки погане довідалися, що Кипріян виїхав із Картагіни та скрився невідомо де, зараз кинули на нього опалу й прилюдною оповісткою, жадали щоб, хто переховує щонебудь із майна Кекилія Кипріяна, християнського єпископа, видав усе нехайно».

А Кипріян не гайнував часу в своєму затиші. Відсіля керував і управляв своєю єпархією, таксамо, як із Картагіни. Тут теж у спокійному захисті забрався до писання послань, так конечних у таку важку хвилю. Про все, що діялося в Картагіні та в околиці, в усьому єпископстві, мав точні відомости. Вірні післанці ходили там і назад. Присилали їх до нього по пораду та

поуку, й несли від нього й поміч і рішення в сумнівних справах. Із надзвичайною пильністю давав він позір на все, що діялося в місті й у Церкві. Розсилав свої послання. В цих посланнях промовляв до своєї пастви пастир добрий та вірний, що мав перед очима тільки одну мету: рятувати віддані йому в опіку душі, промовляв католицький єпископ, що знає тільки одну велику любов, любов до своєї Церкви. Чим серце його раділо в святій радості, що надавало йому в важкій пастирській журбі, всі надії й тривоги, що розбуджували їх у ньому події в Картагіні й у всій Церкві, все те висловлював він цвітистою, палкою мовою в своїх посланнях і розвідках.

Три справи головно зайняли Кипріяна в його затиші. В першу чергу треба було задержати в вірі цих, що ще не відпали від християнства. Вони дуже потребували помочі, заохоти та потіхи. Вісти доходили до Кипріяна про жорстокости поган супроти християн священників, діаконів і вірних, ба навіть жінок і дітей замикали в ославленій уже Картагінській тюрмі. Коли знесли їх тамечки вже голодом, спрагою й жарою, то виводили їх по кількох і били немилосердно батогами, нагаями та киями. Коли це не помогло, то виривали їм із

тіла мясо залізними кигтями, або на катівні витягали тіло з сугавів. Коли християне ще й тепер не піддавалися, твердо стояли при своїй вірі, то відводили їх назад у тюрму аж до нового такого «переслухання». Та й там у тюрмі не давали їм спокою, клали їх на гостре каміння й черепа й різними іншими способами мучили.

Багато гинуло таки в часі цих мук, а хто не згинув, цих камінували або палили!

Чим більше чув Кипріян про ці страшні муки, тим більше старався допомогти нещасним мученикам. Усі гроші, які тільки мав давав на опіку над в'язнями й на сироти до замучених християнах. Зручно мали священники й діякони пробувати продістатися в тюрму, щоб там уділювати в'язням християнам святих тайн і всіми можливими способами піддержувати та скріплювати героїв віри. Сам забрався до писання послання до мучеників. Писав він їм у посланні: «Я тішуся й радію й бажаю собі щастя, превідважні й повні ласк брати, коли мені донесли про вашу віру й геройство, що ними величається Церква, Мати наша. Правда, вийшло їй і недавно на славу це, коли Христові ісповідники прийняли присуд без вагання, що позбавлював їх рідної сторони, та

ваше святе визнання, славніше й почесніше, бо страшніші були муки ваші. Зросла боротьба, зросла й слава борців. Як довідуюся деякі з вас прийняли вже вінець, інші вже близькі до нього, а всі, що зєдинені в славний відділ лежать у тюрмі, одушевлені цим самим огнем відваги на виступ у бій. А вжеж, так мусять, так повинні держатися в Божому таборі Христові воїни, щоб незломної сили віри не могла обманути ніяка влєсливість, захитати ніяка загроза, ніякі муки й терпіння перемогти не були в силі. Бо більший цей, що в нас живе, як той, що покладається на цей світ».

Дальше показував Кипріян, яка це велика боротьба, яка величчя перемога, як сам Христос у своїх вірних бореться й перемагає. На прикінці проривається з його душі знову радість із приводу нової величі Церкви. Він кличе: «О, яка щаслива наша Церква, честю, якою опромінює її Божя ласка, через славу кров мучеників, що ньою вона відзначилася в наших днях! Була вона колись біла добрими ділами братів, так тепер багряна в крові мучеників. В їх квітчастих вінцях не хибує ні лілій ні рож».

Та були в Картагіні не тільки герої. Ми чули вже про безліч відступників. Їх злочин уважався найтяжчим із усіх

все одно, чи вони принесли богам дійсні жертви, чи перед ідолами богів і цісаря на знак почитання розсипали кадило, чи тільки казали себе вписати в списки цих, що начеб пожертвували. Коли ці нещасні бажали знов поєднатися з Церквою, то мусили відбути важку покуту, заки їх прийняли. Та від якогось часу було завелось, що ці відступники зверталися до непохитних ісповідників з проханням, щоби вставлялися за ними в церковної зверхності. Ясно, що Церква з огляду на великі заслуги вірних борців за віру часто призволяла на скорочення часу покути цим, що цього прохали. І Кипрія́н був готов на такі уступки, все одно чи просьби вносили устно, чи на письмі.

— Для цих, що щиро каються за свій злочин, повинно бути милосердя, прощає Господь нас кожному, хто жалує за гріхи й щиро кається. Однак годі терпіти надужиття, які тепер діються — говорив Кипрія́н».

Священики, що вже давніше не були вдоволені вибором Кипрія́на на єпископа, старалися, не повідомлюючи про це Кипрія́на, впливати на вірних, щоб якнайбільше вставлялися за відступників. А потім приймали їх гур-

мами в ряди вірних. Було воно й проти передання й без сумніву крайнє нерозумно.

Найшовся Кипріян у дуже важкому положенні. Його вмішання мусило огірчити багатьох вірних, велику скількість відступників та неслухняних священиків.

Та там де йшло про карність у Церкві, не знав Кипріян вагання. І виготовив він та розіслав три послання: одно до вірних, друге до священства, а третє до всіх.

В цих посланнях дав він ясні вказівки: ні одного відступника не можна допустити назад до Церкви перед покінченням гонення. Просьби вірних розглянеться аж, коли він верне в Картагїну, в прияві більше єпископів і всеї громади християн і відповідно до обставин узгляднеться. Тільки вмираючих позволив він звільняти зараз від усіх кар. З невблаганою рішучістю держався Кипріян цього самотнього правильного поступовання.

Та не спали його противники. Вспіли вже й до Риму післати неправдиві вісти про нього. Коли Кипріян довідався про цю підступну роботу своїх противників, подумав собі:

— Треба як найскорше знищити

брехню, бо чим довше вона здержиться, тим більше принесе шкоди.

І став він писати писмо до папи, в яким вияснював усе докладно й вислав йому тринадцять своїх послань до своїх вірних, що їх писав при різних нагодах. В письмі до св. вітця представив і зясував докладно дразливе питання.

Св. отець скликав зараз раду з духовенства й коли там прочитали Кипріянові послання й розважили питання, не могли начудуватися великій любові Кипріяна до душ пастви, повіреної йому й також його похвальній строгости та второпности.

І зараз вислали йому відповідь із похвалами й рішучо на чолі з св. вітцем станули по його боці. Одно з Кипріянових послань дісталось було в тюремні мури й ув'язнені християни прочитали його. Було це послання, що його Кипріян вислав був давніше до вірних із Картагіни. Це послання так захопило, так одушевило в'язнів християн у Римі, що вони рішили вислати йому подяку.

А написали римські християне в цьому письмі:

«Твоє послання осяяло нас як чисте небо в хуртовину, як тужно вижидана тиша на розбурханому морі, як спочинок по великих зусиллях, як здоровля в не-

безпеках і болях, як ясносяйне світло у глуху темряву. Такою спрагненою душею пили ми його, з таким голодним бажанням споживали ми його, що ми, насичені й покріплені ним, радіємо боротьбою з ворогом».

Потім із радістю малюють надземську блаженність мучеництва й прохують Кипріяна, щоб молився за них, щоб вони вже вскорі осягнули з Божої ласки вінець жертвенної смерти за Христа.

Це письмо християнських мучеників Риму було для Кипріяна неначе цілющим бальзамом.

— Я все був свідомий, що тільки так треба в цій справі поступати, не інакше — говорив він своїм приятелям. Та тепер я рішучо пересвідчений, що мое становище було самотньо правильне. Тішуся цим, що св. Отець і всі в Римі думають таксамо. Та найбільше вдоволення дало мені письмо цих, що приготовані ждуть мученицького вінця за Христа.

Ще одна журба не давала Кипріянові спокою на засланні — невідрадіні відносини серед духовенства.

— Конче, конче треба тут завести лад! Та до цього треба відповідних людей, сильних вірою й карних — думав часто Кипріян.

І шукав між паствою своєю людей, що сталиб йому щирими та невсипущими помічниками в праці.

— Мало їх, дуже мало таких, що можнаб на них у всему здатися — говорив він собі.

По довгій надумі, по зрілій розвазі рішився вибрати трьох — одного на священика, а двох на чтеців.

Були це кандидати на висвячення як рідко.

На священика призначив він Нумідика.

Була це людина кріпкої віри й сильної волі.

Коли одного дня юрба розярених поган напала на відділ христіян, що були на молитві, був і Нумідик у цьому гурті христіян. Розярена товпа, підбурювана поганськими жрецьми, кидала камінням на христіян, обступивши їх із усіх боків, або обкладала ріщем та підпаливши його палила христіян огнем. Нумідик стояв сміливо посеред христіян. Каміння падало на нього й калічило його, ранило до крови, полум'я хапалося його одежі, а він стояв без жаху, голосно й сміливо проповідував слово Боже, заохочував христіян, витревати.

— Що ці муки — говорив він — проти щастя, яке жде нас на тому світі, в небі, перед лицем Всевишнього. Ви-

триваймо в вірі, видержімо, брати й сестри, ці короткі муки й вічне осягнемо блаженство!

В гурті христіян була й його жінка. І бачив він, як огонь обхопив уже її всю. Стояла вона як огняний стовп, та ніхто не почув зойку ні стону, тільки величальна пісня в честь Творця всесвіта неслася з її уст.

А Нумідик говорив своїй подрузі:
— Дякую тобі, люба дружино моя, що даєш примір братам і сестрам, як треба вмирати за Христа, що показуєш противникам Христовим, мучителям нашим, що християнка не злякається й мук і радо віддасть життя за правду. Дякую, дякую тобі подруго моя!

Та й його вже опустила сила й він упав до долу, як підкошений колос, упав біля спаленого тіла дорогої подруги життя.

Коли останній із христіян упав на землю, погани відійшли в місто, оставивши тіла побитих і попалених христіян на полі, на жир хижим птицям.

На другий день раненько Нумідикова дочка вийшла на поле між побиті й попалені тіла христіян шукати тіл батька й неньки. Найшла. Неньчине тіло ледви пізнала, так було обгоріле. Зложила на ношах, що їх несло двоє лю-

дей й нахилилася до батька. І аж скрикнула з радости.

— Живий, живий, серце ще бється!

Занесли важко пораненого на ношах до дому. Старанно доглядала дочка недужого й по кількох місяцях вернув Нумідик зівсім до здоров'я.

Все те знав Кипріян, знав і його сильну віру й сміливість і тому саме його вибрав на священика.

— Він лискучий у найяснішому світлі ісповідництва й визначний славою чесноти й віри, він із поміж усіх найгідніший стати священиком — говорив він, коли переказував, щоб Нумідик явився в нього.

Так само й Аврелія та Целерина, що їх вибрав на четців, знав Кипріян як найкращих членів картагінської християнської громади.

Аврелій в часі переслідувань не піддався, ні погрози, ні муки не відстрашили його. Тоді пішов на заслання. Та він вскорі вернувся. Та знову зловили його й тортурами старалися змусити його, щоб вирікся Христа. Однак і найтяжчі муки не в силі були зломити його. Відповідав своїм суддям із такою силою, а при цьому так просто, що й суддів схопив за серце й не знати було чим він більше полонив їх, чи величними чеснотами, чи подиву гідною смир-

ністю. Целерин прийшов у Картагіну з Риму.

Кипріян говорив про нього:

— Він у боротьбі наших часів перший, а між воїнами Христовими стягоносець.

І воно було правда.

Не скоро й не без труда осягнув він серед християн це признання. Довелося йому перетерпіти багато мук і то довго. І можна було думати, що хіба чудо воно, що він видержав усі ці страшні муки й не піддався. Дев'ять днів просидів у тюрмі, зв'язаний та в важких залізах. Та хоч тіло його було в кайданах, дух його лишився нескутий, вільний. Тіло ниділо на безхлібі й на безвідді, та душу віддану зівсім вірі й чесноті покріплював Господь духовою поживою. «В муках переміг він катів своїх, зв'язаний був він свободніший як начальник тюрми, кинений на землю могутніший як його суддя, понижений славніший як володарі цього світа. Його ноги хоч сковані залізами, всеж таки топтали ворожу змію» писав Кипріян в письмі до народу, коли подавав йому до відома, кого призначив на лекторів (четців).

Цісар Децій невдоволений був із вислідів гонення християн, бачив, що він програв цей бій.

— Що з цього — говорив він, що відпало багато від християн. Всі ці, що відпали, це все люди без вартости, сама полова, нам із них пожитку не буде. Пшениця очищена з полови остала християнству.

— Правда воно — каже на це один із дорадників — це все, що до нас перейшло, слабодухи. Люди сильної волі остали при християнах.

А інший каже:

— Багато з цих, що в першій хвилині виреклися були Христа, коли бачили, як інші твердо стоять при вірі, як відважно зносять катування й муки, вернуло назад до християнства.

А ще інший:

— Та чув я, що не хочуть їх приймати назад, кажуть їм відбувати насамперед важку покуту.

На те цісар:

— Бачу, що не я виграв, а християне! Ми дістали від них слабодухів, що з них нам ніякого не буде пожитку, а за те, ці остали в рядах християн стали кріпші вірою.

— Так! — сказав цісарський прибічник. — Ще більше! Вони дістали від нас нових мучеників, які їм все будуть нагадувати, будуть приміром, як треба вмирати за віру.

— І будуть притягати з поміж наших найкращих людей — каже інший.

На це цісарський прибічник:

— Не тільки будуть, а вже притягають. Я сам був свідком, як визначний римлянин на вид мук християн закликав: «Їх правда! Від сьогодні й я християнин». І хоробро віддав голову під катівський меч.

— Лиху дорогу ми вибрали — каже цісар — треба завернути завчасу. Я відкличу свій едикт про гонення християн.

І відкликав. Відкликав, бо не хотів зазнати повного поразення.

Коли Кипріянові принесли вістку, що цісар відкликав свій едикт, він ні хвилинки не гаявся.

— Вертаюся в Картагіну — заявив радий та втішний.

Вернувся на сам Великдень 251 р.

Чотирнацять місяців не був він у Картагіні, тож тепер треба було добре забратися до праці.

Хоч Кипріян і зі свого захисту не занедбував своєї пастви, та всеж воно не те, що бути на місці й мати все на очах.

Злі духи використали його неприязню. Засіяли зерно незгоди, роздору.

Один багатий мирянин на ймення Феліцісим виступив ураз із п'ятьма священиками, що все були противниками

Кипріяна. При них згуртувалися всі недоволені. Вони голосили, що хочуть тільки вимогти на єпископі, щоб лагідніше повадився з цими, що відпали в часі гонення від Церкви, а тепер хочуть повернути.

Як почув таке Кипріян, заявив:

— Не сам я буду рішати, скличу собор, як він рішить, так буде. Нехай духовенство з народом розважить ці всі питання.

Зійшовся собор. Переслухали насамперед Феліцісима й його приклонників. Не встоялися вони в своїй обороні. Собор признав винними Феліцісима й усіх п'яťох священників, що були його приклонниками й виключив їх із християнської громади.

Так переможено розкол. Питання щодо цих, які відпали від християн і тепер зголосили свій поворот до християнства рішено остаточно й святочно ось-так: «Священники, що приносили жертви поганським ідолам і постаралися про посвідки принесення жертви, мають бути виключені з рядів духовенства, а всі інші мають відбути відповідну вині покуту, що не має бути ні за строга, ні за лагідна».

Щоб вияснити народові справу й укріпити їх у вірі та в привязанні до

Церкви взявся Кипріян писати пастирське послання.

Вскорі було те послання «Про відпалих» готове.

Всю душу вложив він у нього, палка любов й глибоке співчуття з цими, що впали, апостольська свідомість обов'язку пробиваються з кожніського слова послання

— Щож мені діяти на цьому місці, найдорожчі брати? Непевний у різних терпіннях душі, як і що маю говорити? Більше сліз треба тутечки як слів, щоб висловити біль, яким мусимо оплакувати рани нашого власного тіла, яким треба нам жалувати численних втрат колись такої численної громади. Бо хтож мігби бути такий твердий і без чуття, хто мігби так дуже забути братню любов, що він при страшній загибелі своїх і жалісно-сумних руїнах нашої Церкви мігби задержати сухе око й вибухаючи зараз риданням не виявивби радше слізами, як словами своє терпіння. Горе мені, брати, болить в мене серце, як і в вас, а до злагіднення мого болю не причинюється й те, що я не ранений і що я особисто здоров, бо коли стадо ранене, ще більше ранений пастир. Я лу-чу моє серце з серцем кожного зокрема, ношу разом із усіми важкий тягар смутку й похоронного голосіння. З прибити-

ми до землі братами співчуття прибило
й мене до землі».

Невсипущою працею, невинними
стараннями вдалося Кипріянові довести
до цього, що вже до кількох місяців
розкол здавлено й у картагінській Церк-
ві запанувала знов єдність.

5. Ч у м а.

Ледво вдалося Кипріянові завести єдність у Церкві, як новий удар, новий допуст Божий упав на єпископську столицю. В 252 р. лютувала страшна чума по всій римській державі. Не минула й Картагіни. Хто міг утікав із зачумленого місця. Страшне діялося, як скрізь, так і в Картагіні. Порвалися всі звязки. Відрікалися батько-мати своїх дітей, діти батька-матері, як тільки занедужали чумою. Недужих викидали просто на вулицю й псам полишали їх, щоб тільки себе рятувати. Втікали доглядачі з лічниць. А викинені тіла зачумлених, не похоронені, затроювали повітря й ще більш причинювалися до поширення страшної чуми.

Люта пошість, страшний допуст Божий, дав Кипріянові широке поле виявити велику любов ближніх.

Ще перед вибухом чуми взивав він християн у пастирських посланнях: «Передусім прохаю вас, пильно дбайте про

вдовиць, про недужих та про вбоги». Тепер піднялася його любов ближніх до найвищого геройства. Зараз зібрав верховний пастир своє вірне стадо. Палкими словами заохотив до жертви, до посвяти й завів лад у помічній діяльності.

— Не робіть ніякої різниці між поганами й христіянами! — навчав він вірних. — Бо коли помагаємо тільки своїм друзам, це тільки тінь чесноти. Справжня любов уміє помагати й противникам, платить їм добром за зло, вміє жертвувати собою й за гонителів.

Промовою так одушевив Кипріян усіх вірних, що вони готові були й останній гріш дати на нещасних недужих, а то й із нараженням життя служити їм.

Говорили:

— Так гарно говорив наш єпископ, що колиб погане були чули його, напевно навернулисяб на христіянство.

Одушевлення й запал обхопили всіх христіян. Одні давали гроші й засоби харчів, інші йшли обслуговувати недужих. Із усіх боків приходила поміч та підмога. Був це один із великих часів христіянського милосердя й любови ближнього, що все появляються, коли потреба найбільша.

Погане чудувалися;

— Чудні ці христіяне! Спішать безкорисно з помічю другим, не жахаються ні пошести, ні смерти.

— Такі вже вони! — каже інший — коли хтось у нещасті, то хай це буде й найлютіший ворог їх, спішать йому з помічю.

— А вжеж — каже ще інший — я сам знаю одного. В часі гонення християн сусід доніс на нього, що він християнин. І його держали в тюрмі та мучили там. І бувби він засуджений на смерть і покараний, колиб цісар не відкликав був свого едикту. Це вирятувало нещасного від смерти. А тепер сусід, що доніс був на нього, занедужав на чуму. І що думаєте? Цей християнин доглядає його, як мати рідну дитину.

— Так воно! Мій сусід християнин доглядав недужих і сам заразився та лежить недужий. Доглядають його другі христіяне.

— Чудні вони, дивні вони! І що це їх спонукує так нещадити власного життя?

— Віра їх — каже хтось.

— Віра?! Коли так, то мусить бути це висока й правдива віра — йому в відповідь інший громадянин.

— Бачимо це тепер наглядно — каже перший. — Наша віра не вчить нас цього. Ми знали колись самотнє героїство на бойовищі. Та тепер і воно загибає. А вже про посвяту для других нема що й говорити. Ми стали крайніми самолюбам.

І багато, багато й християн і поган завдячувало життю тій християнській любові ближнього.

Поволи чума слабшала, а там і зівсім ущухла. Та ледво вона минулася, прийшла вістка в Картагину про нове лихо, про нове нещастя.

Орда варварів напала на Нумідію, пограбувала її та знищила й силу силенню народу забрала в полон. Нумідійські єпископи звернулися до Картагінської Церкви з благанням:

— Багато наших братів дісталось в полон. Варвари жадають високого окupu. Ми ограблені та зруйновані, не маємо тільки гроша, щоб вистало нам на окуп і не в силі в себе тільки зібрати. Поможіть нам брати, зберіть між собою кілька зможете й пришліть нам на викуп нещасних бранців.

І каже Кипріян друзям своїм:

— Важкі часи й у нас! Та годі оставляти братів без помочі. Поможемо їм, брати, а Бог милосердний нам може.

І в гарячій, теплій, повній любови ближнього проповіді, так заохотив, що всі були одушевлені й не щадили датків.

Без огляду на дуже важкі часи священики й вірні Картагіни зложили сто тисяч сестерцій (до 32 тисячі золотих).

Так як Христос освободив їх із рабства діавола, так бажали й вони освободити своїх братів у Христі, висвободити з рабства варварів.

Найбільшеж радів цим обявом християнської любови Кипріян.

— Ці дари любови — говорив він собі — це найкращий доказ, що Картагінська Церква стала кріпша, обновилася. Тепер я вже не боюся, що вона не вийде переможно з нової важкої проби, з гонення нового, коли воно наспіє з Божої волі.

Не довго прийшлося й дожидатися тієї проби. Чума й голод, що настав по ній, довели народ до роспачу.

Народ у нещасті все шукає когось, що на нього мігби зложити вину, зігнати свій гнів. А злі духи зараз і підкажуть юрбі, хто цей виновник.

— Це християне винні, ці чарівники! Боги наші мстяться на нас, карають нас за це, що ми терпимо цих злочинців між собою — троюдили юрбу поганські жреці.

Юрба зараз і підхопила це:

— Христіяне, христіяне винні! З їх вини й чума й голод! На муки їх, на смерть, мусимо переблагати розгніваних богів.

Так скоро забули засліплені кілька то добра зробили їм христіяне в часі чуми, кілька їх вирятували від смерти, кілька христіян заплатило посвяту свою смертю, бо заразилися від зачумлених, що їх доглядали.

Та лихо пройшло й добро забулося. Старе добро скоро забувається.

Тепер уже ці христіяне, що перше їх саможертва чудувала поган, стали винувниками нещастя, ворогами всіх.

Правда, обзивалися й голоси серед поган в обороні христіян, та дуже не-сміливо. Боялися, щоб і їх не вважали христіянами.

І над христіянами нависли знов хмари нової бурі.

Та не боявся вже тепер керманич картагінської Церкви за своїх. Сміливо глядів Кипріян у будуче.

— Видержить бурю тепер картагінський Христовий корабель — говорив він, коли хто висказував побоювання.

Були такі, що надіялися на цісаря:

— Цісар Галль не згодиться на переслідування — казали.

Та Кипріян:

— Хоч може й не радо, а таки вкінці піддасться цісар голосам трояудників. За сильні ще їх впливи й на цісарському дворі й у народі. Нам треба тільки заздалегідь приготувитися.

А раз каже:

— Не боюся я вже за своє стадо. Тут уже вовкам не буде наживи. Та треба нам дбати й про других, треба помагати пастирям інших стад охороняти й боронити їх паству перед хижими вовками.

І взявся Кипріян писати послання до важніших церковних осередків.

І так виготовив послання до жильців міста Тібаріс.

— Важча й гарячіша боротьба жде нас тепер. І Христові воїни мусять незрушимою вірою й сильною чеснотою озброїтися до ньої. Нехай розважать, що вони тому щодень пють із чаші Христової крові, щоб були в спроможі пролити власну кров за Христа» — писав він Тібарідянам.

— А всеж таки порадитися треба з другими єпископами всеї африканської Церкви — подумав Кипріян — треба скликати собор.

І розіслав запрохання до всіх єпископів.

Зіхалося до Картагіни 41 єпископів.

По богослуженні привитав Кипріяні зібраних єпископів палкою промовою. В промові подав він, чому скликав цей собор.

— Ідуть важкі часи на християнство, часи нової проби на нас, треба нам приготувитися до ньої. Треба нам, брати, приготувити до боротьби стада наші. Подбаймо завчасу, щоб наша африканська Церква зуміла виступити однозгідно, однодушно проти бурі, що надходить.

Тоді виступили деякі єпископи з домаганням, щоб тепер скоротити час покути тим, що в часі останнього гонення були відступили від Церкви, а потім навернулися.

І здивувало всіх, коли Кипріяні, що доси був за строгою покутою, тепер годився на скорочення покути.

Казав Кипріяні:

— Мусимо тепер скоротити час покути, щоб ці, що їх ми загриваємо до боротьби й заохочуємо та напминаємо, не лишилися без зброї й без охорони, мусимо їм на боевище дати тіло й кров Христа, Господа нашого.

І так однозгідно рішив собор скоротити покуту всім, хто був відступив від Христа й навернувся.

Зараз по замкненні нарад собору вислав Кипріяні гінця в Рим, до папи

Корнелія, щоб подати йому рішення собору.

Дуже врадувало св. Вітця таке рішення в справі навернених відступників.

— Батьківською любовю відповів папа Корнелій — батьківською лагідністю більше зробимо, як строгістю. Тому обіруч одобрюю ваше рішення.

Так Картагінська Церква була готова почати боротьбу.

— Тепер — говорив Кипріян втішно — не мушу я вже кидати мого стада й не кину, піду разом із ним на переможний бій правди з неправдою.

— Тепер можна мені вже думати й про себе — думав Кипріян — Встоїться Картагінська Церква, дасть відпір противникові, хоч мене не стане.

І справді це вже не ця отара була, що в часі попереднього гонення, яка вже на саму загрозу розбігалася. Це була вже свідомо громада, що готова була на найтяжчі муки й на найстрашнішу смерть.

Не пішла Кипріянова праця на марне. А як Кипріян у Картагіні, так трудилися папа Корнелій у Римі й Діонізій в Олександрії.

Інший, зівсім інший Христовий нарід стояв тепер перед гонителями, як перед небагато ще роками за цісаря Деція.

Гонення сподівалися християне в кожній хвилині.

Аж тут в 253 р. рознеслася скрізь по римській державі вістка: Цісар Галь убитий враз із сином. Убило його власне військо, тесаме що вибрало його було цісарем.

Такі сумні часи настали в римській державі, такий безлад. Військо, зложене в більшості з чужих наємників вибирало римському народові цісаря. Ба не тільки вибирало, а усувало його. А римський сенат мусив глядіти на це безсильно й приймати до відома. Вожд наддунайських військ Еміліян зєднав собі військо цим, що обіцявся дати війську всю данину, що її цісар Галь зобов'язався заплатити Готам, коли його виберуть цісарем. Та проти нього рушив із військом вожд альпейських військ Валеріян, чи обіцянками, чи тільки вимовою зєднав собі Еміліянове військо й воно вбило свого цісаря. На виправдання казали.

— Еміліян не надавався на цісаря, бо він звичайний вояк, а не володар. Валеріян краще надається на цісаря, а крім цього так оминули ми нову міжусобицю в державі.

Як дійшла вістка про ці вбивства цісарів у Картагіну, сказав Кипріян:

— Сумна доля жде нашу державу. Хто мечем воює, від меча гине. Та нам христіянам тепер треба радіти. Маємо змогу далше спокійно працювати для Христа. Цісар Валеріян прихильний христіянам.

Папа Корнелій ще за цісаря Галя пішов на заслання. Там і помер. Новий папа Люцій міг тепер на велику втіху й радість римських христіян, перенестися в Рим.

З цієї нагоди вислав Кипріян в Рим радісні побажання св. Вітцеві.

7. Мученицький вінець.

Та не довго тішилися християне спокоем, що його мали по вступленні на престіл цісаря Валеріяна. Був цей спокій немов перемирям перед кривавою боротьбою. Вороги християн не спали. А вже найбільш ворожо був настроєний проти християн Макріян, любимець цісаря. Він так довго виступав перед Валеріаном проти християн, представляв їх найлютішими ворогами римської держави й римського народу, що цісар в 257 р. новим розпорядом заборонив сходитися християнам на спільні богослуження й на цвинтарях. На другий рік видав цісар ще гостріший розпоряд. За голошення християнської віри грозив новий закон епископам, священикам і діяконам карою смерти, а визначним громадянам, відібраним дїбр і всякого майна, а колиб уперто держалися християнської віри також карою смерти.

Коли цей цісарський розпоряд про-

голосили в Картагіні, сказав Кипріян своїм:

— Сподіваний час проби твердості нашої віри надійшов! Брати не будемо тривожитися. Будуть муки, будуть криваві жертви, та все те для Бога для Христа, для Церкви святої. Тепер не треба нам тривожитися, що страх зломить нас. Ми сильні вірою, видержимо й найжорстокіше гонення. Правда наша буде горою.

Говорили Кипріянові, радили приятелі:

— Скрийся, Кипріяне! Вони на тебе першого мають око.

Та Кипріян:

— Ні, друзі, не скриюся я тепер. Я знаю, що вони на першого мене вдають, бо сподіватимуться, що коли заберуть пастиря, вівці розбіжаться. Та я не боюся, не розбіжиться стадо моє. Сильне воно тепер вірою. Це вже не пісок, а тверда скеля, що встоїться й у найлютішу бурю. Я можу тепер перший сягнути по вінець мученика.

Не довго прийшлося Кипріянові ждати. Ще зараз по першому цісарському розпоряді в серпні 257 р. з'явився відділ війська в домівці Кипріяна й арештував його.

Повели єпископа на картагінське судище перед проконзуля Патерна.

Тут сказав Патерн Кипріянові:

— Освячені цісарі Валеріян і Галієн зволили дати мені приказ на письмі, щоб усіх, що не почитають римських богів, силою змусити до цього. Тож я слідив за твоїм імям. Щож ти відповіш на це?

Кипріян відповів сміливо й рішучо:

— Я християнин і єпископ.. Я не знаю ніяких інших богів, крім одного правдивого Бога, що сотворив небо й землю й море й усе, що на них і в них є. Цьому Богові служимо ми християне, до нього молимося в день і в ночі за себе й за всіх людей й також за добро цісарів.

На це проконзуль Патерн:

— Чи ти держишся твердо постанови твоєї волі?

А Кипріян:

— Добра воля, що знає Бога не може змінюватися.

— Так можеш по приказові Валеріяна й Галієна їхати на заслання в Курубіс — сказав проконзуль.

— Я їду — відповів коротко єпископ.

— Цісарі писали мені ласкаво не тільки щодо єпископів, а й щодо священників. Тож я хочу довідатися від тебе, хто зі священників живе тут у місті? — питав Патерн.

— Ваші закони заборонюють, що й справедливе, ставати зрадником, зраджувати других. Тому не можу я їх ні назвати ні виявити. Та знайти їх можна всіх у їх містах.

— Я ще сьогодні шукатиму за ними в цьому місті — сказав проконзуль.

— Що наш закон заборонює, щоб хтось видавав себе добровільно й це противиться також твому урядові, то вони не можуть самі ставитися. Та коли скажеш шукати за ними, то їх найдуть — відповів Кипріян.

А проконзуль:

— Я їх найду! — й додав: — Цісарі заборонили також сходини й відвідування цвинтарів. Хто цього спасеного наказу не буде придержуватися, підпаде карі смерті.

— Роби, що тобі приказано — відповів на це Кипріян.

Як тільки Кипріян вернув від проконзуля, зараз став приготівлятися до виїзду. І розпрощався з приятелями та рушив в дорогу в місце заслання.

Заслання не було дуже важке. Курубіс було місце доступне. І як тільки рознеслася вістка, що єпископ Кипріян прибув на заслання в Курубіс, місцеві й замісцеві християне відвідували високостойного засланця та старалися влє-

кшити, уприємнити йому життя в чужій стороні.

— Я тутечки зівсім не відчуваю, що я на засланні. Добрі люде відвідують мене, дбають про мене, приносять мені всякі вісти — говорив Кипріян уже в перших днях побуту в Курубісі.

Тут удостоїв його Господь великої ласки.

Зараз у перших днях заслання 14 вересня мав Кипріян видіння й почув голос:

— Від сьогодні за рік жде тебе мученицький вінець за віру, зітнуть тобі голову!

Одна журба не давала йому спокою: на прикінці переслухання сказав проконзуль Патерн: «Я їх найду!» І дійсно приносили Кипріянові вісти з Картагіни щодень: сьогодні увязнили таких а таких священників і діяконів і заслали їх на каторгу в копальні.

Це боліло Кипріяна.

Заслання на каторгу в копальні, на примусові роботи це була страшна, жорстока кара. Оповідали Кипріянові ці, що знали життя й відносини в копальнях:

— Заки цих нещасних каторжників спустять уперше в копальні, то перше бють їх нагаями й випалюють ім на чолі знак. Ланцюги на ногах щоправда не внеможливають ходи, та не дають

спромоги втекти. В холоді й голоді проводять ці нещасні люди дні за днями без всякої потіхи, сплять на барлогах — коротко сказати ведуть життя рабів найгіршого роду.

Дуже ці невеселі вісти боліли Кипріяна.

— Мушу, мушу їм допомогти — говорив він собі в дусі. — Біда, що в мене самого тепер обмаль гроша! Та чейже найду милосердних людей, що допоможуть нещасним.

І хто тільки відвідав Кипріяна, кожному говорив він про цих нещасних каторжників та заохочував, щоб їм помогли.

— Дайте, що змога та других заохочуйте — говорив він.

І вскорі принесли Кипріянові чималу суму грошей на цих найнещасніших із нещасних.

Кипріян переслав ці датки певною людиною й написав заразом письмо з потіхою та розрадою каторжникам христіянам.

Письмо було написане так щиро й так палко, з такою глибокою вірою, з таким відданням Христові й із такою надією на будучину, що не могло остати без глибокого вражіння на цих, хто читав його.

Коли Кипріян відчитував це своє

письмо знайомим, читав на те, що може дещо треба змінити, виправити, вони всі сказали:

— Знаєш, це мабуть найкраще з усього, що ти доси написав.

Кипріяна врадувала ця похвала й він відповів:

— Бо писав я його, це моє письмо кровю серця мого.

І справді велике вражіння зробило це Кипріянове письмо на нещасних каторжників, покріпило їх, духа додало.

Вони подякували єпископові аж трьома письмами.

Писали каторжники в одному письмі:

— Коли ми в Бозі раділи, ликували, що Він озбруїв нас до бою й ласкою своєю дав нам змогу стати переможцями, одержали ми Твоє письмо, що нам принесло в кайданах полекшу, в недолі потіху, в біді поміч. І навіть, колиб нам прийшлося ще тяжчих терпінь зазнавати, слова Твої заохотили нас до витривалости. Своїми словами Ти все, що було в нас ще не совершенно, озбруїв і укріпив до видержання мук, що їх терпимо, в певному дожданні небесної нагороди мученицького вінця й царства Божого, так як Ти висказав це в своєму письмі пророцтвом, повним Святого Духа. Це все станеться, Найдорожчий, ко-

ли Ти памятаеш про нас у своїх молитвах, як і ми це робимо».

Листи ці застали вже Кипріяна на його хуторі, де йому дозволив переселитися новий проконзуль Галерій Максим.

А тимчасом наспіли невеселі вісти з Риму. 6. серпня помер мученицькою смертю папа Сикст із шістьома діяконами, а 10. серпня пішов за ним його наддіякон Лаврентій із чотирма низчими клериками.

Хотів Кипріян знати, чи ці вісти правдиві, чи тільки так уже тривога ширить їх. І післав гінців у Рим. Не довго ждав на відповідь. Получення між Римом і Африкою було таке добре, що в тиждень були вже гінці з поворотом.

— Правда все — сказали вони. — Сталося це на основі найновішого розпоряду цісаря Валеріяна, що всім єпископам грозить смертю.

Тепер що дня дожидався Кипріян, що його покличуть. Знав, що не мине його тепер небесна нагорода, мученицький вінець, бо видіння сказало йому. А 14. вересня вже був недалеко.

Аж тут довідався, що проконзуль Галерій тепер в Утиці й туди хоче кликати й його на переслухання. Це стрівило Кипріяна.

— Не можу я вмирати в Утиці — сказав він — а тутечки в рідній моїй Картагіні.

І тому виїхав із Картагіні та скрився.

Та тільки почув, що проконзуль вернувся вже в Картагіну, заразівськи вернувся й він. Хоч як ні прохали його приятелі, щоб не показувався в Картагіні, він уже не дався намовити:

— Час уже мій прийшов — відповідав усім.

В укриттю написав ще останнє послання до своїх вірних, в якому зясовував, чому він покищо скрився. В посланні прашається він з духовенством і з вірними. Закінчив послання словами, що були провідною думкою й метою всего його життя: «Хай Господь Ісус, Найдорожчі Брати, вселаскаво в своїй церкві ціло вдержить Вас і збереже».

Як тільки Кипріян вернувся на свій хутір, зараз зявилося в нього двох військових старшин із відділом війська, щоб його арештувати. Кипріян вийшов проти них із приязною усмішкою.

— Сподівався я вас — сказав на привіт.

Старшини посадили єпископа на возі між себе й повезли в Сексті, хутір проконзуля.

Та переслухання відложили на другий день і Кипріяна відвезли до недалекої місцевости Сатурні.

Вістка про арештування Кипріяна рознеслася лискавкою по Картагіні. Зараз маси народу поплили з міста. Христіяне й погане бажали виявити єпископові своє співчуття. Всі розтаборилися довкола дому, де сидів Кипріян. Декому дозволили відвідати його. Нарід сторожив довкола дому всю ніч. Нікого сон не брався. Ніхто не спішився вертати до дому.

— Ми підемо до дому — казали — а в ночі може щось статися без нашого відома. Будемо зорити всю ніч.

На другий день рано 14. вересня 258 р. повели єпископа до проконзуля. Увесь народ товаришив йому.

Як привели Кипріяна, проконзуля ще не було. І Кипріян мусів ждати в передній кімнаті. Вояк попрохав його сісти й подав йому сталець, накритий білим сукном.

Христіяне, що були там, зараз звернули на це увагу:

І тут, уже як вязневі, дав йому Бог ласку сидіти на єпископському престолі.

(В цих часах єпископи засідали на престолах, застелених білим сукном).

Довга дорога до суду змучила так Кипріяна, що він увесь був зіпрів. Один із вояків, що колись був христіянином і все ще дуже почитав єпископа, приніс йому свіже білля. Сподівався осьтак дістати білля єпископа, що для нього, як пам'ятка по мученикові, було дуже дороге.

Та єпископ подякував йому й відповів приязно:

— Це вже не потрібне. Сьогодні буде кінець усьому терпінню.

І зараз покликали Кипріяна перед проконзуля.

Галерій спитав у нього:

— Ти Тасцій Кипріян?

— Так, це я — відповів єпископ.

— Найсвятіші цісарі приказали, щоб ти приніс жертву богам — каже Галерій.

— Я не зроблю цього — на це Кипріян.

— Надумайся добре — йому проконзуль.

А Кипріян:

— Роби, що тобі наказано. В такій справедливій справі не слід надумуватися.

Галерій нарадився після цього з іншими суддями й хоч видко було, як йому це прикро й як нерадо він це робить, проголосив такий присуд:

«Довго жив ти безбожно, багатьох втягнув у свою мерзенну змову, ти став противником богів Риму й їх святих законів, так що ні побожні й святі князі Валеріян і Галієн, цісарі наші, ні високославлений Валеріян, наш цезар, не могли навернути тебе назад на свою віру. І тому ти, як спричинник і пособник найбільшого злочину маєш послужити цим, що їх ти втягнув у злочин, відстрашуючим приміром. Твоя кров буде заплаатою за порушення законів».

Кипріян відповів:

— Дяка хай буде Богу!

Великий біль обняв увесь народ, як почув цей присуд і він грімко закликав:

— Вбийте й нас! І ми хочемо згинути враз із ним!

Вояки зараз забралися до виконання присуду. Кипріяна окружили сотники й трибуни й повели на «Секстове поле» (Агер Сексті). Була це долина, що на ній росло чимало дерев.

Нарід лавами подався за єпископом. Щоб могли бачити останню хвилину життя дорогого батька народу, багато повилазило на дерева.

Кипріян станув на вколішки й молився з головою похиленою до землі. Потім витягнув свою дальматику й дожидався ката. Коли цей підішов, сказав до своїх:

— Дайте йому двадцять золотих монет, як нагороду за це, що поміг мені досягнути мученицький вінець.

Вірні розстелили довкола єпископа хусти, щоб зловити кров мученика.

Кипріян сам зав'язав собі очі й попрохав священика й піддіякона, що прохали в нього цієї чести:

— Зв'яжіть мені руки.

Суддя дав знак, блиснув меч і Кипріянова голова покотилася до долу.

Тіло мученика закопали невподалік у заздалегідь приготованому гробі. Та не на довго.

Вночі прийшли християне зі смолоскипами в руках, похвальні пісні співаючи й відкопали могилу й забрали дороге тіло. І похоронили свого великого єпископа невподалік від Картагїни край шляху, що веде в Маталію.

А в кілька днів опісля помер проконзуль Галерій.

Замітка

Матеріали до цих життєписних оповідань брав я головню з таких джерел:

До „Св. Павла“ (I частина „Борців за Церкву“) основним джерелом були мені „Діяннн Апостольські“ та послання св. Апостола Павла, а в малій частини й Конрада Кірха Т. I. „Helden des Christentums Heiligenbilder I. Aus dem christlichen Altertum 1. Die Kirche der Märtyrer Druck und Verlag der Bonifacius-Druckerei. G. m. b. H. Paderborn 1925. Головним джерелом була мені ця книжка при оповіданнях просв. Ігнатія Богоносця, св. Полікарпа, св. Юстина Фільософа й св. Кипріяна (II частина „Борців за Церкву“).

А. Лотоцький.

Бруд 21 коп (1986) РМ 3629 у

БІБЛІОТЕКА УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЧЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Ч. 15.

Ч. 1.	Др. А. Ушенічник. Основи соціології	3— зол.
Ч. 2.	Кірк — Лотоцький Світила Сходу (вичерпане)	
Ч. 3.	о. Др. Я. Левицький Спиритизм	2— "
Ч. 4.	о. Др. Діонізій Нярді Життя св. Кирила і Методія	0 80 "
Ч. 5.	Я. Л. Секти й сектанти	0 60 "
Ч. 6.	Др. Ст. Тсмашівський Перший уніятський митропол.	1 50 "
Ч. 7.	Греко-кат. Церква її історія	1 95 "
Ч. 8.	Др. О. Назарук Преса	3— "
Ч. 9.	Борці за церкву ч. I.	2— "
Ч. 10.	Ф. Савіцький Емануїл Кант	
Ч. 11.	Осип Назарук. Вчасна весна в півн. Алберті	0 50 "
Ч. 12.	о. Т. Галушинський. Найвищий пастирський уряд в Христовій Церкві	0 60 "
Ч. 13.	Зброя до оборони і наступу (Начерк проповіді про пресу). (Добр. даток на пресу).	
Ч. 14.	о. Т. Галушинський. Царство сатани наступає на нас	0 80 зол.
Ч. 15.	Борці за Церкву ч. II.	2— "

На замовлення висилає Адміністрація
„НОВОЇ ЗОРІ“, Львів, Кльонівича 8, II. п.

Борці за Церкву

Життєписні оповідання

частина друга

ОПОВІВ А. ЛОТОЦЬКИЙ

Л Ї В І В

1931

З друкарні Ш. Беднарського в аренді „Промислу
Графічного“ Львів, Ринок 9. — Тел. 76-14.